

SANANVAPAUS JA VIHAPUHE

Lapin yliopisto
Sallamari Saarijärvi
Oikeustieteiden tiedekunta
Maisteritutkielma
Rikosoikeus
2015

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sananvapaus ja vihapuhe

Tekijä: Sallamari Saarijärvi

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_x_Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__ Sivumäärä: 67

Vuosi: 2015

Tiivistelmä: Vihapuheella tarkoitetaan Euroopan neuvoston ministerikomitean mukaan sellaista ilmaisua, jolla levitetään, yllytetään, edistetään tai oikeutetaan rotuvihaa, muukalaisvihaa, antisemitismia, tai muunlaista vihaa, joka perustuu suvaitsemattomuuteen. Aina ei kuitenkaan ole yksiselitteistä vetää rajaa sananvapauden turvin esitettyjen poliittisten tai yhteiskunnallisesti merkityksellisten mielipiteiden ja rangaistavan kielenkäytön välille. Sananvapaus on demokraattisessa yhteiskunnassa perustavanlaatuinen oikeus. Kun vihapuheeseen puututaan lainsäädännön keinoin, kajotaan myös tähän yksilön tärkeään ihmis- ja perusoikeuteen. Vihapuheen ja sananvapauden välillä vallitsee perusoikeuksien kollisio. Tässä rikosoikeuden alaan lukeutuvassa oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa tarkastellaan vihapuheen ja sananvapauden välistä jännitteistä suhdetta sekä sitä, miten tämä ristiriita on lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä ratkaistu. Suomen lainsäädännössä vihapuhetta vastaa lähinnä rikoslain 11 luvun 10 §:n kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Toinen vihapuheeseen läheisesti liittyvä pykälä kotimaisessa lainsäädännössä on rikoslain 17 luvun 10 §:n säännös uskonrauhan rikkomisesta. Tutkielmassa syvennyttään näiden rikoslain pykälien tunnusmerkistöihin sekä niihin liittyviin tulkintaongelmiin. Tutkielmassa esitellään myös näiden kriminalisointien taustalla olevaa kansainvälistä lainsäädäntöä sekä kansainvälisiä sopimuksia. Tarkastelun kohteena on vihapuhetta koskevat kotimaiset oikeustapaukset sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vihapuheeseen liittyvä oikeuskäytäntö, jolla on ollut suuri vaikutus kotimaisen vihapuhetta koskevan laintulkinnan ja oikeuskäytännön muodostumiseen. Tutkimani aineisto koostuu käräjä- ja hovioikeuksista saamistani tuomioista oikeustapauksiin, jotka koskevat kansanryhmää vastaan kiihottamista ja uskonrauhan rikkomista 20 kuluneen vuoden ajalta sekä ainoasta korkeimman oikeuden ratkaisusta vihapuheeseen liittyen. Kotimainen oikeuskäytäntö on vielä melko uutta, eikä lain soveltaminen ja -tulkinta ole vielä täydellisesti ja järjestelmällisesti selkiytynyt. Vaikka myös ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö kärsii eräänlaisesta täsmällisyyden ja systemaattisuuden puutteesta, sen rooli kotimaisen vihapuheeseen liittyvän laintulkinnan selkiytymisessä ja kehityksessä tulee tulevien vuosien aikana olemaan hyvin merkittävä.

Avainsanat: Sananvapaus, Vihapuhe, Kiihottaminen kansanryhmää vastaan, Uskonrauhan rikkominen, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_x_ Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_x_ Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_x_ (vain Lappia koskevat)

Sisälllys

1. Johdanto	1
1.1. Vihapuheeseen liittyvät ongelmat.....	3
1.2. Tutkimusmetodi ja aineisto.....	4
2. Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena	5
2.1. Sananvapauden perusteluja	6
2.2. Sananvapauden rajoittaminen	6
3. Vihapuheen historia ja nykyaika	8
3.1. Vihapuheen historia ja ilmentymät Suomessa	11
4. Vihapuhe sananvapauden rajoittajana	13
5. Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmä	15
5.1. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Ihmisoikeussopimuksen tulkinta	15
5.2. Ihmisoikeussopimus ja sananvapaus.....	17
5.3. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö	19
5.4. Johtopäätöksiä Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä.....	27
6. Euroopan Unioni: sananvapaus ja rasismi	29
7. Kansainväliset sopimukset.....	32
7.1. Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus.....	32
7.2. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.....	34
7.3. Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja	35
8. Kiihottaminen kansanryhmää vastaan	36
8.1. Kansanryhmän käsite	37
8.2. Levittää ja asettaa saataville.....	39
8.3. Uhata, panetella, solvata.....	42
8.4. Ylläpitäjän vastuu	50
8.5. Tahallisuus	55
8.6. Törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan	57
9. Uskonrauhan rikkominen	57
10. Poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu	61
11. Johtopäätökset ja yhteenveto	65

Lähteet

Kirjallisuus

Alexy, Robert: Theorie der Grundrechte, Suhrkamp, Frankfurt Am Main 1986.

Barendt, Eric: Freedom of Speech. Oxford University Press, Oxford 2005.

Cannie, Hannes & Voorhoof, Dirk: The Abuse Clause and Freedom of Expression in the European Human Rights Convention: An Added Value for Democracy and Human Rights Protection? Netherlands Quarterly of Human Rights vol. 29/1 (2011).

Delgado, Richard & Stefanie, Jean: Do We Defend Nazis? Hatespeech, Pornography, and the New First Amendment, New York University Press, New York 1997.

Delgado, Richard & Stefanie, Jean: Understanding Words That Wound, Westview Press, Colorado 2004.

Ferguson, Niall (2004) The way we live now. Eurabia? The New York Times 4.4.2004 Saatavilla: <http://www.nytimes.com/2004/04/04/magazine/04WWLN.html> luettu: 21.5.2015.

Forss, Marko: Fobban sosiaalisen median selviytymisopas. Crime Time Helsinki 2014.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus, Helsinki 2005.

Förbom, Jussi (2010) Hallan vaara. Merkintöjä maahanmuutonpuhetavoista. Helsinki: Like.

Grimm, Dieter: Freedom of Speech in Globalized World, teoksessa Hare, Ivan & Weinstein, James (toim.): Extreme Speech and Democracy, Oxford University Press, Oxford 2009.

Hare, Ivan: Extreme Speech Under International and Regional Human Rights Standards, teoksessa Hare, Ivan & Weinstein James (toim.) Extreme Speech and Democracy, Oxford University Press, Oxford, 2009.

Heiskanen, Jussi: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan teoksessa Tiilikka, Päivi – Siro, Jukka (toim.): Kirjoituksia viestintäoikeudesta. Helsingin hovioikeus, Hakapaino Oy, Helsinki 2010 .

Herz, Michael & Molnar, Peter (toim.): The content and the context of Hatespeech, Rethinking, Regulation and Responses, Cambridge University Press, Cambridge 2012.

Horsti, Karina: Uncivil social media in the civil society narrative. International Communication Association (ICA) Conference Proceedings, Phoenix, USA 2012.

Illman, Mika: Hets mot folkgrupp. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja, 2005.

Illman, Mika: Uudistunut säännös kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, Oikeus 2/2012.

Jalonen, Jussi: Puolikuun pelko. Muslimivastaiset ääriliikkeet Euroopassa ja Suomessa. Teoksessa: Kullberg, Anssi (toim.) Suomi, terrorismi, Supo. Koira joka ei haukkunut: miksi ja miten Suomi on välttynyt terroristisen toiminnan leviämiseltä? Helsinki: WSOY, 2011.

Keane, David: Attacking Hate Speech Under Article 17 of the European Convention of Human Rights, Netherlands Quarterly of Human Rights vol. 25/4, 2007.

Kimpimäki, Minna: Kansainvälinen Rikosoikeus, Kauppakamari 2015

Koivulaakso, Dan; Brunila Mikael; Andersson Li: Äärioikeisto Suomessa, Into Kustannus Oy, Helsinki 2012.

Kolehmainen, Simo: Syyteoikeudesta sananvapausrikoksissa, Valtakunnansyyttäjän viraston julkaisusarja nro 6, Edita Prima Oy, Helsinki 2009.

Kortteinen, Juhani: Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle(toim.) Sananvapaus. Juva WSOY 1996.

Kretzmer, David: Freedom of speech and racism. Cardozo Law Review 8/1986-1987.

Lahti, Raimo: Rikosoikeudellisesta oikeuslähde- ja lainsoveltamisopista, teoksessa Huovila, Mika; Lahti, Raimo & Ojala, Timo: Rikostuomion perusteleminen, Helsingin hovioikeuden julkaisuja,

Hakapaino Oy, Helsinki 2005.

Lerner, natan: The U.N. Convention on the elimination of All Forms of Racial Discrimination. A.W.Sijthoff. Leyden 1970.

Linna, Tuula: Oikeuden väärinkäytön kieltä ja sen sovelluksia, Lakimies 2004.

Manninen, Sami: Sananvapaus ja julkisuus (PL 12§), teoksessa Perusoikeudet 2. uudistettu painos. WSOY pro. Helsinki 2011.

Melander, Sakari: EU-rikosoikeus, WSOYPro, Helsinki 2010.

Meron Theodor: The meaning and reach of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination. American Journal of International Law 1985.

Mill, John Stuart: Vapaudesta, Kustannus Oy Librum, Mikkeli 1982 N:o262, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005.

McGonagle, Tarlach: Minority Rights, Freedom of Expression and of the Media: Dynamics and dilemmas. Intersentia. Cambridge 2011.

Neuvonen, Riku: Sananvapaus, joukkoviestintä ja sääntely. Talentum Helsinki 2005.

Neuvonen, Riku: Sananvapauden sääntely Suomessa. CC Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2012.

Nuutila, Ari-Matti ja Nuotio, Kimmo: RL 11: Sotarikokset ja Rikokset ihmisyyttä vastaan teoksessa Lappi-Seppälä, Hakamies, Koskinen, Majanen, Melander, Nuotio, Nuutila, Ojala, Rautio (toim.): Rikosoikeus s. 247- 278 Werner Söderström Lakitieto Oy, Juva 2008.

Ojanen, Tuomas: Eduskunnan perustuslakivaliokunta ja tuomioistuimet – kohti valtiosääntöistä dialogia? Teoksessa Letto – Vanamo, Pia; Mäenpää, Olli & Ojanen, Tuomas: Juhlajulkaisu Mikael Hidén 1939 - 7/12 – 2009, Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2009.

Pellonpää, Matti; Gullans, Monica; Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti: Euroopan Ihmisoikeussopimus, Talentum, Helsinki 2012.

Post, Robert C: Racist speech, democracy and the first amendment. William & Mary Law Review. 32/1990-1991.

Pöyhtäri, Haara & Raittila (2013) Vihapuhe sananvapautta kaventamassa. Suomen Yliopistopaino Oy-Juventus Print Tampere 2013.

Raittila, Pentti: Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismin tukemista? Teoksessa: Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino, 2009.

Rask, Riikka: Vihapuhe Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa.

Rosenfeld, Michel: Hatespeech in Constitutional Jurisprudence: A comparative analysis teoksessa (2012).

Delgado, Richard & Stefanic, Jean: Must We Defend Nazis? Hatespeech, Pornography, and the New First Amendment, New York University Press, New York, 1997.

Delgado, Richard & Stefanic, Jean: Understanding Words That Wound, Westview Press, Colorado, 2004.

Sunstein, Cass: Republic.com. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2001.

Thornberry, Patrick: Confronting racial discrimination: A CERD perspective. Human Rights Law Review 2005.

Youngs, Gillian (2009) Blogging and globalization: the blurring of the public/private spheres.

Vertovec, Steven & Wessendorf, Susan: Introduction: assesing the backlash against multiculturalism in Europe, Teoksessa: Vertovec, Steven & Wessendorf, Susan (toim.) The multiculturalism backlash. European Discourses, policies and practices. London : Routledge, 2010.

Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset, WSOY lakitieto, Helsinki 2001.

Virallislähteet

Euroopan Unioni:

Euroopan Unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)

Resolution 1510, 2006, Freedom of expression and respect for religious beliefs.

Neuvoston puitepäättös rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin 2008/913/YOS

Kansainväliset sopimukset:

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 37/1970

Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976

Wienin valtiosopimusoikeutta koskeva yleissopimus SopS 33/1980

Euroopan Ihmisoikeussopimus SopS 63/1999

Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen rasistisia rikoksia koskeva lisäpöytäkirja, SopS 60/2007

Muu:

Ihmisoikeuskomitea HRC, General Comment

Committee on the Elimination of Racial Discrimination: General Recommendation

Lainvalmisteluaineisto:

Hallituksen esitys 6/1997 vp Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

Hallituksen esitys 309/1993 vp eduskunnalle perustuslain perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Hallituksen esitys 44/2002 vp Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Hallituksen esitys 54/2002 vp Eduskunnalle laiksi sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hallituksen esitys 317/2010 vp Eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta.

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 26/2002 vp Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi (rasismin ja muukalaisvihan vastainen toiminta).

Valtakunnansyyttäjänviraston raportti Rangaistavan vihapuheen levittäminen Internetissä Rangaistavan vihapuheen määrittäminen ja rikosoikeudellisen vastuun kohdentuminen erilaisiin Internetissä toimiviin toimijoihin, Työryhmän raportti 21.12.2012 Dnro17/34/11.

Oikeuskäytäntö

Suomi:

Korkein oikeus 2012:58

Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200 (dnro R 99/663)

Itä-Suomen hovioikeus 12.10.2004 nro 1360 (dnro R 04/759)

Kouvolan hovioikeus 13.1.2009 nro 48 (dnro R 08/978)

Kouvolan hovioikeus 12.12.2011 nro 1146 (dnro R 10/1164)

Helsingin hovioikeus 22.9.2009 nro 2370 (dnro R 08/1382)

Helsingin hovioikeus 29.9.2010 nro 2854 (dnro R 12/385)

Rovaniemen hovioikeus 17.10.2004 nro 14/144321 (dnro R 14/66)

Joensuun kärjäoikeus 11.6.1999 nro 706 (dnro R 99/268)

Joensuun kärjäoikeus 22.4.2004 nro 04/686 (dnro R 04/469)

Pohjois-Savon kärjäoikeus 11.2.2014 nro 14/105043 (dnro R 13/2155)

Porvoon kärjäoikeus 8.1.2007 nro 07/22 (dnro R 06/778)

Espoon kärjäoikeus 27.3.2008 nro 08/740 (dnro R 07/2058)

Kemi-Tornion kärjäoikeus 9.6.2009 nro 09/533 (dnro R 09/260)

Päijät-Hämeen käräjäoikeus 10.11.2010 nro 10/3147 (dnro R 10/1554)
Helsingin käräjäoikeus 8.9.2009 nro 09/8225 (dnro R 09/3080)
Satakunnan käräjäoikeus 12.12.2012 nro 12/3028 (dnro R 12/2215)
Imatran käräjäoikeus 3.9.2008 nro 08/423 (R 08/423)
Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190 (dnro R 13/587)
Etelä-Savon käräjäoikeus 28.6.2012 nro 12/1163 (dnro R 11/1359)

Euroopan Ihmisoikeustuomioistuin:

EIT 21.2.1975 Golder v. Yhdistyneet Kuningaskunnat (1975)
EIT 7.12.1976 Handyside v Yhdistyneet Kuningaskunnat (1976)
EIT 8.7.1986 Lingens v. Itävalta (1986)
EIT 25.4.1987 Tyrer v. Yhdistyneet Kuningaskunnat (1987)
EIT 7.7.1989 Soering v. Yhdistyneet Kuningaskunnat (1989)
EIT 23.4.1992 Castells v Espanja (1992)
EIT 25.6.1992 Thorgeirson v. Islanti (1992)
EIT 23.9.1994 Jersild v. Tanska (1994)
EIT 13.8.1996 W.P. & muut v. Puola (1996)
EIT 1.2.2000 Schimanek v. Itävalta (2000)
EIT 24.6.2003 Garaudy v. Ranska (2003)
EIT 16.7.2004 Norwood v. Yhdistynyt Kuningaskunta (2004)
EIT 13.12.2005 Witzsch v. Saksa (2005)
EIT 16.7.2009 Willem v. Ranska (2009)
EIT 16.7.2009 Féret v Belgia (2009)
EIT 6.1.2011 Paksas v. Liettua (2011)
EIT 7.7.2011 Bayatyan v. Armenia (2011)
EIT 9.2.2012 Vejdeland ym. v. Ruotsi (2012)
EIT 12.6.2012 Hizb Ut-Tahrir & muut v. Saksa (2012)
EIT 17.12.2013 Perincek c. Suisse (2013)

Muut:

Faurisson v. France, HRC (Ihmisoikeustoimikunta) 16.12.1996
Remer v. Germany, HRC (Ihmisoikeustoimikunta) 6.9.1995
Canada Supreme Court, R. v, Keegstra, 3 S.C.R. 697 (1990)

Internet:

Helsingin yliopisto:

<https://university.helsinki.fi/fi/uutiset/kielentutkija-auttaa-tunnistamaan-vihapuheen>

Yle:

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/21/me-tiedamme-missa-asut-vihapuheen-monet-muodot?ref=ydd-related-content>.

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/04/19/vihapuheen-lisaantyminen-kertoo-yhteiskunnan-muutoksesta#media=95628>.

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/21/me-tiedamme-missa-asut-vihapuheen-monet-muodot?ref=ydd-related-content>

http://yle.fi/alueet/hame/2011/10/rasvakeskustelu_kuumentaa_net-tia_-_tutkija_ei_peraanny_2957343.html

<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/08/03/vihapuhe-nousi-verkosta-otsikoihin>.

http://yle.fi/uutiset/halla-aho_laki_kiihottamisesta_kansanryhmaa_vastaaan_tukahduttaa_keskustelua/6823125.

http://yle.fi/uutiset/halla-aho_laki_kiihottamisesta_kansanryhmaa_vastaaan_tukahduttaa_keskustelua/6823125

http://yle.fi/uutiset/ranskalaislehden_toimitukseen_tehdyn_hyökkäyksen_uhriluku_kasvaa/7723471

http://yle.fi/uutiset/jemenin_al-qaida_sanoo_olevansa_pariisin_terrori-iskun_takana/7729357.

http://yle.fi/uutiset/tsetseniassa_sadattuhannet_osoittivat_mieltaan_charlie_hebdoa_vastaaan/7746609

http://yle.fi/uutiset/nakokulma_jengivakivalta_sai_somen_lynkkauspartiot_liikkeelle/7521569

Uusi Suomi:

<http://www.uusisuomi.fi/koti-maa/117147-karppauskohu-tutkija-kyllastyi-liioitteluun>.

Ilta-lehti:

http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013091017469773_uu.shtml

Helsingin Sanomat:

<http://www.hs.fi/politiikka/a1305914883105>.

Kansan Uutiset:

<http://www.kansanuutiset.fi/uutiset/ulkomaat/3310823/charlien-jeesustelijoiden-eturivi>.

Politiikasta.fi:

Jarmo Rinne, <http://www.politiikasta.fi/article/vihapuhe-verkkoilmi%C3%B6n%C3%A4>

<http://www.politiikasta.fi/kolumni/charlie-hebdo-sananvapaus-ja-muuttuva-maailma>.

Kaleva:

<http://m.kaleva.fi/uutiset/ulkomaat/nigerissa-poltettiin-kirkkoja-charlie-hebdo-kuvien-takia/687002/>

Verkkouutiset:

http://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat/mielenosoituksia_muslimimaissa_charlie30725

Muut:

EU-maat hajosivat Muhammad-kannoissaan. *Länsi-Savo*. 17.2.2006 s.20

Ranskalaislehti puolusti pilakuvia. *Länsi Savo*. 8.2.2007 s.1

1. Johdanto

Julkisen keskustelun aiheeksi on viime vuosien aikana noussut kysymys vihapuheesta ja verkkovihasta. Termi esiintyy toistuvasti useissa erilaisissa yhteyksissä; kahvipöytien ääressä käydyissä keskusteluissa, mediassa sekä poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä. Vihapuheella tarkoitetaan Euroopan neuvoston ministerikomitean mukaan sellaista ilmaisua, jolla levitetään, yllätetään, edistetään tai oikeutetaan rotuvihaa, muukalaisvihaa, antisemitismia, tai muunlaista vihaa, joka perustuu suvaitsemattomuuteen.¹ Vaikka Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmä vihapuheesta kuulostaa yksiselitteiseltä, termi on tavalliselle kansalaiselle usein vielä melko epäselvä ja vaikeasti avautuva. Sekaannusta on omiaan aiheuttamaan muun muassa se seikka, että vihapuheen käsitettä ei löydy Suomen lainsäädännöstä.

Vaikka kysymys vihapuheesta on noussut julkisen keskustelun aiheeksi vasta viime vuosien aikana, kyseessä ei kuitenkaan ole mikään uusi ilmiö. Ihmisten luokittelua ja syrjintää on ollut olemassa jo vuosisatoja. Jo politiikan alkuaajoista asti retoriikassa on hyödynnetty vastapuolen leimaamista ja väheksyntää.² Muinaisten roomalaisten tiedetään käyttäneen hyväkseen vihapuheelle ominaisia ilmauksia etäännyttääkseen itsensä muista kansanryhmistä, kuten kristityistä.³ Yksi tunnettu esimerkki historiassa vihapuheesta ja sen kärjistymisestä väkivallaksi on Hitlerin Saksan aikainen etnisten, uskonnollisten ja muiden vähemmistöryhmien vainoaminen, joka päättyi lopulta näiden ryhmien systemaattiseen kansanmurhaan.

Yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun on huomattu kehittyneen aggressiivisempaan suuntaan. Keskustelu on huomattavasti vapautunut, minkä seurauksena myös ”äärimielipiteiden” esittäjät saavat äänensä kuuluviin. Selitys vihapuhe- ilmiön äkilliselle ajankohtaistumiselle voidaan löytää globaalin tietoverkoston aseman vakiintumisesta kulttuuriimme ja arkipäiväämme. Internetin rooli elämässämme on kasvanut voimakkaasti viime vuosikymmenien aikana. Myös suuri osa keskusteluista on siirtynyt internetin keskustelupalsoilla käytäviksi. Internet määrittää nykyajan vihapuhekeskustelua hyvin voimakkaasti, eikä näitä kahta asiaa voida erottaa toisistaan. Internetin ansiosta vihapuhe on löytänyt uuden maailmanlaajuisen foorumin sekä suuremman määrään kuulijoita. Maailmanlaajuisen tietoverkon välityksellä mielipiteet ja ajatukset leviävät ennätysvauhtia ja tavoittavat lukijat ja kuulijat joka puolella maapalloa. Oman sävynsä asialle

¹ Euroopan komitea, Fact sheet 4: Hate Speech 31.7.2009.

² Jarmo Rinne, www.politiikasta.fi.

³ www.university.helsinki.fi.

antaa se, että netin keskustelupalstoilla mielipiteensä voi ilmaista anonymiteetin suojin.⁴ Internetissä haluttu tieto on vapaasti saatavilla ja keskustelun luonteen, laadun ja aihepiirin valinta on helppoa. Vaarana on tällöin, että tietyllä keskustelupalstalla ajatuksia vaihtavat ainoastaan asioista samalla tavalla ajattelevat, eikä keskustelussa ole mukana muita näkökantoja. Tällaisia keskustelupalstoja on helppo hyödyntää vihalietsontaan, kun aggressiiviset äärimielipiteet tukevat ja ruokkivat toisiaan.⁵

Suomalaisessa keskustelussa tunteita herättäviä aiheita ovat muun muassa maahanmuuttopolitiikka, seksuaalivähemmistöjen oikeudet sekä pakkoruotsiin liittyvä kielikysymys. Vihapuhe suuntautuu usein etnisiin ja kansallisiin vähemmistöihin kuuluviin, uskonnollisiin yhteisöihin kuuluviin, seksuaalisiin vähemmistöihin kuuluviin sekä vammaisiin henkilöihin. Myös asiantuntijat, poliitikot, julkisuuden henkilöt ja toimittajat joutuvat yhä useammin vihapuheen ja uhkailujen kohteeksi.⁶ Helppoja kohteita vihapuheelle ovat henkilöt, jotka julkisuudessa puhuvat näistä tunteita herättävistä aiheista.⁷ Vuonna 2013 keskustelu kävi kuumana kielikysymyksen ympärillä. Ruotsin kielen asema herätti Suomessa tunteita jopa siinä määrin, että useat suomalaiset toimittajat saivat uhkauksia sisältävien vihakirjeiden aallon. Vihaposti kohdistui niin suomenruotsalaisiin toimittajiin kuin Helsingin Sanomien päätoimittajaankin, jota vihakirjeissä painostettiin muuttamaan lehden suhtautumista pakkoruotsiin torjuvan kielteiseksi.⁸ Myös ravintosuositukseen liittyvä keskustelu on saanut hyvin aggressiivisia piirteitä. Esimerkiksi ravitsemustieteen professori Fogelholm on kokenut joutuneensa fanaattisten karppaajien kohteeksi.⁹ Monet asiantuntijat eivät enää halua esittää lausuntoja julkisuudessa, koska siihen sisältyy vaara joutua uhkailujen ja muun hyökkäävän kirjoittelun kohteeksi.¹⁰

⁴ www.university.helsinki.fi.

⁵ Sunstein 2001, 5-9; Youngs 2009, s. 131-133.

⁶ Keskinen, Rastas & Tuori 2009, 13-14; Fröbom 2010, s.10.

⁷ www.yle.fi.

⁸ www.yle.fi, uutiset.

⁹ www.yle.fi.

¹⁰ Ks. esim. Keskinen, Rastas & Tuori 2009, s. 13-14; Fröbom 2010, s.10.

1.1. Vihapuheeseen liittyvät ongelmat

Käsitettä vihapuhe käytetään julkisessa keskustelussa nykyään niin ahkerasti, että voidaan jopa puhua termin vakiintumisesta puhekieleen. Termin käyttö on kuitenkin hyvin epämääräistä eikä lainsäädännöstäkään löydy apua tilanteen selkiyttämiseksi. Julkisissa medioissakin on hyvin usein sekoitettu toisiinsa oikeudelliseen rangaistukseen johtava kriminalisoitu vihapuhe ja tavallinen sallittu kritiikki, joka toisinaan ilmaistaan hyvinkin jyrkin ja hyvien tapojen vastaisin sanankääntein.¹¹ Vihapuhe -ilmiön ajankohtaistumisen myötä Suomessa on herätty tarpeeseen määritellä sananvapauden ja rangaistavan kielenkäytön väliset rajat.

Vihapuheen oikeudellisen sääntelyn ja sananvapauden välinen suhde on monelta osin jännitteinen. Sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan kulmakivistä. Herjaava, aggressiivinen ja uhkaava puhe voi aiheuttaa äärimmilleen menneenä pelkoa jopa väkivallanteoista. Tunnettuina esimerkkeinä väkivaltaan kärjistyneestä vihapuheesta ja vihakirjoittelusta ovat Jokelan ja Kauhajoen kouluammukset ja Anders Breivikin tapaus Norjassa. Kesällä 2011 Anders Breivik ampui Oslossa ja Utöyan saarella Norjassa yhteensä 77 ihmistä. Ennen iskua Breivik julkaisi internetissä 1500-sivuisen manifestin nimeltä ”Eurooppalainen itsenäisyysjulistus”, jossa hän jakoi äärioikeistolaisia ja anti-islamistisia ajatuksiaan. Myös Kauhajoen ja Jokelan kouluammut levittivät ennen tekojaan internetissä eräänlaisia manifesteja ja heidän katsottiin osallistuneen aktiivisesti erilaisiin verkkokeskusteluihin, jotka käsitelivät muun muassa koulusurmien ihannointia ja ”ihmisvihaa”. Pekka- Eric Auvinen surmasi vuonna 2007 Jokelan koulukeskuksessa 9 henkilöä itsensä mukaan lukien. Matti Juhani Saari puolestaan ampui Kauhajoella sijaitsevassa koulussa vuonna 2008 10 henkilöä ja lopuksi itsensä. Koulusurmien jälkimainingeissa käytiin keskustelua siitä, voiko vihaa lietsovilla keskustelupalstoilla olla yhteyttä tämänkaltaisiin väkivallantekoihin. Viimeistään Breivikin toteuttaman joukkosurman jälkeen levisi Suomessakin huoli vihapuheen ja erityisesti verkkovihan vaikutuksista. Breivik oli manifestissaan maininnut myös muun muassa perussuomalaisten kansanedustaja Jussi Halla-ahon. Poliisin nettivalvontaa tehostettiin ja erityisesti maahanmuuttokriittiset keskustelut ja kirjoitukset joutuivat tarkkailuun.¹² Huomio kiinnitettiin verkkovihan ja vihakirjoittelun vaikutuksiin ja siihen, onko näillä asioilla vaikutusta todelliseen väkivaltaan.¹³ Ulkoministeri Erkki Tuomioja esitti ratkaisuksi internetin vihakirjoitteluun anonyymien nettikirjoittelun rajoittamista.¹⁴ Vihapuheesta syytetyt vetoavat oikeuteensa ilmaista mielipiteensä sananvapauden nojalla. Onko sananvapaus kuitenkin täysin

¹¹ Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, s. 15

¹² www.yle.fi.

¹³ Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, s. 17.

¹⁴ www.yle.fi.

absoluuttinen oikeus? Onko sananvapauden rajoittaminen oikeutettua silloin kun sen käyttäminen aiheuttaa väkivallan pelkoa ja turvattomuuden tunnetta?¹⁵

1.2. Tutkimusmetodi ja aineisto

Tutkimus lukeutuu rikosoikeuden alaan. Tutkimusmetodini on oikeusdogmaattinen. Keskiössä on vihapuheen ja sananvapauden välinen jännitteinen suhde. Asetelmassa on havaittavissa selvä perusoikeuksien kollisio, jossa sananvapaus taistelee vähemmistöjen suojaa ja oikeuksia sekä tasa-arvoisuutta vastaan. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kuinka tämä ristiriita on lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä ratkaistu. Tutkielma havainnollistaa vihapuheeseen liittyvää tämänhetkistä lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä ja laintulkintaa. Tutkielmassa käsitellään myös sananvapautta ja edellytyksiä, joilla sananvapautta voidaan rajoittaa vihapuheen ja rasisen propagandan torjumiseksi. Suomen lainsäädännössä vihapuhetta vastaa lähinnä rikoslain 11 luvun 10 §:n kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Toinen pykälä, joka läheisesti liittyy vihapuheeseen ja voi tulla sovellettavaksi vihapuhetta koskevien rikosten yhteydessä on rikoslain 17 luvun 10 §:n säännös uskonrauhan rikkomisesta. Säännös uskonrauhan rikkomisesta on hyvin kyseenalainen ja jo vuosia on käyty keskustelua säännöksen poistamisesta rikoslaista.¹⁶

Tutkielmassani syvennyn edellä mainittujen rikoslain pykälien rikostunnusmerkistöihin sekä niihin liittyviin tulkintaongelmiin. Jossain kohdissa sivuan ohimennen myös kunnian loukkausta koskevaa sääntelyä, mutta sen tarkempi esittely on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Tarkastelun kohteena on vihapuheeseen liittyvä kotimainen oikeuskäytäntö sekä aiheeseen liittyvät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut. Tutkielmaani varten olen tehnyt aineistopyynnöt Suomen käräjä- ja hovioikeuksiin. Tutkimani aineisto koostuu käräjä- ja hovioikeuksista saamistani tuomioista oikeustapauksiin, jotka koskevat kansanryhmää vastaan kiihottamista ja uskonrauhan rikkomista 20 kuluneen vuoden ajalta sekä ainoasta korkeimman oikeuden ratkaisusta vihapuheeseen liittyen. Pyrin selvittämään millä tavalla vihapuheen ja sananvapauden väliseen ongelmalliseen suhteeseen liittyvät erilaiset oikeudet ja arvot on pyritty yhteen sovittamaan ja turvaamaan lainsäädännön, laintulkinnan ja oikeuskäytännön keinoin.

¹⁵ Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, s. 19.

¹⁶ www.iltalehti.fi.

2. Sananvapaus perus- ja ihmisoikeutena

Suomen perustuslaissa on taattu sananvapaus. Perustuslain 12 §:n mukaan:

”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

Suurin piirtein samansisältöinen sananvapaus turvataan myös Euroopan unionin perusoikeuskirjassa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan mukaan taas:

”Jokaisella on sananvapaus. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Tämä artikla ei estä valtiota tekemästä radio- televisio- ja elokuvayhtiöitä luvanvaraisiksi.

Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, ne voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa, ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojelemiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.”

Sananvapaus on perinteisesti mielletty eritoten poliittiseksi oikeudeksi. Sen on kuitenkin katsottu suojaavan kaikenlaista viestintää riippumatta siitä missä tarkoituksessa tieto tai mielipide on esitetty tai mikä on viestin sisältö. Lähtökohtana tulkinnassa on, ettei mikään tietty ilmaisun muoto olisi rajattu ennakolta sananvapaussäännöksen ulkopuolelle. Käytännössä sananvapautta ei kuitenkaan aina ole sovellettu näin laajasti koskemaan kaiken tyyppistä ilmaisua.¹⁷ Kaikkien perusoikeuksien luonteeseen kuuluu, että ne sisältävät niin sanotun ydinalueen. Ydinalueella tarkoitetaan aluetta, jonka soveltamiseen suhtaudutaan erityisen jyrkästi. Perusoikeuden ydinalueeseen puutuminen tekee koko perusoikeuden tuoman turvan tyhjäksi. Poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu on perinteisesti nähty sananvapauden ydinalueeksi.¹⁸ Myös Euroopan

¹⁷ Manninen 2011, s. 462

¹⁸ Manninen 2011, s. 482.

ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään tähdentänyt, että poliittiseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun puuttumiselta vaaditaan erittäin painavia perusteita.¹⁹

2.1. Sananvapauden perusteluja

Sananvapaus voidaan nähdä nykyaikaisen demokraattisen yhteiskunnan kulmakiveksi. Toimiva demokraattinen yhteiskunta edellyttää, että julkista kansalaiskeskustelua poliittisista ja yhteiskunnallisista asioista voidaan käydä avoimesti ja niin, että jokaisella kansalaisella on vapaus, oikeus ja mahdollisuus ottaa osaa siihen.²⁰ Toisesta näkökulmasta katsottuna sananvapaus ei takaa ainoastaan demokraattista osallistumisoikeutta, vaan se on edellytyksenä myös kansalaisvelvollisuuksien suorittamiselle.²¹ Sananvapautta voidaan perustella myös itsensä ilmaisemisen näkökulmasta. Itseilmaisuus on tärkeä keino itsensä ja persoonallisuutensa kehittämässä. Sananvapauden rajoitukset rajoittavat merkittävästi myös ihmisen henkistä kasvua ja persoonallisuutta, koska ihminen ei näin ollen pysty ilmaisemaan tuhtumuksensa määrää mielipidettä esittäessään.

Hallituksen esityksen mukaan sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata kansanvaltaisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin.²² Sananvapaus tarjoaa näin myös keinon valvoa valtion ja viranomaisten toimintaa. Esittämällä kritiikkiä ja arvostelemalla vallanpitäjiä ja näiden toimia julkisesti, estetään mahdollinen mielivalta ja korruptio. Näin sananvapaus on yksi julkisen vallan laadun taakke.²³

2.2. Sananvapauden rajoittaminen

Sananvapaus on siis erittäin tärkeä ja perustavanlaatuinen perus- ja ihmisoikeus. Millä perusteella sitä sitten pitäisi rajoittaa? Liberaalin sananvapauskäsityksen edustajan valistusfilosofi John Stuart Millin mukaan vapaus lausua ja julkaista mielipiteitä on yhtä tärkeää kuin itse ajattelun vapaus.²⁴ Samalla Mill kuitenkin tunnustaa, että sananvapautta voi käyttää myös väärin. Valheita voidaan

¹⁹ Ks. esimerkiksi *Handyside v. Yhdistyneet kuningaskunnat* § 49.

²⁰ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 53.

²¹ Grimm 2009, s. 11.

²² HE 309/1993 vp. Yksityiskohtaiset perusteet, l. Lakiehdotusten perustelut, 1.1 Laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta, 12 §.

²³ Kortteinen 1996, s. 32-33.

²⁴ Mill 1982, s. 18-19.

julistaa niin äänekkäästi, että kukaan ei enää kuule totuutta.²⁵ Millin mukaan mielipiteiden rajoitukseton esittäminen on sallittava, mutta sillä edellytyksellä, että esittäminen tapahtuu maltillisesti ja rehellisen keskustelun rajojen sisällä.²⁶ Sananvapautta rajoittamaan voidaan määrätä erilaisia säännöksiä suojelemaan muita tärkeitä yksilöiden ja ryhmien oikeuksia.²⁷ Raja siihen, mitä ei mielipidettä ilmaistaessa ole enää pidettävä maltillisena tai rehtiin ja rehelliseen keskusteluun kuuluvana, on kuitenkin mahdotonta tarkasti määritellä.²⁸ Nämä perustelut tulisi ottaa huomioon, kun punnitaan vihapuheen ja sananvapauden välistä ristiriitasuhdetta. Täydellistä ratkaisua nämäkään perustelut eivät asiaan kuitenkaan tuo.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on muokannut osaltaan eurooppalaista sananvapauskäsitystä. Se on antanut osansa keskusteluun toteamalla, että sananvapauden rooli demokraattisen yhteiskunnan kulmakivenä tehostuu eritoten silloin, kun demokraattisesti kansaa edustamaan valittu edustaja esittää mielipiteitä. Tässä tilanteessa sananvapauden tulee koskea myös loukkaavia, järkyttäviä ja häiritseviä näkemyksiä ja ajatuksia.²⁹ Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan poliittisilla puolueilla on oikeus ottaa osaa julkiseen keskusteluun maahanmuuttopolitiikan osalta, mutta nöyryyttävistä ilmaisuista ja rasistisesta syrjinnästä on pitäydyttävä.³⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös useiden tuomioidensa kautta tähdentänyt, että demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluvat avarakatseisuus, suvaitsevaisuus ja pluralismi edellyttävät, että sananvapauden turvin voidaan esittää myös ajatuksia ja mielipiteitä, jotka voivat loukata, shokeerata ja häiritä.³¹

Kun vihapuhekeskustelun yhteydessä maailmalla on pohdittu, miten ja millä tavalla sananvapauden puitteissa mielipiteitä voidaan esittää, esille on nostettu ajatus rajan vetämisestä väkivaltaan yllyttämiseen. Väkivaltaan yllyttämisen ei ole katsottu edistävän ajatusten ja ideoiden vaihtoa millään tavalla, vaan se nähdään pikemmin kehitystä haittaavana tekijänä. Sen ei ole katsottu synnyttävän keskustelua, ainoastaan väkivaltaa.³² Myös Suomessa on esitetty, että kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön tulisi käsittää nimenomaan kaikki uhkaaminen, mutta solvaus ja panettelu tulisi siitä poistaa kokonaan.³³

²⁵ Neuvonen 2012, s.38.

²⁶ Mill 1982, s. 59.

²⁷ Neuvonen 2012, s. 38.

²⁸ Mill 1982, s. 59.

²⁹ EIT Castells v Espanja (1992) kohta 42.

³⁰ EIT Feret v Belgia (2009) kohta 77.

³¹ EIT Handyside v Yhdistyneet Kuningaskunnat (1976) kohta 49.

³² Rosenfeld 2012, s. 252.

³³ www.yle.fi/uutiset.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artiklan mukaan sananvapautta saa rajoittaa demokraattisessa yhteiskunnassa ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä.³⁴ Lainsäädännöllä vihapuheeseen puuttuminen vaatii puuttumista myös perusoikeuksien tuomaan turvaan ja oikeuteen. Perusoikeuksia on mahdollista rajoittaa nykyään vaan tiukoin edellytyksin. Perusoikeuksien rajoitusedellytyksien tyhjentävä lista on: (1) lailla säätämisen vaatimus, (2) täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, (3) rajoitusperusteen hyväksyttävyys, (4) ydinalueen koskemattomuusvaatimus, (5) suhteellisuusvaatimus, (6) oikeusturvavaatimus, (7) ihmisoikeusvelvoitteiden kunnioittaminen.

3. Vihapuheen historia ja nykyaika

Kuten aiemmin mainitsin, ilmiönä vihapuhe ei ole mitenkään uusi. Erilaisuuden suvaitseminen on ollut jo aikojen alusta vaikeaa ihmiselle ja sitä voidaankin pitää jopa ihmislajille ominaisena piirteenä. Nykyään vallitsee kuitenkin käsitys, jonka mukaan vihapuheen tuottaminen nähdään opituksi käytökseksi. Sen ajatellaan olevan seurausta sosialisatiosta ja näin ollen yhteiskunnalla on siihen suuri vaikutus.³⁵ Tähän näkemykseen voidaan perustaa käsitys siitä, että vihapuheen määritelmän mukaiseen käyttäytymiseen vaikuttaa voimakkaasti kulttuuriset ja ympäristölliset seikat. Osaksi yhteiskuntaa kasvaessaan, yksilö oppii vallitsevan arvojärjestelmän ja siihen liittyvät toimintamallit. Näin ollen vihapuhetta ja sen tuottamista voidaan myös muokata.

Toinen maailmansota voidaan kuitenkin nähdä ensimmäisenä vihapuheen historiaa muovanneena virstanpylväänä. Sodan aikaisten rikosten jälkeen vihapuheen ja sananvapauden välinen suhde nousi ensimmäistä kertaa yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Varsinainen lainsäädäntö vihapuheeseen liittyen useimmissa valtioissa on viimeisen 60 vuoden peruja, vaikkakin kiihkeimmillään vihapuhekriminalisointien säätäminen on ollut viimeisen 30 vuoden aikana.³⁶

Natsisaksan lisäksi historiasta löytyy myös tuoreempia esimerkkejä vihapuheesta kansanmurhan yhteydessä. Ruandassa vuonna 1994 hutujen ja tutsien vuosisatoja kestänyt vihanpito kärjistyi kansanmurhaan, jossa kuoli 100 päivän aikana 800 000 ihmistä. Kansanmurha kohdistui pääasiassa yhteiskunnassa valtaa pitäneeseen tutsivähemmistöön, mutta uhreiksi joutuivat myös hutut, jotka vastustivat veritöitä tai suojelivat tutseja. Paikallinen valtion tukema radiokanava

³⁴ Euroopan Ihmisoikeussopimus (EIS).

³⁵ Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, s. 27.

³⁶ Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013, s.27

Radio Television Libre des Mille Collines kannusti lähetyksissään hutuja kansanmurhaan. Lähetyksissä muun muassa kehoitettiin raiskaamaan tutsi-naisia sekä annettiin yksityiskohtaisia ohjeita torakka-tutsien tappamiseksi. Jälkeen päin on arvioitu, että radiokanavan rooli kansanmurhassa saattoi olla merkittävä, eivätkä sodan tuhot olisi välttämättä nousseet niin suuriksi ilman sen välittämää propagandaa.³⁷

Maahanmuuttopolitiikan arvostelua ja islamkriittisyyttä on nykyaikaisessa Euroopassa esiintynyt voimistuvasti jo 1970-luvulta asti. New Yorkin vuoden 2001 terrori-isku ja Madridin ja Lontoon pommi-iskut vuosina 2004 ja 2005 olivat viimeinen sysäys kehitykselle, joka levitti maahanmuuttovastaisia asenteita ympäri Eurooppaa³⁸. Näitä tapahtumia seuranneet vuoden 2005 Muhammed-pilapiirroskohu ja tuoreimpana tapauksena 2015 tammikuussa tapahtunut Charlie Hebdo- verilöyly ovat vahvistaneet kielteisiä asenteita ja kiihdyttäneet islamin vastaista keskustelua.

7. tammikuuta 2015 aseistautuneet miehet hyökkäsivät pariisilaisen Charlie Hebdo- lehden toimitukseen. Charlie Hebdo on Ranskan poliittista vasemmistoradikalismia edustava viikoittain ilmestyvä satiirilehti. Hyökkääjien tulituksessa surmansa sai 12 ihmistä. Kahdeksan uhreista kuului lehden toimitukseen. Surmapaikalta paetessaan hyökkääjien on kerrottu huutaneen ”Olemme kostaneet profeetan puolesta”.³⁹ Otsikoissa iskuihin yhdistettiin Jemenin al-Qaida.⁴⁰ Uutisoinnissa iskun motiivina pidettiin lehden julkaisemia Muhammad-pilakuvia. Tiedotusvälineissä iskua luonnehdittiin hyökkäykseksi sananvapautta vastaan ja maailman poliittiset johtajat luokittelivat hyökkäyksen terrori-iskuksi.⁴¹

Charlie Hebdo- lehden oman kuvauksen mukaan se pilkkaa kaikkea ääriajattelua ja uskonnollista fundamentalismia. Lehden julkaisuille on ollut ominaista kärkeä arvostelu joka on esitetty toisinaan jopa melko epäkunnioittavaan ja epäasialliseen sävyyn. Lehti joutui oikeuteen vuoden 2005 Muhammad-pilakuvakohun seurauksena kun se julkaisi Jyllands- postenin pilakuvan profeetta Muhammadista. Lehden toiminta on jakanut mielipiteitä niin maailmalla kuin Ranskassakin. Muun muassa Ranskan pääministeri Dominique de Villepi on ilmaissut pitävänsä lehden toimintaa vastuuttomana, mutta esimerkiksi pääministeri Nicolas Sarkozy antoi lehdelle tukensa Muhammad-pilakuviin liittyvässä oikeudenkäynnissä.⁴² 2. marraskuuta 2011 lehti julkaisi

³⁷ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 28.

³⁸ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 28.

³⁹ www.yle.fi/uutiset.

⁴⁰ www.yle.fi/uutiset.

⁴¹ www.hs.fi/politiikka.

⁴² Länsi-Savo. 17.2.2006 s.20; Länsi-Savo 8.2.2007

erikoisnumeron nimellä Charia Hebdo. Numerossa muun muassa esitettiin lehden vierailevana toimittajana profeetta Muhammad. Erikoisnumeron julkaisemisen jälkeen lehden toimitustiloihin tehtiin polttopulloisku. Ääri-islamismien lisäksi Charlie Hebdo on pilkannut myös muita uskontoja. Lehden hampaissa on ollut muun muassa katolisen kirkon johtaja Paavi.

Vastareaktiona iskuille syntyi Je suis Charlie-kampanja (Minä olen Charlie) kun toimittajat ja pilapiirtäjät ympäri maailmaa osoittivat myötätuntonsa ja tukensa Charlie Hebdolle, uhrien omaisille ja sananvapaudelle. ”Je suis Charlie” iskulauseella tuomittiin sananvapauden tukahduttaminen väkivallalla. Eri puolilla maailmaa järjestettiin tukimielenosoituksia. Pariisiin Place de Républiquelle kokoontui yli 1,5 miljoonaa ihmistä rauhanmarssiin, jossa valtionjohtajat marssivat sananvapauden puolesta. Rauhanmarssi herätti maailmalla myös kritiikkiä. Esimerkiksi RSF eli Reporters Sans Frontières (Toimittajat ilman rajoja järjestö) huomautti, että marssissa näkyvimmillä paikoilla sananvapauden puolesta marssi useita valtion päämiehiä, jotka omissa maissaan ovat järjestäneet sananvapauden toteutumisen hyvin heikosti. Osaa valtion johtajista syytettiin tiedotusvälineissä siitä, että he käyttivät rauhanmarssia keinona silotella julkisuuskuvansa päästäkseen eroon kyseenalaisesta maineestaan.⁴³ Myös Je Suis Charlie-kampanja sai osakseen arvostelua ja sitä syytettiin vastakkainasettelun vahvistamisesta sananvapauden puolustamisen varjolla. Muun muassa Tallinnan yliopiston professori Jyrki Käkönen kirjoitti, että länsimaisten arvojen puolesta kampanjointi on osoitus sananvapauteen kuuluvan vastuun unohtamisesta. Käkösen mukaan muslimeille tärkeiden tapojen ja arvojen pilkkaaminen ei rajoitu vain ääri-islamistien arvosteluun vaan kohdistuu yhtä lailla myös tavallisiin uskovaisiin ja se kielii arvostuksen puutteesta. Käkönen toteaa, että länsimaisten arvojen äänekäs puolustaminen islamilaisten arvojen kustannuksella edistää vastakkainasettelua.⁴⁴ Verilöylyn jälkeen Charlie Hebdo julkaisi erikoisnumeron, jota painettiin 7 miljoonaa kappaletta. Lehden kannessa on teksti ”Kaikki on annettu anteeksi” sekä profeetta Muhammad, joka pitelee kädessään Je suis Charlie- kylttiä. Numeron julkaisemista vastaan protestoitii järjestämällä mielenosoituksia ympäri maailmaa ja osa mielenilmauksista kärjistyi väkivaltaisuuksiin sekä tuhotöihin.⁴⁵

Tämän kaltaiset tapahtumat ovat vahvistaneet kielteisiä asenteita maahanmuuttoa kohtaan sekä kiihdyttäneet islamin vastaista keskustelua. Tätä kehitystä on kuvattu jopa monikulttuurisuuden takaiskuksi.⁴⁶ Keskusteluissa on vahvistunut näkemys, jonka mukaisesti monikulttuurisuutta on

⁴³ www.kansanuutiset.fi/uutiset.

⁴⁴ www.politiikasta.fi/kolumni/charlie-hebdo-sananvapaus-ja-muuttuva-maailma.

⁴⁵ Ks. www.m.kaleva.fi/uutiset; <http://www.verkkouutiset.fi/ulkomaat>; www.yle.fi/uutiset.

⁴⁶ Vertovec & Wessendorf 2010, s. 1-31.

kuvattu ideologiaksi, joka ihannoii etnisyyttä ja kulttuurista erilaisuutta. Monikulttuurisuuden vastustajat ovat sitä mieltä, että monikulttuurisuuden turvin eri etnisten ryhmien annetaan toimia yhteiskunnassa omaehtoisesti ilman vastuuta ja velvollisuuksia. Monikulttuurisuuden kritisoidaan kieltäytyvän tiedostamasta maahanmuuttoon liittyviä ongelmia sekä tukahduttavan poliittisella korrektiudellaan yhteiskunnallisesti tarpeellisen keskustelun. Sharia- lain kaltaisten vaarallisten kulttuuristen ja etnisten tapojen tukemisella monikulttuurisuuden uskotaan luovan edellytykset ja suotuisan toimintaympäristön terrorismille. Tällaisen nousussa olevan monikulttuurisuuskriittisyyden ympärille on rakentunut kansallismielisiä puolueita ympäri Eurooppaa. Puolueiden tavoitteena on maahanmuuttoa rajoittamalla suojella kansallista kulttuuria. Välineenä tavoitteen saavuttamiseksi käytetään usein populismia.⁴⁷

Myös islamia vastustavat liikkeet ovat yleistymässä. Tunnetuimpana esimerkkinä on vastajihad-liike, jolla uskotaan olevan kytköksiä useisiin Euroopan maihin ja joka toimii myös internetissä. Liikkeen toimintatapoihin kuuluu muun muassa muslimeihin ja islaminuskoon liittyvien uhkakuvien levittäminen. Vastajihad- liike väittää muslimiväestön lähitulevaisuudessa syrjäyttävän kantaväestön suuremman syntyvyyden voimin Euroopassa. Näiden uhkakuvien tulevaisuus on Eurabia, jossa vallitsee islaminusko.⁴⁸ Liike kuvailee muslimien tekemiä raiskausrikoksia ylläpitämillään verkkosivustoilla Gates of Vienna ja Brussels Journal, pyrkimyksensä näyttää toteen, että islaminuskoon liittyy oleellisesti väkivaltaisia ja naisia alistavia piirteitä.⁴⁹

3.1. Vihapuheen historia ja ilmentymät Suomessa

Suomen historiassa vihapuheen tyyppistä pilkkaa ja halveksuntaa voidaan katsoa olleen jo Ruotsin vallan ajoista lähtien. Valtaapitävät ruotsalaiset ovat olleet luonnollinen ja helppo vihan kohde, samoin venäläiset Suomen siirryttyä Venäjän vallan alaisuuteen.⁵⁰ Äärimmilleen viha Venäjää ja venäläisiä kohtaan kärjistyi itsenäistymisen jälkeen ja toisen maailmansodan aikaan. Noihin aikoihin myös venäläisyyteen yhdistyvään kommunismiin suhtauduttiin toisinaan hyvin aggressiivisesti. Noista ajoista lähtien eräänlainen venäläisviha on säilynyt vaihtelevalla voimakkuudella osana suomalaista yhteiskuntaa ja vihapuhekulttuuria näihin päiviin saakka.⁵¹ Myös viha ruotsalaisia kohtaan on siirtynyt kielikysymyksen muodossa läpi historian

⁴⁷ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 29.

⁴⁸ Jalonen 2011, s. 322-339; Ferguson 2004.

⁴⁹ Jalonen 2011, s. 326.

⁵⁰ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 33.

⁵¹ Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 34.

nykypäivään. Kielikysymyksen sisältö vain on muuttunut Suomen kansalliskielen valitsemisesta pakkoruotsin asemaan. Vihan ruotsinkieltä ja suomenruotsalaisia kohtaan arvellaan olevan yhteydessä eräänlaiseen herravihaan ja ”ylemmän kastin” halveksuntaan. Suomen sivistyneistö ja yläluokka olivat hyvin pitkään ruotsinkielisiä, joten ruotsinkielen assosioituminen luokkajakoon voi olla mahdollista.⁵² Muita yleisiä vihapuheen kohteita Suomessa ovat kautta historian olleet muun muassa saamelaiset ja romanit. Erityisesti näihin kahteen vähemmistöryhmään on aina liittynyt valtaväestön taholta voimakas stereotypisoiminen, leimaaminen ja pilkkaaminen. Myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat saaneet osansa. Aggressiivisimmillaan keskustelu ja vihapuhe kävivät netissä kävivät vuoden 2014 lopulla kun eduskunnassa äänestettiin uuden tasa-arvoisen avioliittolain kohtalosta. Eduskunta päätyi kannattamaan uutta tasa-arvoista avioliittolakia äänin 105-92. Tämä ei kuitenkaan kaikkia miellyttänyt. Keskustelu jatkuu edelleen.

Myös maahanmuuttokriittisyys ja rasistinen puhe on hyvin ominaista suomalaiselle vihapuhekulttuurille. Suomalaisten joukkotiedotusvälineiden keskuudessa on viime vuosien aikana ollut havaittavissa uudenlainen asennoituminen maahanmuuttopolitiikkaan. Mediaa voidaan pitää yhtenä tekijänä maahanmuuttokriittisten mielipiteiden esiinnousulle. Aiemmin valtamedian suhtautumista maahanmuuttopoliittisiin kysymyksiin voitiin kuvailla hyvin varovaiseksi, mutta viime vuosien aikana tilaa ja kuuluvuutta on annettu lisääntyvässä määrin myös hyvin voimakkaille maahanmuuttopolitiikkaa kritisoiville äänille.⁵³

Tuoreimpia kotimaisia esimerkkejä muukalaisvihan lietsomisesta ovat kesän 2014 nuorisorikosjengiin ja maaliskuussa 2015 Helsingin Tapanilassa tapahtuneeseen joukkoraiskaukseen liittyneet keskustelut internetissä ja sosiaalisessa mediassa. Kesällä 2014 pääasiassa Helsingin Alppipuistossa ja Itä-Helsingissä noin 13-18 vuotiaista pääasiassa maahanmuuttajataustaisista nuorista koostuva katujengi kierteli pahoinpitelemässä ja ryöstelemässä lapsia ja nuoria. Netin keskustelupalstoilla ja sosiaalisessa mediassa tämä aiheutti vihapuheen vyöryn ja netissä levitettiin oletettujen jengin jäsenten nimi- ja yhteystietolistaa. Poliisi joutui puuttumaan asiaan selventämällä, että osalla listalle päässeistä henkilöistä ei ollut mitään tekemistä asian kanssa. Sosiaalisessa mediassa kehoitettiin avoimesti kansalaisia toimimaan oman maan sekä sen lasten ja nuorten turvallisuuden takaamiseksi. Oman käden oikeutta oltiin valmiita käyttämään kun netissä koottiin ”katupartioita” katujen puhdistamiseksi ja turvallisuuden palauttamiseksi.⁵⁴ Maaliskuussa 2015 Helsingin Tapanilassa poikajoukko ahdisteli nuorta naista lähijunassa ja raiskasi tämän junasta poistumisen jälkeen. Joukkoraiskauksesta syytettyinä on viisi

⁵² Pöyhtäri, Haara, & Raittila 2013, s. 35.

⁵³ Raittila 2009, s. 67-79.

⁵⁴ www.yle.fi/uutiset.

maahanmuuttotaustaista nuorta. Myös tämän tapauksen jälkeen internetissä yltyi raivo, joka kohdistui somaliyhteisöön. Vihaa lietsottiin keskustelupalstoilla eikä leimaavilta ja jopa väkivaltaan yllyttäviltä ilmauksilta välttytty.

4. Vihapuhe sananvapauden rajoittajana

Kuten aiemmin mainitsin sananvapauden ja vihapuheen kriminalisoinnin välillä vallitsee perusoikeuksien kollisio. Kollisiotilanteessa on pyrittävä löytämään ratkaisu joka turvaa mahdollisimman hyvin molempien kilpailevien perusoikeuksien toteutumisen.⁵⁵ Punninnassa on otettava huomioon perusoikeuksien periaatevaikutus. Periaatevaikutuksen mukaan perusoikeudet vaikuttavat eräänlaisina optimointikäskyinä, mikä tarkoittaa sitä, että periaate voi toteutua erilaisissa asteissa. Näin ollen on tehtävä päätös siitä, kummalle periaatteelle kollisiotilanteessa annetaan enemmän painoarvoa.⁵⁶

Nykyaikaisessa oikeusvaltiossa voidaan pitää yleisesti hyväksyttynä tosiasiana sitä, että rasistiset ja muukalaisvihaan lietsovat teot loukkaavat ihmisoikeuksia. Kotimaisen näkemyksen mukaan niitä tulisi pyrkiä estämään, jotta demokratian vakaus ja oikeusvaltion periaatteet saataisiin pidettyä turvattuina.⁵⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa voidaan todeta, että rasismin ja muukalaisvihaan vastainen asenne on koko Euroopan laajuinen. Rasistisen ja muukalaisvihaan yllyttävän kirjoittelun eli vihapuheen kriminalisoiminen rajoittaa kuitenkin tuntuvasti sananvapautta. Millä vihapuheen kriminalisointia sitten voidaan perustella?

Ensimmäisenä ohjenuorana vihapuheen kriminalisoinnin hyväksyttävyyttä punnittaessa voidaan pitää rasistisen ilmaisun haitallisuutta pluralistiselle yhteiskunnalle, ihmisoikeuksien toteutumiselle sekä demokratian ja oikeusvaltion periaatteille. Kriminalisoiminen voidaan katsoa tarpeelliseksi, jotta voidaan taata yhteiskunnallisen järjestyksen ja turvallisuuden säilyminen.⁵⁸ Pluralistisen yhteiskunnan olemassaolon turvaamiseksi voidaan tukeutua vihapuheen kriminalisoimiseen.⁵⁹ Perustelun mukaan rasistisen ilmaisun itsessään voidaan katsoa uhkaavan niin totaalisesti demokratian ja tasa-arvoisuuden periaatteiden toteutumista, että kriminalisointi nähdään välttämättömäksi. Rangaistusuhan säätämällä pyritään turvaamaan perus- ja

⁵⁵ Viljanen 2001, s. 12.

⁵⁶ Alexy 1986, s. 76 & 79

⁵⁷ HE 317/2010 vp s. 5.

⁵⁸ Barendt 2005, s. 171.

⁵⁹ Ilman 2005, s. 1.

ihmisoikeuksien esteetön toteutuminen. Tavoitteena on pitää yhteiskunta vapaana erottelusta ja syrjinnästä sekä turvata ihmisten tasa-arvoinen kohtelevminen.⁶⁰

Vihapuheen kriminalisoimisen tarvetta voidaan perustella myös yksittäisen ihmisen kokeman haitan ja vahingon näkökulmasta. Racististen ilmaisujen rajoittamisen voidaan ensinnäkin katsoa välillisesti suojaavan racistisella ilmauksella loukattavaan ihmisryhmään kuuluvan yksilön kunniaa. Voidaan pitää todennäköisenä, että jos henkilö kokee kunniaansa loukatun häntä kohtaan yksilönä esitetyistä halventavista ilmauksista, hän kokee loukkaavaksi myös ilmaisut, jotka halventavat ihmisryhmää, jota hän edustaa.⁶¹ Racistisilla rikoksilla on huomattu olevan mahdollisuus aiheuttaa vakavaa haittaa uhrin mielenterveydelle. Racistisen motiivin liittyminen rikokseen on omiaan aiheuttamaan vakavia pelkotiloja uhrilleen, sillä hän ei ole valikoitunut rikoksen uhriksi sattumalta vaan esimerkiksi tietyn ulospäin havaittavissa olevan ominaisuuden vuoksi. Tämä lisää racistisen rikoksen uhriksi joutuneen pelkoa siitä, että hänen valikoitumisensa rikoksen kohteeksi myös uudestaan voi olla todennäköistä.⁶² Erittäin aggressiivinen ja uhkauksia sisältävä vihapuhe voi herättää myös pelkoa muista racistisista rikoksista ja väkivallasta. Näin ollen vaikka yksittäisen vihapuhetapauksen aiheuttamat haitat eivät muodostuisi kovinkaan suuriksi, vihapuheella ilmiönä ja kokonaisuutena voidaan katsoa olevan mahdollisesti suuri negatiivinen vaikutus yksilön mielenterveyteen ja itsetuntoon.⁶³ Tämän vuoksi rangaistusuhan liittäminen vihapuheeseen voidaan katsoa perustelluksi.

Kriminalisointia perusteltaessa huomioon on otettava myös vihapuheella loukattavan ihmisryhmän kokema haitta ja vahinko kokonaisuutena arvioiden. Racistisen puheen voidaan katsoa aiheuttavan haitallisia ja kielteisiä mielikuvia ihmisryhmään tai kansanryhmään liittyen. Näillä kielteisillä mielikuvilla voi olla haitallisia vaikutuksia.⁶⁴ Stereotyyppien muodostuminen ja juurtuminen kulttuuriin aiheuttaa äärimmilleen kärjistyneenä laaja-alaista syrjintää, joka voi ilmetä ihmis- tai kansanryhmään kuuluvalla henkilöllä vaikeuksina työelämässä tai yhteiskuntaan sopeutumisessa.⁶⁵ Yhteiskunnan kannalta tarkasteltaessa vihapuheen sallimisessa vaarana on racistiselle puheelle turtuminen. Pitemmällä aikavälillä seurauksena voi olla, että asenteet yhteiskunnassa muuttuvat automaattisesti sallivampaan ja hyväksyvämpään suuntaan vihapuheen ja racististen stereotyyppien ja asenteiden juutuessa yhteiskuntaan.⁶⁶

⁶⁰ Racistisia rikoksia koskeva lisäpöytäkirja 2003, johdanto.

⁶¹ Kretzmer 1987, s. 466.

⁶² HE 44/2002 vp, s. 192.

⁶³ Delgado & Stefánic 2004, s. 23.

⁶⁴ Illman 2005, s. 28.

⁶⁵ Delgado & Stefánic 1997, s. 4-10.

⁶⁶ R. v. Keegstra (1990), Kanada.

Stereotypiat ja vihamielisyys vähemmistöryhmiä kohtaan voi lopulta johtaa kyseisten ryhmiin kuuluvien henkilöiden itsetunnon murenemiseen. Vähemmistöryhmien edustajat eivät voi täysipainoisesti osallistua esimerkiksi yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, koska heidän näkemyksiään, arvojaan ja mielipiteitään pidetään yleisesti vallitsevien syrjivässä ilmapiirissä muodostuneiden asenteiden mukaan alempiarvoisena kuin muiden. Tällaisessa yhteiskunnassa rasismilla ja rasistisilla ilmauksilla mahdollistetaan vähemmistöjen alistaminen ja ohjailu valtaväestön toimesta.⁶⁷ Oikeuskirjallisuudessa on esille nostettu näkökanta siitä, että jos sananvapautta ei rajoiteta vähemmistöjen oikeuksien turvaamiseksi lopputuloksena voi olla jopa vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden sananvapauden kaventuminen. Ensinnäkin rasismien ja rasististen ilmauksien juurtuminen yhteiskunnan syvärakenteeseen kaventaa vähemmistöjen mahdollisuutta osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Toiseksi rasistiset asenteet voivat johtaa siihen, että yhteiskunnassa vähemmistön edustajien mielipiteitä ja lausumia ei pidetä vakavasti otettavina.⁶⁸

5. Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmä

5.1. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja Ihmisoikeussopimuksen tulkinta

Euroopan ihmisoikeussopimuksen valtioille asettamien velvoitteiden noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 46 artiklassa, sopimusvaltiot sitoutuvat noudattamaan ihmisoikeustuomioistuimen jutussa antamaa lopullista päätöstä. Näin ollen tuomioistuimen ratkaisut ovat luonteeltaan sitovia. Ihmisoikeustuomioistuimen tehtävänä on valvoa, ettei sopimuksen määrittelemää ihmisoikeuksien vähimmäissuojan tasoa aliteta.⁶⁹

Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräykset voidaan nähdä melko yleisluonteiseksi, mikä onkin ominaista yleissopimuksille. Valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa on kodifioitu tärkeimmät kansainvälisoikeudellisten sopimusten tulkinnassa yleisesti noudatettavat

⁶⁷ McGonagle 2011, s. 328-329.

⁶⁸ Post 1991, s. 306.

⁶⁹ Pellonpää ym. 2012, s. 261.

periaatteet.⁷⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään tähdentänyt, että ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa ohjenuorana on pidettävä Wienin sopimuksen valtiosopimusten tulkintaa koskevia artikloita.⁷¹ Wienin sopimuksen mukaan lähtökohtana tulkinnalle on pidettävä sopimusmääräyksen sanamuotoa. Sopimuksen sanamuotoa on kuitenkin tulkittava ihmisoikeussopimuksen tarkoituksen ja päämäärän mukaisesti. Ihmisoikeustuomioistuin on itse oikeuskäytännössään todennut, että sopimusta tulkittaessa on otettava huomioon sen erityisluonne sopimuksena, jonka pohjimmaisena tarkoituksena on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaaminen. Jotta sopimuksen tarkoitus toteutuisi mahdollisimman hyvin ja perusteellisesti yksittäisten kansalaisten tasolla, sen määräyksiä on sovellettava niin, että se tarjoaa mahdollisimman käytännölliset ja tehokkaat oikeussuojakeinot.⁷²

Ihmisoikeussopimuksella ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on merkittävä vaikutus kotimaisen lainsäädännön tulkintaan. Lainsäädännön alaan kuuluvilta osin Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen lisäpöytäkirjat ovat Suomessa voimassa eduskuntalain tasoisena säädöksenä ja näin ollen samassa asemassa kuin lait yleensäkin. Jos sopimuksen ja asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säädöksen välillä ilmenee ristiriitaisuuksia, laintulkinnassa etusija on annettava perustuslain 107 §:n mukaisesti sopimukselle. Tilanne on hieman monimutkaisempi jos ristiriita havaitaan sopimuksen ja toisen eduskuntalain välillä. Tällaisessa tilanteessa, tuomioistuinten ja viranomaisten on laintulkinnan avulla pyrittävä antamaan ristiriitaiselle laille sellainen sisältö, että ristiriidat ihmisoikeussopimuksen kanssa häviävät.⁷³

Ihmisoikeustuomioistuimen tuomiot on katsottava kansainvälisoikeudellisesti sitoviksi ihmisoikeussopimuksen tulkintaohjeiksi myös niissä tapauksissa, jotka eivät suoranaisesti koske Suomea. Sitoutumalla ihmisoikeussopimukseen, Suomi on tunnustanut ihmisoikeustuomioistuimen toimivallan. Näin ollen ihmisoikeustuomioistuin määrittää ihmisoikeussopimuksen tulkinnan ylikansallisesti oikeuskäytännössään.⁷⁴

Oikeusvertailevilla näkökohdilla ja kansainvälisellä kehityksellä on huomattu olevan tärkeä vaikutus myös ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön muuttumiseen.⁷⁵ Tätä vaikutusta voidaan kutsua evoluutio-dynaamiseksi tulkintatavaksi. Ihmisoikeustuomioistuin on useissa tapauksissa korostanut, että ihmisoikeussopimus on elävä instrumentti, jota on tulkittava tämän

⁷⁰ SopS 33/1980

⁷¹ Golder v. The United Kingdom, EIT 21.2.1975.

⁷² Soering v. The United Kingdom, EIT 7.7.1989.

⁷³ Pellonpää ym. 2012, s. 64.

⁷⁴ Ojanen 2009, s. 244.

⁷⁵ Pellonpää ym. 2012, s. 293; Bayatyan v. Armenia, EIT 7.7.2011.

päivän olosuhteiden mukaisesti.⁷⁶ Ihmisoikeussopimuksen johdannossa on todettu Euroopassa vallitsevan kulttuurisen samanmielisyyden, ja että sopimusvaltiot jakavat yhteisen poliittisten perinteiden, ihanteiden, vapauksien ja oikeusjärjestelmän perinnön. Nämä demokraattisen yhteiskunnan arvot, joiden perintöön kuuluvien perusoikeuksien ja –vapauksien edistämiseksi koko ihmisoikeussopimus rakentuu, muuttuvat kuitenkin ajan kuluessa. Näin ollen myös ihmisoikeussopimuksen määräyksiä koskevan tukinnan on mukauduttava muutoksiin. Ilman tätä evoluutis-dynaamista tulkintatapaa tuomioistuin voisi helposti muodostua esteeksi kehitykselle. Tulkintojen muuttuminen vallitsevien demokraattisten arvojen ja yhteiskunnallisen ilmapiirin mukaan on herättänyt epäilyksiä siitä, onko ihmisoikeustuomioistuin omaksunut itselleen lainsäätäjän roolin pelkän tulkitsijan roolin asemasta.⁷⁷ Tällaisten epäilysten torjumiseksi tuomioistuin käyttää oikeusvertailevaa lähestymistapaa pyrkiessään löytämään objektiiviset ja relevantit perustat tulkintojensa muutoksille. Ihmisoikeustuomioistuin on tuomioissaan⁷⁸ viitannut Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden alueella vallitsevaan tasoon ja tapahtuneisiin kehitysvaiheisiin, mikä on osoitus eräänlaisesta eurooppalaisesta oikeuskulttuurisidonnaisuudesta.⁷⁹ Sopimusvaltioille on joissain asioissa jätetty harkintamarginaali, koska niiden on katsottu tuntevan kansalliset olosuhteet parhaiten. Harkintamarginaalin laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon eräänlainen eurooppalainen mittapuu. Tuomioistuin on voinut jonkin tietyn rajoitusedellytyksen kohdalla katsoa, että eurooppalaisessa oikeuskulttuurissa vallitsee yhteinen näkemys ja mittapuu tietyn rajoitusedellytyksen arvioimiselle. Tällaisessa tilanteessa ihmisoikeustuomioistuimen kontrolli on tiukempaa kuin sellaisessa, jossa kansalliset käsitykset vaihtelevat huomattavasti.⁸⁰ Seuraavassa luvussa 5.3. paneudun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vihapuheeseen liittyvään oikeuskäytäntöön. Tarkoituksena on selvittää muun muassa minkälaiseksi sopimusvaltioiden harkintamarginaali sananvapauden rajoittamisessa vihapuheeseen liittyvissä tapauksissa on muodostunut.

5.2. Ihmisoikeussopimus ja sananvapaus

Ihmisoikeustuomioistuin on jatkuvasti korostanut sananvapauden luonnetta nimenomaan vapautena ja sen äärimmäisen tärkeää merkitystä demokraattisessa ja pluralistisessa yhteiskunnassa. Sananvapauden voidaan katsoa ilmenevän ensinnäkin mielipiteen vapautena, jota

⁷⁶ Ks. Esim. Tyrer v. Yhdistynyt Kuningaskunta (1978) EIT, kohta 31; Soering v. Yhdistynyt Kuningaskunta (1989) EIT, kohta 102.

⁷⁷ Pellonpää ym. 2012, s. 287-291.

⁷⁸ Tyrer v. Yhdistynyt Kuningaskunta (1978) EIT, kohta 31.

⁷⁹ Pellonpää ym. 2012, s. 294.

⁸⁰ Pellonpää ym. 2012, s. 307-308.

ei voida asettaa rajoituksien alaiseksi minkäänlaisissa olosuhteissa, ei edes 10 artiklaan sisältyvillä rajoitusperusteilla.

Ihmisoikeussopimuksen sananvapautta koskevan artiklan mukaan vapauden käyttöön liittyy kuitenkin myös ”velvollisuuksia ja vastuuta”.⁸¹ Näin ollen vihapuheen ja sananvapauden välistä suhdetta Euroopan ihmisoikeussopimuksen näkökulmasta tarkasteltaessa sopimuksen 10 artiklan lisäksi huomioon on otettava myös sopimuksen 17 artiklaan sisältyvä oikeuksien väärinkäytön kieltö. Sen mukaan:

”Minkään tässä yleissopimuksessa ei saa tulkita suovan millekään valtiolle, ryhmälle tai henkilölle oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu.”⁸²

Tämä sopimuksen 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kieltö on toinen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen keino torjua vihapuhetta 10(2) artiklan ohella. Oikeuksien väärinkäytönkieltö on yleinen ja vakiintuneeksi nähty oikeudellinen periaate. Sen merkitystä eri oikeudenaloilla on kuitenkin vaikea todentaa, sillä se vaikuttaa useimmiten lausumattomana oikeusperiaatteena.⁸³ Oikeuksien väärinkäytöllä käsitetään sinänsä muodollisesti oikean oikeuden aktiivista käyttämistä niin moitittavalla tavalla, että sen ei voida katsoa olevan oikeudellisesti hyväksyttävää. Moitittavaa oikeuden käyttäminen on silloin, kun se loukkaa toisen suojattuja oikeuksia tai yhteiskunnan perustavanlaatuisia arvoja, esimerkiksi demokratiaa.⁸⁴ Kun 17 artiklaa sovelletaan, valitus jätetään tutkimatta ilmeisen perusteettomana. Ihmisoikeustuomioistuin on käyttänyt 17 artiklan soveltamista erityisesti tapauksissa joissa, vihapuheen on katsottu rikkovan tai rajoittavan ihmisoikeussopimuksen perustavanlaatuisia arvoja, oikeuksia ja vapauksia. Oikeuskirjallisuudessa 17 artikla on nähty ihmisoikeustuomioistuimen aseena taistelussa muun muassa kansallissosialististen, kommunististen ja fasististen totalitarististen hallintojärjestelmien aiheuttamia kauhuja vastaan.⁸⁵ Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä tutkittaessa voidaankin havaita, että 17 artiklaa tuomioistuin on käyttänyt usein tapauksissa, joissa on kysymys perustavanlaatuisista ihmisoikeusloukkauksista tai joissa on kytkentöjä totalitarismiin.⁸⁶ 17 artiklan mukaisesti ihmisoikeustuomioistuin on sallinut muun muassa sellaisen islamistisen itsemurhaiskuihin kannustavan järjestön toiminnan kieltämisen, jonka päämääränä oli Israelin

⁸¹ Pellonpää ym. 2012, s. 112-113.

⁸² Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

⁸³ Linna 2004, s. 622.

⁸⁴ Linna 2004, s. 631.

⁸⁵ Cannie & Voorhoof 2011, s. 57.

⁸⁶ EIT Garaudy v. Ranska (2003); EIT Schimanek v. Itävalta (2000) ja EIT Norwood v. Yhdistynyt Kuningaskunta (2004).

valtion ja sen kansalaisten tuhoaminen.⁸⁷ Säännöstä on käytetty myös antisemitistisiä tavoitteita omaavan järjestön kieltämiseen.⁸⁸ Ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että 17 artikla on tarkoitettu vain erittäin vakaviin tapauksiin.⁸⁹

5.3. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

Tässä kappaleessa käsittelen keskeisimpiä vihapuheeseen liittyviä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeustapauksia, joilla on ollut merkitystä myös kotimaisen oikeuskäytännön ja laintulkinnan muovautumisessa. Olen koonnut tutkimistani tapauksista tutkielmaani muutaman esimerkin, jotka kokonaisuutena kuvastavat ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä mahdollisimman hyvin ja monipuolisesti.

Tapaus *Jersild v. Tanska* oli ensimmäisiä pitkällisesti punnittuja vihapuhetapauksia ja se on ollut painoarvoltaan hyvin merkittävä. Se on hyvä esimerkki 10(2) artiklan mukaisesta kokonaisvaltaisesta, tasapainottavasta punninnasta, jossa on otettu monipuolisesti huomioon eri näkökulmia. Tapauksessa valittaja oli tehnyt ajankohtaistelevisio-ohjelman, jossa hän haastatteli joukkoa nuoria henkilöitä, jotka kutsuivat itseään ”vihreätakeiksi”. Haastatteluissa ryhmän jäsenet julkitoivat karkean rasistisia ja ulkomaalaisvastaisia mielipiteitä. Seurauksena valittaja tuomittiin sakkorangaistukseen avunannosta rikokseen, joka lähinnä vastaa suomalaista kiihottamista kansanryhmää vastaan. Tuomion jälkeen valittaja valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi siihen, että Tanskan kansalliset tuomioistuimet olivat rikkoneet hänen sananvapauttaan tuomitsemalla hänet avunannosta kuvattuun rikokseen. Tanskan hallitus vastasi vetoamalla muun muassa siihen, että kansallinen rangaistussäännös, jonka mukaisesti valittaja oli tuomittu, oli annettu kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (SopS 37/1970) täytäntöönpanemiseksi. Tuomiota antaessaan ihmisoikeustuomioistuin oli sitä mieltä, että valittaja ei ollut itse antanut tuomittavia lausuntoja, vaan ainoastaan TV-juontajana myötävaikuttanut niiden julkituomiseen. Ihmisoikeustuomioistuin korosti, että valittajalla itsellään ei ollut minkäänlaista rasistista tarkoitusta. Hänen tarkoituksenaan oli ainoastaan antaa suurelle yleisölle tietoa kyseisen ryhmän ulkomaalaisvastaisista asenteista. Tuomioistuimen mielestä ryhmän jäsenten lausumien karkeutta tasapainottivat juontajana toimineen valittajan omat kommentit. Ihmisoikeustuomioistuin linjasi tuomiossaan, että toimittajan tuomitseminen avunannosta jonkun toisen henkilön haastattelun yhteydessä antamiin tuomittaviin lausuntoihin on omiaan haittaamaan

⁸⁷ EIT *Hizb Ut-Tahrir & muut v. Saksa* (2012), kohta 73.

⁸⁸ EIT *W.P. & muut v. Puola* (2004).

⁸⁹ EIT *Paksas v. Liettua* (2011), kohta 87-88.

vakavasti lehdistön tärkeää työtä. Tuomioistuin korosti journalismin ja lehdistön vapauden merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että toimittajan rankaiseminen voi tulla tämänkaltaisessa tilanteessa kysymykseen ainoastaan erityisen painavista syistä. Tuomioistuimen mukaan tässä tapauksessa ei kuitenkaan ollut näytetty toteen erityisen painavia syitä valittajan tuomitsemiselle. Tuomioistuin totesi, että merkitystä ei ole sillä, että määrätty sakko oli suuruudeltaan vähäinen. Merkitys oli sillä, että valittaja ylipäätään tuomittiin. Ihmisoikeustuomioistuin myönsi, että Tanskan hallituksen vetoama kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus tuli ottaa 10 artiklaa tulkittaessa huomioon, ja olikin sitä mieltä, että tuomioistuimen oma, sopimusrikkomukseen johtava tulkinta on sopusoinnussa kyseisen YK-sopimuksen kanssa.⁹⁰

Tapauksessa *Garaudy v. Ranska* (2003) oli kyse ihmisyyttä vastaan tehtyjen natsien rikosten kiistämisestä ja rasistisista herjauksista sekä oikeuksien väärinkäytön kiellon soveltamisesta. Valittaja oli kirjoittanut useita kirjoja ja tutkimuksia omien sanojensa mukaan historiasta, filosofiasta, marksismin ongelmista sekä uskonnosta ja dialogista sivilisaatioiden välillä. Yhdestä valittajan kirjoittamasta kirjasta oli tehty useita rikosilmoituksia sillä perusteella, että siinä kiistettiin ihmisyyttä vastaan tehtyjä rikoksia, esitettiin rotuun perustuvia julkisia herjauksia sekä kiihotettiin vihaan ja väkivaltaan rodun tai uskonnon perusteella. Syyttäjä puolestaan aloitti esitutinnan ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kieltämisen perusteella. Syytteet etenivät oikeuteen ja viimein ylioikeus katsoi syytteet näytetyksi toteen muun muassa seuraavilla perusteilla: Vastaaja oli kiistänyt että natsihallinnon aikana olisi ollut olemassa minkäänlaista järjestäytymistä, jonka tavoitteena olisi ollut juutalaisten tuhoaminen. Kiistäminen koski myös joukkomurhan toteutustapaa eli sitä, että työkyvyttömät ja työkyvyttömäksi tulleet ihmiset oli surmattu kaasukammioissa ja heidän ruumiinsa oli poltettu sen jälkeen. Valittaja oli tekstissään kiistänyt niin tapahtumia koskevat tutkimukset kuin itse tapahtumatkin. Kirjoituksissaan hän oli pyrkinyt osoittamaan juutalaisten systemaattisen ja massiivisen tuhoamisen valheeksi. Hän oli lainausmerkeissä maininnut ”kansanmurhan”, ”kaasukammiot” ja ”polttohuhin” ja todennut, että ne olivat ”historian ja poliittisen hyväksikäytön verhoama myytti”. Tuomioistuin katsoi myös, että osa ilmaisuista osoitti pilkkaamista. Useissa kohdin valittaja oli siis kieltänyt kuolleiden juutalaisten määrän, heidän kuolemansa syyn ja sen, että kaasukammioita olisi käytetty heidän tappamiseensa. Hän oli tekstissään esittänyt kuolinsyiksi kuljetuksia leireille, pakkotyötä ja epidemioita. Hän oli todennut, että koskaan ei ole esitetty pitäviä todisteita sille, että Hitlerin ratkaisu juutalaiskysymykseen olisi ollut heidän tuhoamisensa. Oikeudessa valittaja oli pitäytynyt

⁹⁰ *Jersild v. Tanska*, EIT 23.9.1994.

lausumissaan ja lisäksi ilmoittanut, että hänen tarkoituksensa on taistella sionismin uhkaa vastaan. Valittaja tuomittiin 6 kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen ja 50 000 frangin sakkoihin. Lisäksi valittajalle tuomittiin symbolinen 1 frangin vahingonkorvaus. Valittaja valitti saamastaan tuomiosta kassaatiotuomioistuimelle, mutta valitus hylättiin.⁹¹

Valittaja julkaisi samasta kirjasta useita eri painoksi. Jokainen uusi painos poiki uusia rikosilmoituksia ja vastaaja tuomittiin jokaisella kerralla uuteen rangaistukseen ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kiistämisestä ja viimeisimmillä kerroilla julkisesta rotuun perustuneesta herjauksesta sekä rotuvihaan kiihottamisesta. Valittaja valitti saamistaan tuomioista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi sananvapauden loukkaamiseen. Valittajan mukaan Ranskan tuomioistuimet olivat ymmärtäneet hänen kirjansa väärin. Valittajan mukaan kirjassa ei ollut kiistetty natsien rikoksia juutalaisia vastaan eikä niiden luonnetta ihmisyyden vastaisina rikoksina. Vastaaja totesi kirjan olevan poliittinen teos, jonka välityksellä valittaja on pyrkinyt olennaisesti kritisoimaan Israelin valtion politiikkaa. Ranskan hallitus vaati, että ihmisoikeustuomioistuimen tuli jättää valitus tutkimatta 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kiellon nojalla tai ainakin sovellettava EIS:n 10 artiklan 2 kohtaa 17 artiklan valossa.⁹²

Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että kansallisen oikeuden tulkinta ja soveltaminen kuuluu kotimaisille tuomioistuimille ja viranomaisille. Sen vuoksi tuomioistuin koki, että ei ollut sen tehtävä lausua kyseessä olevien rikosten tunnusmerkistöistä. EIT totesi tehtävänsä olevan tutkia kansallisten tuomioistuinten tekemiä päätöksiä ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan näkökulmasta. Tutkittavaksi tulee tällöin ihmisoikeustuomioistuimen mukaan se, onko kansalliset päätökset ja tuomiot perustettu relevanteista seikoista tehtyyn arvioon. Sananvapauden liittyen tuomioistuin totesi, että kuten se oli jo aiemmin linjannut, natsien politiikan puolustelu ei kuulunut EIS:n 10 artiklan sananvapauden suojaan, kuten muutkaan ihmisoikeussopimuksen perustana olevia arvoja vastaan suunnatut lausumat. Tuomioistuimen mukaan on olemassa joukko historiallisesti toteennäytettyjä tapahtumia, joiden kiistäminen ei kuulu 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kiellon mukaisesti sananvapauden suojan alaan. Tuomioistuin totesi, että juutalaisten joukkomurhaa on pidettävä tällaisena historiallisesti toteennäytettynä tapahtumana.⁹³

⁹¹ Garaudy v. Ranska, EIT 24.6.2003.

⁹² Garaudy v. Ranska, EIT 24.6.2003.

⁹³ Garaudy v. Ranska, EIT 24.6.2003.

Ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kiistämisestä tulleiden tuomioiden osalta, ihmisoikeustuomioistuin pani merkille, että valittaja oli teoksessa yksityiskohtaisesti analysoinut useita toiseen maailmansotaan liittyviä historiallisia tapahtumia, kuten natsien juutalaisiin kohdistamaa vainoa, juutalaisten joukkomurhaa sekä Nürnbergin oikeudenkäyntiä. Valittaja oli systemaattisesti kiistänyt näiden tapahtumien todellisuuden, laajuuden ja vakavuuden käyttämällä esimerkiksi viittauksia ja siteerauksia. Tuomioistuin totesi, että kyseisistä tapahtumista ei vallinnut historioitsijoiden keskuudessa minkäänlaista erimielisyyttä ja ne katsottiin täysin toteen näytetyiksi. Näin ollen tuomioistuin katsoi, että kiistatta näytettyjen historiallisten tapahtumien, kuten juutalaisten joukkomurhan todellisuuden kiistämistä ei ole pidettävä totuuteen pyrkivänä historiallisena tutkimustyönä. Ihmisoikeustuomioistuin linjasi, että ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kiistäminen oli yksi kaikkein pahimmista juutalaisia vastaan toteutetuista rasisista herjauksista. EIT:n mukaan sellainen kiistäminen kyseenalaistaa rasismia ja antisemitismia vastaisen taistelun perustana olevat arvot ja on siksi omiaan loukkaamaan vakavasti yleistä järjestystä. Sellaiset teot eivät sovi yhteen demokratian ja ihmisoikeuksien kanssa. Lisäksi ne loukkaavat muiden oikeuksia ja niiden tekijöillä on epäilemättä katsottava olevan 17 artiklassa kiellettyjä päämääriä.⁹⁴

EIT katsoi, että valittajan kirjan sisältö ja sen yleinen sävy sekä päämäärät oli katsottava negasionistisen luonteen omaavina Euroopan ihmisoikeussopimuksen johdannossa lueteltujen sopimuksen perustavanlaatuisien arvojen, rauhan ja oikeudenmukaisuuden vastaisiksi. Tuomioistuin katsoi, että valittaja pyrki käyttämään sananvapauttaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen kirjaamisen ja hengen vastaisiin päämääriin. Näin ollen EIT katsoi, että valittaja ei voinut vedota 10 artiklan mukaiseen sananvapauteen 17 artiklan nojalla, koska hänet oli tuomittu ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kiistämisestä.⁹⁵

Rasisesta herjauksesta ja rassistiseen vihaan yllyttämisestä johtuneiden tuomioiden osalta tuomioistuin totesi, että tapauksessa on selvää, että kansalliset tuomioistuimet ovat rajoittaneet valittajan EIS:n 10 artiklan mukaista sananvapautta. Sananvapauteen puuttumisesta oli säädetty Ranskan kansallisessa lainsäädännössä. Tuomioistuin löysi sananvapauteen puuttumiselle ainakin kaksi hyväksyttävää tavoitetta, jotka olivat yleisen järjestyksen ylläpitäminen ja rikollisuuden estäminen sekä muiden maineen ja oikeuksien suojeleminen. EIT huomautti, että vaikka Israelin tai muun valtion politiikan kritisointi kuului 10 artiklan suojan piiriin, nyt kyseessä olevassa

⁹⁴ Garaudy v. Ranska, EIT 24.6.2003.

⁹⁵ Garaudy v. Ranska, EIT 24.6.2003.

tapauksessa voitiin katsoa, että kritiikillä oli tosiasiaa ainoastaan rasistinen päämäärä. Tuomioistuimien katsoi, että kun otetaan huomioon kirjan sisältö, valittajan tuomitsemisen perusteet olivat riittäviä ja relevantteja 10 artiklan 2 kohdan kannalta ja näin ollen sananvapauden puuttuminen oli ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan valitus ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan rikkomisesta oli ilmeisen perusteeton EIS:n 35 artiklan 3 kohdan mukaisesti.

Tapauksessa *Féret v. Belgia* (2009) oli kysymys sananvapauden rajoista vihapuheeksi tunnistettavien ilmauksien esittämisestä politiikan yhteydessä. Valittaja oli lääketieteentohtori ja Belgialaisen kansallismielisen puolueen puheenjohtaja. Tapahtuma-aikaan valittaja toimi myös parlamentin jäsenenä. Vuosien 1999-2001 aikana kyseisen puolueen kampanjoista tehtiin useita rikosilmoituksia, jotka liittyivät rotuun, etniseen alkuperään ja kansalaisuuteen perustuvaan syrjintään kiihottamiseen. Rikosilmoituksiin johtaneissa kirjoituksissa valittaja oli esittänyt muun muassa seuraavanlaisia mielipiteitä: belgialaisille ja eurooppalaisille työnhakijoille olisi annettava etusija työmarkkinoilla, maahanmuuttajat tulisi palauttaa alkuperämaihinsa, poliittisten pakolaisten asunnot tulisi antaa belgialaisille asunnottomille ja pyrkimykset sosiaaliturvan takaamisesta kaikille tulisi lopettaa. Hän oli kirjoittanut, että tietystä pakolaiskeskuksesta aiheutui lähialueen asukkaille melua, jätettä, väkivaltaisia välienselvittelyjä, asuntojen hintojen laskua sekä monen muuta haittaa. Valittajan mukaan poliisi ei kyennyt pitämään alueella yllä turvallisuutta ja järjestystä. Eräässä julisteessa oli kuvattuna hunnutettu nainen ja turbaanipäinen mies, jotka pitelevät julistetta, jossa lukee: ”Koraani sanoo: Tappakaa uskottomat suuren verilöylyn malliin”. Julisteen otsikkona oli: ”Tämä on couscous-klaani”. Vastaaja oli toisessa kirjoituksessaan viitannut tämän ”couscous-klaanin” olevan yhdysvaltojen terroritekojen takana.⁹⁶

Kuulustelujen jälkeen Belgian ylin syyttäjäviranomainen esitti parlamentille, että valittajan syytesuoja tulisi poistaa. Parlamentti katsoi, että syytesuoja koskee ainoastaan valittajan tehtävää parlamentissa, eikä rikosilmoituksia koskevilla kirjoituksilla katsottu olevan mitään tekemistä valittajan parlamentissa toimimisen kanssa. Näin ollen syyttäjäviranomaisen esitys hyväksyttiin. Marraskuussa 2002 valittajaa vastaan nostettiin syytteet rasistiseen syrjintään ja väkivaltaan kiihottamisesta. Vuonna 2006 hän sai tuomion ylioikeudelta, joka katsoi, että syytesuoja ei sovellu kyseessä olevaan tapaukseen, koska syytteessä tarkoitetut teot eivät sisältyneet parlamenttitoiminnan piiriin. Valittaja tuomittiin 250 tunniksi yhdyskuntapalveluun. Toissijaisena rangaistuksena oli 10 kuukautta vankeutta. Lisäksi valittaja tuomittiin menettämään

⁹⁶ *Féret v. Belgia*, EIT 16.7.2009.

vaalikelpoisuutensa 10 vuoden ajaksi. Valittaja valitti tuomiostaan kassaatiolla, mutta valitus hylättiin. Valittaja valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi siihen, että hänen sananvapauttaan on loukattu tuomitsemalla hänet rangaistukseen mielipiteidensä ilmaisemisesta.⁹⁷

Kiistatonta tapauksessa ihmisoikeustuomioistuimen mielestä oli se, että valittajan sananvapauteen oli puututtu⁹⁸. Näin ollen merkitykselliseksi oikeuskysymykseksi nousee se, onko valittajan sananvapautta rajoitettu oikeilla ja riittävillä perusteilla. Tuomioistuimen mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 10 artiklan mukaan sananvapautta saa rajoittaa demokraattisessa yhteiskunnassa ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä. EIT viittasi aiempaan tuomioon, jossa se on todennut, että sananvapauden rooli demokraattisen yhteiskunnan kulmakivenä tehostuu eritoten silloin, kun demokraattisesti kansaa edustamaan valittu edustaja esittää mielipiteitä. Tässä tilanteessa sananvapauden tulee koskea myös loukkaavia, shokeeraavia ja häiritseviä näkemyksiä ja ajatuksia.⁹⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös useiden tuomioidensa kautta tähdentänyt, että demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluvat avarakatseisuus, suvaitsevaisuus ja pluralismi edellyttävät, että sananvapauden turvin voidaan esittää ei pelkästään ajatuksia, jotka otetaan kernaasti vastaan vaan myös sellaisia, jotka voivat loukata, shokeerata ja häiritä.⁹⁹

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin oli sitä mieltä, että belgialaisessa laissa oli ollut riittävä peruste, puuttua valittajan sananvapauteen. Sananvapauden rajoittamisella oli pyritty järjestyksen säilyttämiseen ja toisten maineen ja oikeuksien turvaamiseen. Nämä tavoitteet tuomioistuin näki hyväksyttäviksi. Näin ollen avoimeksi jäi ainoastaan kysymys sananvapausrajoituksen välttämättömyydestä. Välttämättömyydellä tarkoitetaan EIT:n mukaan pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta, jonka katsotaan olevan olemassa jos sananvapauteen puuttumisen arvioidaan olevan oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiin ja sille löytyy riittäviä sekä relevantteja perusteluja.¹⁰⁰

Ihmisoikeustuomioistuin perusteluissaan katsoi, että kirjoituksissaan valittaja oli leimannut maahanmuuttajat rikollisiksi, joiden tavoitteena oli hyväksikäyttää valtiolta saamiaan etuuksia. Valittajan tavoitteena oli saattaa maahanmuuttajat naurunalaiseksi. Tuomioistuin oli sitä mieltä, että tällaiset kirjoitukset ovat omiaan herättämään ihmisissä halveksuntaa ja jopa vihaa ulkomaalaisia kohtaan. Rasistista syrjintää ja ulkomaalaisvihaa tulisi vastustaa kaikissa muodoissaan ja silloinkin kun puheella ei välttämättä suoranaisesti kehoteta ryhtymään mihinkään tiettyyn väkivaltaiseen tai muutoin rikolliseen tekoon. Tuomioistuin totesi, että on äärimmäisen

⁹⁷ Féret v. Belgia, EIT 16.7.2009.

⁹⁸ Castells v Espanja (1992), EIT 23.4.1992, kohta 42.

⁹⁹ Handyside v Yhdistyneet Kuningaskunnat (1976) kohta 49.

¹⁰⁰ Féret v. Belgia, EIT 16.7.2009.

tärkeää, että poliitikot eivät käytä puheessaan sellaisia ilmaisuja, jotka ovat omiaan vahvistamaan ennakkoluuloja ja syrjiviä asenteita. Tämän vuoksi EIT ei katsonut valittajan asemaa parlamentaarikkona lieventävänä asianhaarana vaan jopa päin vastoin. EIT:n mukaan ulkomaalaisten syrjäyttämiseen kiihottaminen on niin suuri loukkaus heidän oikeuksiaan vastaan, että myös poliitikko voidaan asettaa rangaistusvastuuseen tällaisesta teosta. EIT katsoi valittajan kohdeyleisönä olleen koko väestön, koska mielipiteet oli ilmaistu jaettavissa mainoslehtisissä. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan poliittisilla puolueilla on oikeus ottaa osaa julkiseen keskusteluun maahanmuuttopolitiikan osalta, mutta nöyryyttävistä ilmaisuista ja rasistisesta syrjinnästä on pitäydyttävä. Se kuitenkin totesi, että valittajan kirjoitukset olivat kiihottaneet rasistiseen syrjintään ja ulkomaalaisvihaan, eikä tälle voida löytää minkäänlaista oikeutusta. EIT katsoi tuomiossaan, että belgialaisten tuomioistuinten perustelut sananvapauteen puuttumiselle olivat olleet riittäviä ja relevantteja. Ihmisoikeustuomioistuimen päätös asiassa oli siis, että EIS 10 artiklaa ei ollut rikottu, valittajan sananvapauteen puuttuttaessa.¹⁰¹

Tämän ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun voidaan katsoa olevan merkityksellinen, koska tuomioistuin todetessaan, että vihaan yllyttäminen ei välttämättä edellyttänyt kehottamista väkivaltaan tai muutoin rikolliseen tekoon, laajensi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaista vihapuheen käsitettä. Tämä käsitys poikkeaa oikeuskirjallisuudessa omaksutusta käsityksestä, jonka mukaan vihapuheen rangaistavuutta määriteltäessä raja tulisi vetää väkivallalla uhkaamiseen.¹⁰²

Tapauksessa Vejdeland ym. v. Ruotsi oli kyse kansanryhmää vastaan kiihottamisesta seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Valittajat olivat jakaneet ruotsalaisessa lukiossa Kansalliset nuorjärjestön lentolehtisiä oppilaiden kaappeihin. Lentolehtisten sisältö oli seuraavanlainen: Yhteiskunta on kääntänyt suuntansa suhtautumisessa homoseksuaalisuuteen muutamien viime vuosikymmenten aikana. Nyt tuota poikkeavaa seksuaalista suuntautumista syleiltiin, kun aikaisemmin kaikki seksuaaliset poikkeavuudet torjuttiin täysin. Teidän ruotsalaisvastaiset opettajanne tietävät aivan hyvin, että homoseksuaalisuudella on moraalista tuhoava vaikutus. Silti se tieteen tahtoon esitetään joksikin normaaliksi ja hyväksi. Kertokaa heille, Hiv:tä ja AIDS:a esiintyi jo varhain homoseksuaaleissa ja heidän irrallisiin seksuaalisiin suhteisiin perustuva elämäntapansa oli yksi niistä pääasiallisista syistä, joiden vuoksi tämä nykypäivän vitsaus sai jalansijaa. Kertokaa

¹⁰¹ Féret v. Belgia, EIT 16.7.2009.

¹⁰² Rosenfeld 2012, s. 252.

heille, että homoseksuaaliset lobbausjärjestöt yrittävät myös vähätellä pedofiliaa. Kysykää, oliko tämän seksuaalisen poikkeavuuden laillistaminen välttämätöntä.¹⁰³

Näiden lentolehtisten jakamisen seurauksena valittajia vastaan nostettiin syytteet Ruotsin kansallisessa tuomioistuimessa kansanryhmää vastaan kiihottamisesta. Valittajat vastasivat syytteisiin vetoamalla siihen, että heillä ei ollut tarkoituksena halventaa homoseksuaaleja vaan ainoastaan nostaa keskustelun aiheeksi se seikka, että ruotsalaisesta opetuksesta puuttui objektiivisuus. Heinäkuussa 2005 käräjäoikeus kuitenkin katsoi, että asiassa oli tullut näytetyksi valittajien halventamistarkoitus. Valittajista Vejdeland ja Harlin tuomittiin 2 kuukaudeksi vankeuteen, Lundström 40 päivän yhdyskuntapalveluun ja Täng sakkorangaistukseen. Sekä valittajat, että syyttäjät valittivat tuomiosta hovioikeuteen. Hovioikeus hylkäsi syytteet joulukuussa 2005 nojautuen korkeimman oikeuden ennakkotapaukseen (NJA 2005 s. 805). Hovioikeuden mukaan valittajien tuomitseminen loukkaisi heidän sananvapauttaan. Valtakunnansyyttäjä valitti tuomiosta korkeimpaan oikeuteen, jossa valittajat tuomittiin sakkorangaistuksiin, lukuun ottamatta Lundström, joka määrättiin valvontaan. Ihmisoikeustuomioistuimeen valittaessaan valittajat vetosivat siihen, että heidän sananvapauttaan oli loukattu.¹⁰⁴

Ihmisoikeustuomioistuin lähti asiaa käsitellessään siitä, oliko sananvapauteen puuttuminen ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan välttämättömyydellä tarkoitetaan pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta. EIT totesi, että pakottavan yhteiskunnallisen tarpeen arvioinnissa sopimusvaltioille on jätetty harkintamarginaalia. Arvioinnissa tulee kuitenkin tuomioistuimen mukaan ottaa huomioon, että puuttumisen täytyy olla oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiin huomioon ottaen vastaajien lausumien sisältö ja niiden esittämisen olosuhteet. Puuttumisen on perustuttava riittäviin ja relevantteihin syihin. Tuomioistuin arvioi, että valittajien kertomaa tarkoitusta keskustelun herättämisestä liittyen objektiivisuuteen Ruotsin kouluissa, oli sinänsä pidettävä ihan hyväksyttävänä. Tuomioistuimen mielestä kuitenkin lehtisten teksti oli puettu hyvin loukkaavaan sanamuotoon ottaen huomioon miten homoseksuaalisuutta ja sen vaikutuksia oli tekstissä luonnehdittu. Vaikka lehtisissä ei yllytetty varsinaiseen väkivaltaan tai muihin vihatoimiin, tekstissä esitettyjä väitteitä oli tuomioistuimen mielestä pidettävä hyvin vakavina. Tuomioistuin huomautti myös, että vihaan yllyttäminen ei vaadi aina välttämättä väkivaltaan tai muihin rikoksiin yllyttämistä. Tietyn kansanryhmän solvaaminen ja naurun alaiseksi asettaminen sellaisenaan voidaan katsoa

¹⁰³ Vejdeland ym. v. Ruotsi, EIT 9.2.2012.

¹⁰⁴ Vejdeland ym. v. Ruotsi, EIT 9.2.2012.

sananvapauden vastuuttomaksi käytöksi. Ihmisoikeustuomioistuin piti asiaa vakavoittavana seikkana sitä, että valittajat olivat jakaneet lehtisiä oppilaiden kaappeihin, jolloin heillä ei ollut mahdollisuutta torjua lehtisten saamista. Lukioikäisten oppilaiden tuomioistuin katsoi myös olevan hyvin herkässä ja vaikutusalttiissa iässä. Tuomioistuin korosti sitä seikkaa, että valittajat olivat saaneet kansallisissa tuomioistuimissa rangaistukseksi ainoastaan sakkorangaistuksen tai valvontaa, vaikka kiihottamisesta kansanryhmää vastaan voi ruotsissa saada jopa 2 vuoden vankeusrangaistuksen. Tuomioistuimen mielestä tuomiot olivat kohtuulliset rikoksen vakavuuteen ja muihin olosuhteisiin nähden. Ihmisoikeustuomioistuin korosti, että seksuaalisiin vähemmistöihin kohdistuva syrjintä on aivan yhtä vakavaa kuin muihinkin kansanryhmiin kohdistuva syrjintä. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi yksimielisesti, että EIS 10 artiklassa taattua sananvapautta ei ollut rikottu.¹⁰⁵

5.4. Johtopäätöksiä Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä

Lähempi ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön tarkastelu paljastaa, että oikeuskäytäntöön ei ole muodostunut selkeää ohjetta sen suhteen kumpi vihapuhetapauksissa kyseeseen tulevista punnintakeinoista on valittava ja millaisessa tilanteessa. 17 artiklaa on oikeuskirjallisuudessa pidetty niin sanottuna giljotiiniartiklana,¹⁰⁶ sillä sitä soveltaessaan tuomioistuin ei tee lainkaan 10(2) artiklalle ominaista kokonaisvaltaista punnintaa. 17 artiklan soveltamistilanteissa tuomioistuin suoraan kieltää käytetyn rasistisen tai syrjivän ilmauksen kuulumisen sananvapauden alueelle, eikä kokonaisvaltaista harkintaa tällaisessa tilanteessa tehdä. Punninnassa on tällaisessa tapauksessa siis ainoastaan ilmaisun sisältö. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö on viime aikoina havaittavasti kehittymässä suuntaan, jossa yhä suurempi määrä vihapuheen ilmauksia rajataan automaattisesti 17 artiklan mukaisesti sananvapauden piirin ulkopuolelle. Yhdyn kansainvälisessä oikeuskirjallisuudessa esitettyyn kantaan, jonka mukaan tällainen kehitys on huolestuttavaa ja jopa arveluttavaa, sillä se on ristiriidassa ihmisoikeustuomioistuimen oman aikaisemman linjauksen kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin kun on aiemmin usein korostanut, että sananvapauden turvin on voitava esittää myös ajatuksia, jotka voivat shokeerata ja häiritä.¹⁰⁷ Jos valtioille annetaan lupa rajoittaa sananvapautta suoraan pelkän puheen tai ilmauksen sisällön vuoksi, punninnasta jää puuttumaan sananvapauden rajoittamiseen liittyvä tärkeä arviointi rajoituksen pakottavasta tarpeellisuudesta yhteiskunnassa.¹⁰⁸ Mielestäni pelkästään puheen sisällön

¹⁰⁵ Vejdeland ym. v. Ruotsi, EIT 9.2.2012.

¹⁰⁶ Cannie & Voorhoof 2011, s. 58.

¹⁰⁷ Hare 2009, s. 78.

¹⁰⁸ Keane 2007, s. 656.

arviointi ei ole riittävää tilanteessa, jossa puututaan niin perustavaa laatua olevaa oikeuteen. Mikäli ihmisoikeustuomioistuimen kehitys 17 artiklan soveltamisessa jatkuu, vaarana on mielestäni, että se muotoilee liiaksi yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua määrittelemällä etukäteen asiat joista ei ole sallittua puhua. Tällä hetkellä tällaisiin asioihin kuuluu ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa ainakin holokaustin kieltäminen tai vähättely, sillä sitä koskevat valitukset on hyvin usein torjuttu suoraan 17 artiklan nojalla pelkkään lausunnon sisältöön nojautuen, ilman 10(2) artiklan mukaista tasapainottavaa ja kokonaisvaltaista arviointia. Huomionarvoista on myös se, että ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään käsittänyt holokaustin kieltämisen melko laajasti.¹⁰⁹ Mielestäni optimaalista olisi, jos ihmisoikeustuomioistuin punnitsisi mahdollisimman monet vihapuhetapaukset 10(2) artiklan avulla. Tämä vaihtoehto olisi merkityksellinen niin vihapuheen torjumisen kuin sananvapauden rajoittamisenkin näkökulmasta. 10(2) artiklan mukainen punnintaa takaa mielestäni konkreettisemmat ja perusteellisemmat perusteet päätökselle, sillä siinä otetaan monipuolisesti huomioon erilaiset arvot, kansalliset olosuhteet, lausujan motiivit, ja yleisö sekä sananvapauden rajoituksen edellytykset ja tarpeellisuus demokraattisessa yhteiskunnassa. Mielestäni vihapuhetapauksissa, jotka punnitaan 10(2) artiklan mukaisesti, myös valittajan oikeusturvan toteutuu paremmin.

Mitä tulee Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä valtioille jätettyyn harkintamarginaaliin, havaitsin sen olevan hyvin kapea, kun kyseessä on poliittiselle puheelle ja yhteiskunnalliselle keskustelulle asetettavat sananvapauden rajoitukset. Tuomioissaan ihmisoikeustuomioistuin onkin korostanut poliittisen keskustelun vapauden roolia demokraattisessa yhteiskunnassa.¹¹⁰ Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössään tekemän linjauksen mukaan erityissuoja koskee hyvin laajalti yhteiskunnallista keskustelua.¹¹¹ Ihmisoikeustuomioistuin onkin korostanut, että sen tulkintaan ei kuulu periaate, joka erottaisi yhteiskunnallisen keskustelun ja poliittisen puheen toisistaan.¹¹²

Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä on omaksuttu voimakas vihapuhevastaisuus. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee kuitenkin muutamia epäselvyyksiä ja puutteita, jotka vievät tiukalta vihapuheenvastaiselta asenteelta uskottavuutta. Ensimmäisenä puutteena voidaan pitää sitä tosiasiaa, että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ei ole yhdenmukaisesti määritelty

¹⁰⁹ Witzsch v. Saksa, EIT 13.12.2005.

¹¹⁰ Lingens v. Itävalta, EIT 8.7.1986, kohta 42.

¹¹¹ Neuvonen 2012, s. 133.

¹¹² Thorgeirson v. Islanti, EIT 25.6.1992, kohta 64.

vihapuhetta. Toisena seikkana esille nousee kiistämättä epäselvyys siitä missä määrin vihapuheen tulee sisältää väkivallalla uhkaamista tai siihen kiihottamista taikka konkreettista vaaraa muusta merkittävästä haitasta. Tietynlainen systemaattisuuden puute oikeuskäytännössä ilmenee siinä, että ihmisoikeustuomioistuimen tuomioita on vaikea etukäteen ennakoida. Vaihtelevan tulkinnan seurauksena oikeuskäytännöstä on vaikea muotoilla suoria oikeusohjeita, joiden mukaisesti kansallisten tuomioistuinten olisi helppoa toimia omassa lainsoveltamis- ja tulkintatyössään. Näin ollen myös oikeusvarmuus kärsii.

6. Euroopan Unioni: sananvapaus ja rasismi

Euroopan Unionin perusoikeuskirjaan sisältyy sananvapautta koskeva 11 artikla. Sen mukaan:

”1. Jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta alueellisista rajoista riippumatta.
2. Tiedotusvälineiden vapautta ja moniarvoisuutta kunnioitetaan.”¹¹³

Euroopan Unionin perusoikeuskirja, kansalliset perusoikeudet ja kansainväliset ihmisoikeudet täydentävät toisiaan. EU:n perusoikeuskirjan 53 artiklaan sisältyykin säännös, jonka mukaan:

”Tämän perusoikeuskirjan määräyksiä ei saa tulkita siten, että ne rajoittaisivat tai loukkaisivat ihmisoikeuksia ja perusvapauksia, jotka tunnustetaan unionin oikeudessa, kansainvälisessä oikeudessa ja niissä kansainvälisissä yleissopimuksissa, joiden sopimuspuolina unioni, yhteisö tai kaikki jäsenvaltiot ovat, ja erityisesti ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevassa eurooppalaisessa yleissopimuksessa, sekä jäsenvaltioiden perustuslaeissa, niiden soveltamisalojen mukaisesti.”

Euroopan unionissa on ryhdytty myös tarvittaviin toimenpiteisiin rasismia vastaan. Euroopan unionin roolia taistelussa rasismia vastaan voidaan pitää hieman yllättävänä ottaen huomioon, että Euroopan unionin alkuperäinen tarkoitus oli taloudellinen yhteistyö.¹¹⁴ Euroopan Unionin perussopimuksen Sopimuksen EU:n toiminnasta (SEUT) 19 artiklan mukaan, EU:lle on kuitenkin annettu toimivalta syrjinnän torjumisessa. 1970-luvulta saakka rasismien ja muukalaisvihan torjuminen on mainittu useissa asiakirjoissa, joten sen voidaan päätellä olevan merkittävä EU:n toimintaa ohjaava tavoite.¹¹⁵ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on toisinaan tukeutunut

¹¹³ Euroopan Unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01).

¹¹⁴ McGonagle 2011, s. 304.

¹¹⁵ Melander 2010, s. 325-326.

oikeuskäytännössään Euroopan Unionin säännöksiin.¹¹⁶ Seuraavassa tarkastelen Euroopan unionin merkittävintä instrumenttia vihapuheen ja rasististen tekojen torjumisessa ja ehkäisyssä.

Euroopan unionin neuvostossa hyväksyttiin vuonna 2008 puitepäättös rasismin ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin. Puitepäättös velvoittaa jäsenvaltiot säätämään rangaistavaksi tietyt rasistiset ja muukalaisvihamieliset teot. Tällaisiksi teoiksi puitepäätöksessä on mainittu henkilön alkuperään perustuvaan väkivaltaan tai vihaan yllyttäminen tai tällaista yllyttämistä sisältävän aineiston levittäminen sekä Nürnbergin sotarikostuomioistuimen ja Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännöissä määriteltyjen kansainvälisten rikosten kieltäminen, puolustelu taikka vähättely. Puitepäätöksessä edellytetään myös, että kansallisella tasolla säädetyt rangaistukset ovat oikeasuhtaisia, tehokkaita ja ennaltaehkäiseviä.¹¹⁷

Puitepäätöksessä määriteltyjen kansainvälisten rikosten osalta kriminalisointivelvoite tulee kysymykseen julkisen joukkotuhonnan puolustelun, kieltämisen tai vähättelyn osalta ainoastaan niissä tapauksissa, joissa teko on omiaan yllyttämään väkivaltaan tai vihaan alkuperänsä perusteella määrittyvää ihmisryhmää kohtaan. Valtioille on myös annettu puitepäätöksessä mahdollisuus ottaa kansalliseen lainsäädäntöön edellytys teon uhkaavuudesta, alentavuudesta tai loukkaavuudesta sekä uhasta yleiselle järjestykselle. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että kaikkein vähäisimpiä tekoja ei tarvitse kriminalisoida. Kansallisessa kriminalisoinnissa voidaan edellyttää myös, että kansainvälisten rikosten kieltämisen kohteena oleva rikos on todettu joko kansallisen tai kansainvälisen tuomioistuimen lopullisella päätöksellä.¹¹⁸ Toisin kuin Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, Euroopan unionin neuvoston puitepäättös koskee kaikkia julkisesti tehtyjä tekoja, silloinkin kun teon toteuttamisessa ei ole käytetty tietoverkkoa.¹¹⁹

Suomen rikoslaissa ei ole säännöstä, joka nimenomaisesti säätäisi rangaistavaksi joukkotuhonnan, sotarikosten ja ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kieltämisen, puolustelun ja vähättelyn. Tällainen toiminta voi Suomen lainsäädännön mukaan tulla rangaistavaksi ainoastaan kiihottamispykälän tai kunnianloukkausta koskevan pykälän nojalla. Hallituksen esityksessä katsottiin tällainen lainsäädännöllinen ratkaisu riittäväksi rasismia koskevien kansainvälisten asiakirjojen voimaansaattamisen muotoa harkittaessa. Esityksen mukaan tätä laajempi kieltämistä

¹¹⁶ Ks. Esim. Willem v. Ranska (2009) kohta 21.

¹¹⁷ Neuvoston puitepäättös 2008/913/YOS

¹¹⁸ Kimpimäki 2015, s. 141.

¹¹⁹ SopS 84/2011.

ja vähättelyä koskeva kriminalisointi voisi aiheuttaa liian suuren loukkauksen sananvapauteen. Riskinä mainittiin muun muassa tieteellisen tutkimuksen tai journalismin rajoittuminen rangaistusseuraamuksen johdosta.¹²⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on havaittavissa näkemys, jonka mukaan selvästi joukkotuhonnan kiistävien, syrjivien ja vihaa lietsovien väitteiden julkinen esittäminen ei kuulu sananvapauden piiriin. Myös Suomessa on yhdytty tähän näkemykseen.¹²¹ Ihmisoikeustuomioistuin ja muut ihmisoikeuselimet ovat kuitenkin todenneet, että liian laajasti sovellettavat ja muotoillut joukkotuhonnan kieltämisen kriminalisoinnit voivat loukata sananvapautta.¹²²

Ihmisoikeustuomioistuimen tapauksessa *Perinçek c. Suisse* valittajana oli oikeustieteen tohtori ja puoluejohtaja, joka oli Sveitsin kansallisissa tuomioistuimissa tuomittu sakkorangaistukseen joukkotuhonnan kieltämisestä. Vastaaja oli konferenssissa julkisesti kiistänyt, että Ottomaanien valtakunta olisi syyllistynyt armenialaisten joukkotuhontaan. Valittaja vei asian Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen ja vetosi siihen, että hänen ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaista sananvapauttaan oli loukattu, kun hänelle oli kansallisissa tuomioistuimissa määrätty sakkorangaistus. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että kysymyksessä oli Sveitsin kansallisessa lainsäädännössä säädetystä sananvapauden rajoituksesta. Merkittäväksi oikeuskysymykseksi asiassa nousi se, voidaanko kyseisessä tapauksessa sananvapauden rajoittamista pitää välttämättömänä.

Ihmisoikeustuomioistuin korosti, että historiallisen totuuden etsiminen on hyvin olennainen osa sananvapautta. Ihmisoikeustuomioistuimen näkemyksen mukaan on hyvin kyseenalaista, voidaanko tällaisessa tapauksessa koskaan saavuttaa yleispätevää yksimielisyyttä siitä millainen on todella ollut tapahtumien historiallinen kulku. Armenian tapahtumat ovat olleet hyvin kiisteltyjä ja monia eriäviä näkemyksiä tapahtumien kulusta on esitetty aikojen saatossa. Tuomioistuin tähdensi, että kyseinen tapaus poikkesi holokaustin kieltämisestä siinä, että valittaja oli kiistänyt Armenian tapahtumien oikeudellisen luonteen. Holokaustin kiistämisen katsotaan yleensä käsittävän myös historiallisten tosiasioiden kiistämisen. Natsisaksan aikaisille rikoksille oli muodostunut sotarikostuomioistuimen perussäännön ja oikeuskäytännön hahmottamana jo selkeä oikeudellinen perusta. Tuomioistuimen mukaan on hyvin poikkeuksellista, että joukkotuhonnan kieltämisen määritelmää ei pidetä yhteydessä Hitlerin Saksan rikoksien kieltämiseen, vaan joukkotuhonnan kieltäminen kriminalisoidaan yleisesti. Edes sellaisten valtioiden keskuudessa,

¹²⁰ HE 317/2010 vp s. 21-22

¹²¹ HE 317/2010 vp s. 21

¹²² Ks. *Perinçek c. Suisse*, EIT 17.12.2013; *Faurisson v. France*, HRC 16.12.1996; *Remer v. Germany*, Ihmisoikeustoimikunta 6.9.1995.

jotka olivat virallisesti tunnustaneet Armenian joukkotuhonnan, ei ollut omaksuttu sen kaltaista kriminalisointia. Näin ollen tuomioistuimen mukaan sananvapauden puuttumiselle ei kyseisessä tapauksessa ollut näytetty välttämätöntä yhteiskunnallista tarvetta. Tuomioistuin katsoi, että Sveitsi oli loukannut 10 artiklan mukaista sananvapautta määritessään valittajan sakkorangaistukseen.¹²³

Vaikka Suomen lainsäädäntöön ei sisällykään erityistä holokaustin kieltämisen kriminalisointia, on otettava huomioon, että puitepäätöksellä on voimakas tulkintavaikutus kotimaisen kiihottamispykälän soveltamisessa. Kansallista EU-lainsäädännön toimeenpanevaa kotimaista lainsäädäntöä on tulkittava EU-myönteisellä tavalla, mutta huomioon on kuitenkin otettava oikeusvarmuuden ja lakisidonnaisuuden periaatteet sekä se, että rikoslakia ei tule soveltaa laajentavasti syytetyn vahingoksi.¹²⁴

7. Kansainväliset sopimukset

Ennen kuin siirrytään käsittelemään kotimaista vihapuheeseen liittyvää lainsäädäntöä on syytä esitellä vielä merkittävimpiä vihapuheeseen liittyviä kansainvälisiä sopimuksia, jotka ovat olleet pohjana kotimaisille vihapuheen kriminalisoinneille.

7.1. Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus

YK asetti vuonna 1960 komitean selvittämään vähemmistöjen suojaa koskevia kysymyksiä. Selvitykselle koettiin tarvetta vuosien 1959-1960 juutalaisvastaisten hyökkäysten jälkeen. Komitean selvityksen pohjalta alettiin valmistella rotusyrjintäyleissopimusta, joka hyväksyttiin 21.12.1965.¹²⁵ Sopimuksen johtolauseesta ilmenee, että sopimus perustuu YK:n peruskirjan periaatteille ihmisten yhdenvertaisuudesta ja synnynnäisestä arvosta. Sopimuksen 2 artiklan mukaan sopijapuolet sitoutuvat ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin keinoihin rotusyrjinnän poistamiseksi, estämiseksi ja kieltämiseksi. Sopimuksessa rasistinen syrjintä on määritelty rotuun,

¹²³ Perinçek c. Suisse, EIT 17.12.2013

¹²⁴ Lahti 2005, s.108.

¹²⁵ Illman 2005, s. 38-40.

ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään perustuvaksi poissulkemiseksi, erotteluksi tai etuoikeudeksi, jonka tarkoituksena on ihmisoikeuksien tasapuolisen tunnustamisen rajoittaminen poliittisella, taloudellisella, sivistyksellisellä, sosiaalisella tai jollain muulla julkisen elämän osa-alueella. Sopimuksessa syrjinnäksi ei kuitenkaan ole luokiteltu valtion kansalaisten ja muun valtion kansalaisten välistä erottelua sekä eikä niin kutsuttua erityiskohtelua, jonka tarkoituksena on tiettyjen ryhmien ja yksilöiden perusvapauksien ja ihmisoikeuksien tukeminen tasavertaisuuden saavuttamiseksi.¹²⁶

Sopimukseen sisältyy erityismaininta rasistisen propagandan kieltämisestä. Sopimuksen artikla 4a:n mukaan:

”Jäsenvaltioiden tulee selittää lain mukaan rangaistaviksi teoiksi kaiken rodulliseen ylemmyyteen tai vihaan perustuvien aatteiden levittämisen, rotusyrjintään kiihottamisen samoin kuin kaikki väkivaltaiset teot tai yllyttämisen sellaisiin tekoihin toista rotua tai toista ihonväriä tahi etnistä alkuperää olevaa henkilöryhmää vastaan, samoin kuin myös kaiken rotusortotoiminnan avustamisen, sen rahoittamisen mukaan lukien.”

Rasistisen syrjinnän kieltoa käsittelevä artikla 4a asettaa kaikille jäsenvaltioille velvollisuuden säätää pykälää koskeva kriminalisointi kansalliseen lainsäädäntöönsä.¹²⁷ Artiklan tarkoituksena on kieltämällä rasistisen propagandan sekä rotusyrjivien ajatuksien ja mielipiteiden levittäminen välillisesti estää myös rasistisista vaikuttimista kumpuavat teot.¹²⁸ Merkityksellistä tulkinnan kannalta on se, että rotusyrjivien tai vihaa lietsovien aatteiden levittäminen sellaisenaan on rangaistavaa, eikä merkitystä anneta sille mitkä ovat olleet levittäjän tarkoitusperät tai mitä levittämisestä on aiheutunut.¹²⁹

Artiklaan sisältyy niin sanottu *due regard*- lauseke, jossa täsmennetään, että rangaistavaksi säädettävän toiminnan alaa määriteltäessä huomioon on otettava ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen sisältyvät periaatteet sekä rotusyrjintäsopimuksen 5 artiklassa mainitut oikeudet, joihin lukeutuu muun muassa sananvapaus. Näin ollen rangaistusvaatimusta ei voida pitää aivan ehdottomana. Lauseke jättää sananvapauden ja vihapuheen välisen arvopunninnan sopimusvaltiolle.¹³⁰

¹²⁶ Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 37/1970.

¹²⁷ Committee on the Elimination of Racial Discrimination: General Recommendation 1.

¹²⁸ Meron 1985, s. 297.

¹²⁹ Thornberry, 2005, s. 253.

¹³⁰ Lerner 1970, s. 25.

7.2. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus hyväksyttiin vuonna 1966. Suomi ratifioi sen vuonna 1975. KP- sopimuksessa lähtökohtana on sananvapaus. Sen 19 artiklan mukaan:

”Jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista. Jokaisella on sananvapaus; tämä oikeus sisältää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tahi muulla hänen valitsemallaan tavalla.”¹³¹

KP- sopimuksen 19.3 artiklasta käy ilmi, että sananvapaus ei kuitenkaan ole rajoittamaton. Sen mukaan:

”Edellisessä kohdassa tarkoitettujen vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Se voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä 1) toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi, 2) valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen ("ordre public"), terveydenhoidon tai moraalin suojelemiseksi.”¹³²

Velvollisuutta sananvapauden rajoittamiseen artikla ei kuitenkaan sopimusvaltiolle aseta. Sopimuksen 20 artiklan mukaan:

”1. Kaikki propaganda sodan puolesta on kiellettävä lailla.
2. Kaikki kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltaminen, joka merkitsee yllytystä syrjintään, vihollisuuksiin tai väkivaltaan, on kiellettävä lailla.”¹³³

Rotusyrjintäyleissopimuksen 4a artiklasta 20 artiklaan sisällytetty rotusyrjinnän kieltö eroaa oikeuskirjallisuudessa tehdyn huomion mukaan siinä, että KP- sopimuksen 20 artiklaan ei sisälly mainintaa rangaistusvaatimuksesta. Hieman epäselväksi on jäänyt, onko kielto­säännös ilman

¹³¹ Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976. Lerner 1970, s. 25.

¹³² Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976.

¹³³ Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 8/1976.

rangaistusseuraamuksen säätämistä mahdollista. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että ihmisoikeuskomitean lausuntojen valossa kieltoäännöstä ilman minkäänlaista rangaistusseuraamusta voitaisiin katsoa sopimusrikkomukseksi.¹³⁴ Ihmisoikeuskomitea on antanut tulkintaohjeita KP- sopimuksen 20.2 artiklan soveltamiseen. Sen mukaan 20.2 artiklan mukaisen sananvapauden rajoituksen ollessa kyseessä, tilanteen tulee olla sellainen, että myös jokin 19.3 artiklassa luetelluista suojelukohteista on käsillä.¹³⁵ Näin ollen ihmisoikeuskomitea sitoo KP- sopimuksen 19.3 artiklan sekä 20.2. artiklan hyvin voimakkaasti yhteen. Tulkintatilanteessa näitä artikloja ei voida erottaa toisistaan. Tämä voisi johtaa suhteettoman ankariin rajoituksiin sopimusvaltion pyrkiessä saavuttamaan 20.2 artiklan tavoitteita.¹³⁶

7.3. Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja

Vuonna 2003 Euroopan neuvostossa hyväksyttiin tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja. Lisäpöytäkirja koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia. Pöytäkirjassa on määritelty, että aineisto katsotaan rasistiseksi tai muukalaisvihamieliseksi, jos siinä puolustetaan tai kannatetaan rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään taikka tekosyynä käytettynä uskontoon perustuvaa vihaa, väkivaltaa tai syrjintää taikka yllytetään sellaiseen. Pöytäkirjan 2 artiklan mukaan aineisto käsittää kirjoitetun aineiston lisäksi myös kuvat ja muut ideoiden ja ajatusten esittämistavat. Pöytäkirjassa sopimusvaltioille asetetaan velvollisuus ryhtyä sopimuksen määritelmän mukaisen aineiston tietoverkoissa levittämisen kriminalisoimiseen. Rangaistavaksi tulee säätää myös rasismiin ja muukalaisvihaan perustuvat uhkaukset, joukkotuhonnan ja ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten kieltäminen, vähättely, puolustelu ja hyväksyminen sekä henkilön tai ihmisryhmän loukkaaminen ryhmään kuulumisen perusteella. Sopimukseen on otettu kuitenkin maininta mahdollisuudesta sisällyttää kansalliseen joukkotuhonnan kieltämistä ja puolustelua koskevaan kriminalisointiin edellytys tarkoituksesta yllyttää vihaan, syrjintään tai väkivaltaan kansanryhmää vastaan.¹³⁷

¹³⁴ Illman 2005, s. 61

¹³⁵ HRC General Comment 34.

¹³⁶ McGonagle 2011, s. 277.

¹³⁷ SopS 84/2011.

8. Kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Tässä luvussa tarkoituksena on paneutua siihen, millä keinoin vihapuheen kriminalisointi on Suomessa toteutettu. Termiä vihapuhe Suomen lainsäädäntö ei tunne. Keskeisin rasistisia vaikuttimia ja vihapuhetta koskeva rangaistussäännös on kansanryhmää vastaan kiihottaminen. Kansanryhmän syrjintään kiihottamista ja syrjintää koskevat kriminalisoinnit otettiin Suomessa rikoslakiin vuonna 1970 rotusyrjintäsopimuksen täytäntöönpanon yhteydessä. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1966 kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan yleissopimukseen sisältyy kansanryhmän syrjintää koskeva kielto. Nykyisen nimensä ja muotonsa kiihottamispykälä sai vuonna 1995, jolloin säännökseen lisättiin myös siinä mainittuja perusteita koskeva rinnastuslauseke. Vuonna 2008 pykälä siirrettiin nykyiselle paikalleen. Rikoslain 11 luvun 10 §:n mukaan:

”Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen, levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Kiihottamisrikoksen voidaan katsoa kuuluvan niin sanottuihin viharikoksiin. Viharikoksen käsite on jokseenkin kiistanalainen ja lainsäädännöstä termiä ei löydy.¹³⁸ Hallituksen esityksessä todetaan, ettei viharikoksesta ole kansainvälisesti vakiintunutta määritelmää.¹³⁹ Lain esitöissä kuitenkin mainitaan, että uusien muutosten tarkoituksena on täsmentää kiihottamisrikoksen roolia ei pelkästään rasistisen motiivin omaavana rikoksena vaan myös viharikoksena.¹⁴⁰ Rikos katsotaan toteutetuksi rasistisesta motiivista, jos rikos on tehty rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden taikka muun niihin rinnastettavan ominaisuuden vuoksi.

Kiihottamisrikos on myös sananvapausrikos, mikä tarkoittaa sitä, että se perustuu julkaistun viestin sisältöön ja teonkuvaukset toteutuvat näin ollen viestinnässä.¹⁴¹ Sellainen sananvapauden

¹³⁸ Illman 2005, 3; HE 54/2002 vp, s.68.

¹³⁹ HE 317/2010 vp, s. 5.

¹⁴⁰ HE 317/2010 vp, s. 39.

¹⁴¹ Neuvonen 2005, s. 97.

käyttö, joka täyttää rikoslain tunnusmerkistön ei saa sananvapauden suojaa. Sellainen katsotaan sananvapauden väärinkäytöksi.¹⁴²

Seuraavassa paneudun tarkemmin kiihottamispykälän tunnusmerkistöön ja siihen liittyviin tulkintaongelmiin eritoten kotimaisen oikeuskäytännön valossa.

8.1. Kansanryhmän käsite

Kiihottamisrikoksen tunnusmerkistöllä suojattavan kansanryhmän käsite on tulkinnanvarainen. Voidaan kuitenkin katsoa, että tarkoituksena ei ole suojata valtaväestöä vaan kansanryhmällä tarkoitetaan vähemmistöä.¹⁴³ Lain esityöt tarkentavat, että pykälän tarkoituksena on tarjota suojaa sosiaalisesti heikommassa asemassa oleville vähemmistöryhmille, jotka kaipaavat erityistä suojelua.¹⁴⁴ Pykälässä mainitut ominaisuudet (rotu, ihonväri) ovat yleensä ihmisten syntyperäisiä ominaisuuksia, joihin ihmisellä itsellään on vain vähän tai ei ollenkaan vaikutusta.¹⁴⁵ Huomioon on otettava, että tällaiseen kiihottamispykälällä suojeltavaan kansanryhmään kuuluva henkilö voi myös itse syyllistyä kiihottamiseen jotain kansanryhmää vastaan.¹⁴⁶

Kiihottamispykälässä ensimmäisenä suojelukohteena mainitaan rotu. Tätä termiä voidaan pitää vanhanaikaisena ja lainvalmisteluvaiheessa perustuslakivaliokunta ehdottikin termin korvaamista termillä ”alkuperä”, sillä sen mukaan ”rotu” sanalle ei ole enää nykyaikaisen käsityksen mukaan tieteellisiä perusteita.¹⁴⁷ Käytännön soveltamisongelmien välttämiseksi termi ”rotu” kuitenkin jätettiin säännökseen, sillä sen katsottiin olevan vakiintunut puhekieleen.

Lain esitoissa tarkennetaan, että sanaan syntyperä liittyvä suojelukohde on henkilöt tai ryhmät, jotka polveutuvat tunnistettavissa olevia piirteitä omaavasta ryhmästä. Tällaisena piirteenä voidaan pitää esimerkiksi ihonväriä. Esitöiden mukaan ei ole välttämätöntä, että tällaiset piirteet ovat vielä edelleenkin olemassa.¹⁴⁸

Kansallisella alkuperällä tai kansallisella ryhmällä viitataan henkilön kansallisuuteen. Näin ollen kansallisia ryhmiä ovat esimerkiksi venäläiset ja somalit. Etninen alkuperä ja etninen ryhmä

¹⁴² Kolehmainen 2009, s. 24.

¹⁴³ Forss 2014, s. 222-223.

¹⁴⁴ HE 317/2010 vp, s.41.

¹⁴⁵ HE 317/2010 vp, s. 40.

¹⁴⁶ Forss 2014, s. 223.

¹⁴⁷ PeVL 26/2002 vp, s.3.

¹⁴⁸ HE 317/2010 vp, s.40.

puolestaan käsittää joukon ihmisiä, joilla on kansalaisuudesta riippumatta samanlainen kulttuuritausta tai yhteiskulttuuri.¹⁴⁹ Tällaisia etnisiä ryhmiä ovat esimerkiksi saamelaiset ja romanit. On mahdollista, että jokin ryhmä täyttää sekä kansallisen ryhmän että etnisen ryhmän tunnusmerkit. Tällainen ryhmä on esimerkiksi somalit.¹⁵⁰

Kiihottamispykälän mukaan suojeltavia kohteita ovat myös uskonnolliset ryhmät kuten juutalaiset ja muslimit. Uutta säännöstä muotoiltaessa uskontoa ei kuitenkaan haluttu asettaa korostuneeseen asemaan, joten pykälään otettiin mukaan myös vakaumukseen perustuvat ryhmät. Näin ollen suojeltavaksi tulevat myös esimerkiksi ateistit ja muita ideologioita edustavat ryhmät.¹⁵¹ Ratkaisevaa uskonnon tai vakaumuksen määritelmässä on se, että henkilö on tunnustanut ja omaksunut tietyn uskonnon tai vakaumuksen. Uskonnollisen tai vakaumuksellisen ryhmän ei siis tarvitse olla millään tavalla järjestäytynyt saadakseen kiihottamispykälän tuomaa suojaa.¹⁵²

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on kuitenkin pystyttävä esittämään kritiikkiä myös uskontoon ja erilaisiin kulttuureihin liittyvistä tavoista ja rituaaleista. Kärkästäkin keskustelua ja mielipiteitä herättäviä teemoja ovat muun muassa uskonnolliseen vakaumukseen nojaavat ympärileikkaukset, pakkoavioliitot ja naisten hunnuttaminen.¹⁵³ Rikoslaisissa on erikseen kriminalisoitu myös uskonrauhan rikkominen, jota koskevaa pykälää käsittelemän myöhemmin.

Kiihottamispykälä antaa suojaa myös seksuaalivähemmistöille. Tällaiseksi seksuaalivähemmistöksi katsotaan esimerkiksi homo- ja biseksuaalit. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on eräissä tuomiossaan todennut, että seksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuva syrjintä on katsottava aivan yhtä vakavaksi kuin rotuun, ihonväriin tai alkuperäänkin perustuva syrjintä.¹⁵⁴ Seksuaalista suuntautumista koskeva maininta on lisätty pykälään vasta viimeisimmässä uudistuksessa. Vasta uudistuksen jälkeen kiihottamispykälän voidaan katsoa antavan kattavasti suojaa viharikoksia vastaan myös kyseisen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun valossa tarkasteltuna.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10).

¹⁵⁰ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10).

¹⁵¹ HE 317/2010 vp, s. 41.

¹⁵² Heiskanen 2010, s. 28.

¹⁵³ Forss 2014, s. 225.

¹⁵⁴ EIT Vejdeland ym. v. Ruotsi (2012) kohta 54.

¹⁵⁵ HE 317/2010 vp, s. 41 ja EIT Vejdeland ym. v. Ruotsi (2012) kohta 54.

8.2. Levittää ja asettaa saataville

Kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää, että mielipide, ajatus, tieto tai muu sellainen välitetään eteenpäin niin sanotusti yleisön saataville. Ajatukset ja mielipiteet itsessään eivät ole kiellettyjä, ainoastaan niiden levittäminen ja saataville asettaminen. Myöskään suppean muutaman henkilön käsittävän tuttavapiirin keskuudessa ilmaistun mielipiteen ei katsota täyttävän rikoksen tunnusmerkistöä.¹⁵⁶ Näin ollen esimerkiksi ystävälle kerrottu ajatus tai mielipide ei johda vihapuhetta koskevaan rangaistusvastuuseen. Myöskään yksityisviestit eivät kuulu rikoksen tunnusmerkistöön. Käsite yleisö on erittäin vaikeasti määriteltävissä ja myös hyvin tilannesidonnainen. Hallituksen esityksen mukaan yleisön kriteeri on määriteltävä jokaisessa tapauksessa erikseen.¹⁵⁷

Pohjois-Savon käräjäoikeudessa on käsitelty vuonna 2014 tapausta, jossa oli kysymys solvaavan ja panettelevan kuvan julkaisemisesta Facebookissa. Tapauksessa vastaaja A oli julkaissut Facebookissa ulkomaalaiselta sivustolta kopioimansa muokatun valokuvan, joka esittää turbaaniin pukeutuneen miehen sekaantumassa sikaan. Kuvan yhteydessä on teksti ”Ban Islam”. Vastaaja A on kuvan julkaisemisen yhteydessä liittänyt siihen tekstin: ”Sikaa sen olla pitää”. Vastaaja B on puolestaan jakanut tämän eläinpornografiaa merkitsevän kuvan omassa Facebookissaan varustettuna vastaaja A:n lisäämällä tekstillä: ”Sikaa sen olla pitää” ja lisäksi lisännyt kuvaan oman kommenttinsa, jossa hän vihjaa, että syy siihen miksi jotkut henkilöt eivät syö sianlihaa on se, että sika eläimenä on heille toista tarkoitusta varten ja tämä tarkoitus on nimenomaan eläimiinsekaantuminen. Syyttäjän mukaan molemmat vastaajista ovat kuvan julkaisemisella esittäneet muslimit eläimiinsekaantujina ja tällaisella menettelyllään levittäneet yleisön keskuuteen muslimeja panettelevan ja solvaavan viestin.¹⁵⁸

Vastaaja A kiisti syytteen ja vetosi siihen, että hänellä ei ollut tarkoitusta panetella ja solvata muslimeja kansanryhmänä. A:n mukaan hän oli jakanut kuvan Facebookissa Rauta Nyrkki-nimisessä profiilissaan. A kertoi kuvan näyttäneen hauskalta ja harmittomalta. Hänen mukaansa kuvassa nostettiin teurassian ruhoa, mihin hänen kuvaan liittämänsä teksti: ”Sikaa sen olla pitää” oli viitannut. A:n mukaan hänen englanninkielen taitonsa oli olematon, eikä hänellä sen vuoksi ollut käsitystä kuvan ”Ban Islam”-tekstin merkityksestä. A vetosi siihen, että hän ei mitenkään voi ottaa vastuuta siitä, miten vastaaja B oli kuvan ja A:n siihen liittämän kommentin ymmärtänyt tai siitä, minkälaisen merkityksen kuva on mahdollisesti saanut sen jälkeen, kun vastaaja B on

¹⁵⁶ Forss 2014, s. 230.

¹⁵⁷ HE 317/2010, s. 40.

¹⁵⁸ Pohjois-Savon käräjäoikeus 11.2.2014 nro 14/105043, s. 1-2.

liittänyt siihen oman kommenttinsa. A:n mukaan kuvaa ei voi yhdistää pelkästään muslimeihin, sillä turbaania käyttävät monet eri ihmis- ja uskontoryhmät. A:n mukaan hänellä ei ollut mitään erityistä tarkoitusta kuvan julkaisemiselle Facebook- aikajanallaan. A vetosi myös siihen, että hän oletti profiilissaan julkaiseman materiaalin näkyvän ainoastaan henkilöille, jotka hän on itse hyväksynyt kavereikseen Facebookissa. Vastaja B kiisti syytteen toteamalla, että hänen tarkoituksensa oli kuvan julkaisemisella vastata kavereilleen, jotka irvailivat hänen ruokailutottumuksistaan, joihin kuuluivat muun muassa sianlihan syöminen ja punaisen maidon juominen. B:n mukaan kuvasta ei ollut nähtävissä eläimeen sekaantumista.¹⁵⁹

Tuomioistuimen mukaan turbaani on yleisesti muslimimaissa käytetty päähine. Kuvaan on liitetty teksti ”Ban Islam”. Käräjäoikeuden mukaan on yleisesti tiedetty tosiasia, että islamin ruokasäännöt kieltävät sianlihan syönnin. Kaikkia näitä seikkoja kokonaisuutena arvioiden, voidaan käräjäoikeuden mielestä päätellä, että vastaajien Facebook- sivuillaan julkaisemissa kuvissa teksteineen on solvattu ja paneteltu muslimeja ryhmänä uskonnon perusteella. Vaikka yksityinen viestintä, suppean muutaman henkilön käsittämän tuttavapiirin sisällä jää kiihottamispykälän soveltamisen ulkopuolelle, käräjäoikeuden mukaan kiihottamispykälä ei kuitenkaan rajoitu pelkästään sellaiseen levittämiseen, jossa viesti on kenen tahansa saatavilla. Tämän näkemyksen käräjäoikeus perusti hallituksen esitykseen. Käräjäoikeuden mukaan vastaajien on molempien täytynyt käsittää tai pitää varsin todennäköisenä, että sivuillaan julkaisema kuva tulee olemaan myös muiden kuin heidän facebook- kavereiensa nähtävillä ja näin ollen yleisön saatavilla. Tuomioistuin katsoi siis kummankin vastaajan kohdalla kiihottamispykälän levittämisen ja saataville asettamisen tunnusmerkistön täyttyvän.¹⁶⁰

Myös Satakunnan käräjäoikeudessa on käsitelty tapausta, jossa kaikille julkisessa Facebook- profiilissa on käyty kiihottamispykälän tunnusmerkistön täyttävää keskustelua. Kyseisessä tapauksessa vastaja on erään toisen henkilön Facebook aikajanalla käytyyn keskusteluun osallistumalla asettanut yleisön saataville kaksi maahanmuuttajia panettelevaa, solvaavaa ja uhkaavaa viestiä. Keskustelu oli liittynyt Oulussa 18.2.2012 tapahtuneeseen ampumavälikohtaukseen, jossa kantasuomalainen mies oli ampunut kolmea maahanmuuttotaista pitserian työntekijää sillä seurauksella, että yksi uhreista menehtyi. Vastaja oli tähän tapaukseen liittyvässä keskustelussa todennut, että ampujalle pitäisi antaa

¹⁵⁹ Pohjois-Savon käräjäoikeus 11.2.2014 nro 14/105043, s. 2-3.

¹⁶⁰ Pohjois-Savon käräjäoikeus 11.2.2014 nro 14/105043, s. 4.

kunniamerkki sekä julistanut sodan alkaneeksi ja, että tässä sodassa jaetaan kunniamerkkejä. Kommentit oli kirjoitettu Facebook- sivulle, jonka tekstit ovat kaikkien vapaasti luettavissa.¹⁶¹

Vastaaja myönsi teonkuvauksen, mutta kiisti kiihottamisen kansanryhmää vastaan. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajan myöntämisellä näytettiin, että vastaaja on kirjoittanut teonkuvauksessa kuvatut tekstit. Tuomioistuimien totesi, että vastaajan on täytynyt ymmärtää, että kunniamerkin ehdottaminen ampujalle ja sodan julistaminen kuolemaan johtaneesta ampumatapauksesta keskusteltaessa on maahanmuuttajia uhkaavaa, panettelevaa ja solvaavaa. Koska kirjoitukset ovat julkisesti kaikkien luettavissa kiihottamispykälän tunnusmerkistö tuomioistuimen mukaan täyttyi.¹⁶²

Lain esitöissä täsmennetään, että ”tieto, mielipide ja muu viesti” käsittää kaikenlaisia kirjoituksia, valokuvia, symboleita, elokuvia, musiikkivideoita ja puhetta.¹⁶³ Joensuun käräjäoikeuden langettavassa tuomiossa ”skinheadeiksi” kutsutut vastaajat olivat levittäneet tekstillä ”Sano ei lakupekoille” varustettuja t-paitoja.¹⁶⁴ Eräs vastaajista vetosi siihen, että paitoja oli teetetty vain rajoitetulle henkilöpiirille jaettavaksi. Hovioikeudessa tuomio pysyi ennallaan.¹⁶⁵

Rikoksen tunnusmerkistö täyttyy erilaisissa sosiaalisen median palveluissa (blogi, palsta, yhteisöpalvelu), julkisissa ja kaikille avoimissa ryhmissä, viestejä, kuvia ja videoita julkaisemalla.¹⁶⁶ Myös pelkkien tunnusmerkistön täyttävää materiaalia sisältävien linkkien kerääminen samalle sivulle voi lain esitöiden mukaan täyttää kiihottamispykälän tunnusmerkistön.¹⁶⁷ Sosiaalisen median erilaiset ulottuvuudet voivat aiheuttaa monenlaisia tulkintaongelmia. Näistä esimerkkeinä ovat muun muassa tekopaikan ja tekijän tavoitteleman kohdeyleisön määrittelemiseen liittyvät ongelmat. Tekopaikkaa arvioitaessa huomio on kiinnitettävä siihen millä kielellä viesti on julkaistu, mihin palveluun se on kirjoitettu sekä mikä on viestin todellinen kohdeyleisö.¹⁶⁸ Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan antanut tekopaikkaa määrittäessään suuren painoarvon sille, kenelle teksti on osoitettu. Tapauksessa vastaajan mukaan yleisön keskuuteen levittäminen ei tapahtunut Suomessa, koska syytteessä tarkoitetut viestit oli julkaistu amerikkalaisella palvelimella sijainneella internetsivustolla, jota ylläpiti australialainen

¹⁶¹ Satakunnan käräjäoikeus 12.12.2012 nro 12/3028, 1.

¹⁶² Satakunnan käräjäoikeus 12.12.2012 nro 12/3028, s. 2.

¹⁶³ HE 317/2010 vp, s. 40.

¹⁶⁴ Joensuun käräjäoikeus 11.6.1999 nro 706, s. 1-3.

¹⁶⁵ Itä-Suomen hovioikeus 14.12.1999 nro 1200, s. 3.

¹⁶⁶ Forss 2014, s.230

¹⁶⁷ HE 317/2010 vp, s. 39.

¹⁶⁸ Forss 2014, s.230

taho. Syyttäjä ei ollut tapauksessa väittänyt kaksoisrangaistavuuden täyttyneen.¹⁶⁹ Hovioikeus katsoi asiaa aiemmin käsitelleen Espoon kärjäoikeuden tavoin, että kirjoitus on rajoittamattoman yleisön saatavilla, kun se on julkaistu vapaasti luettavissa olevalla internetsivustolla ja on näin ollen katsottava kiihottamispykälän tarkoittamaksi yleisön keskuuteen levittämiseksi.¹⁷⁰ Rikoslain pääsäännön mukaan Suomen lakia sovelletaan jos suomalainen on tehnyt rikoksen Suomessa tai ulkomailla sekä myös Suomeen tai suomalaiseen kohdistuvaan rikokseen. Hovioikeuden mukaan kuitenkin internetiä käyttämällä toteutetun levittämisen ei voida katsoa tapahtuneen ainoastaan viestin levittäjän käyttämän tietokoneen sijaintipaikkakunnalla, koska internetillä on vahva luonne juuri maailmanlaajuisena tietoverkkona. Hovioikeus mainitsi, että joissain tämän kaltaisissa tapauksissa tekopaikalle ei voida antaa painoarvoa lainkaan.¹⁷¹ Hovioikeus tähdensi, että merkityksellisempää on se, kenelle viesti on suunnattu sekä millä kielellä viesti on kirjoitettu. Kun kyseisessä tapauksessa lausunnot oli kirjoitettu suomeksi, hovioikeus katsoi olevan kiistatonta, että viestit on tarkoitettu suomenkielisille lukijoille. Internetissä niiden katsottiin olevan myös luettavissa koko Suomessa, joten hovioikeus päätöksessään katsoi levittämisen tapahtuneen Suomessa.¹⁷²

8.3. Uhata, panetella, solvata

Jotta teko täyttäisi kiihotuspykälän tunnusmerkistön, vaatimuksena on, että tekijä on tietoinen siitä, että hän solvaa, uhkaa tai panettelee. Myöskään mikä tahansa loukkaava viesti ei täytä kiihottamispykälän tunnusmerkistöä vaan tunnusmerkistön täyttymiseen vaaditaan, että mielipiteessä tai lausunnossa uhataan panetellaan tai solvataan pykälässä tarkoitettua kansanryhmää.¹⁷³

Uhkaus on tekotavoista selkein. Yleisimmin uhkaamisessa on kysymys väkivallalla tai omaisuusrikoksella uhkaamisesta. Tunnusmerkistö voi täytyä kuitenkin myös esimerkiksi taloudellisella syrjinnällä uhkaamisesta.¹⁷⁴ Uhkaamiseksi voidaan katsoa myös tällaiseen rikokseen kehottaminen tai esimerkiksi boikottiin ryhtymiseen kehottaminen.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Helsingin hovioikeus 22.9.2009 nro 2370, s. 2.

¹⁷⁰ Espoon kärjäoikeus 27.3.2008 nro 08/740 ja Helsingin hovioikeus 22.9.2009 nro 2370.

¹⁷¹ Helsingin hovioikeus 22.9.2009 nro 2370, s. 3-4.

¹⁷² Helsingin hovioikeus 22.9.2009 nro 2370, s. 3-4

¹⁷³ HE 317/2010 vp, s. 42

¹⁷⁴ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), s. 267.

¹⁷⁵ Valtakunansyyttäjänviraston raportti 2012 s.12

Oikeuskirjallisuudessa uhkauksen kriteeriksi on katsottu se, että se voidaan ottaa vakavasti. Näin ollen esimerkiksi alkoholin vaikutuksen alaisen henkilön tavanomainen uhoaminen sekä uhkaaminen hyvin vähäisillä rikoksilla voitaisiin katsoa jäävän pykälän soveltamisen ulkopuolelle.¹⁷⁶ Oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa voidaan kuitenkin havaita, että tätä oikeuskirjallisuudessa omaksuttua näkemystä ei kuitenkaan tuomioistuimissa ole täysin sellaisenaan sovellettu käytännössä. Internet tuo tulkintaan taas kerran omat ongelmansa, sillä esimerkiksi humalan astetta on melko vaikea arvioida internetiin kirjoitetun viestin perusteella. Tästä on esimerkkinä eräs Kemi-Tornion käräjäoikeuden tuomio, jossa humalainen nettikirjoittelu johti langettavaan tuomioon. Tapauksessa vastaaja oli kirjoittanut kiihottamispykälän mukaisia kirjoituksia voimakkaasti alkoholin vaikutuksen alaisena. Keskustelupalstalle kirjoittamassaan viestissä vastaaja oli ensin siteerannut Peräpohjolan poliisilaitoksen tiedotetta vastaanottokeskuksen ikkunan rikkomisesta ja turvapaikanhakijan pahoinpitelystä. Tähän liittyen hän oli kirjoittanut muun muassa, että hänen mielestään vastaanottokeskuksen ikkunan rikkominen ja turvapaikanhakijan pahoinpitely on hänen mieleistensä toimintaa, jota pitäisi hänen mukaansa tapahtua useammin. Vastaaja kirjoittaa myös nukkuvansa paremmin nyt, kun on siirrytty puheista tekoihin. Lopuksi hän kehottaa vielä kaikkia hajottamaan asuntoja ja pahoinpitelemään turvapaikanhakijoita, joista hän tekstissä rinnastaa eläimiin sekä toteaa: ”SUOMI ON SUOMALAISILLE!!” Toisessa tekstissä vastaaja puhuu eläimen räökkäämisestä viitaten tällä maahanmuuttajan pahoinpitelemiseen sekä toteaa lopuksi: ”SUOSI SUOMALAISTA, POTKI PAKOLAISTA”. Kolmannessa tekstissä vastaaja kuvailee solvaavin sanankääntein väkivaltaa, jota hän aikoo maahanmuuttajiin kohdistaa.

Syytäjän mukaan vastaaja on kirjoituksissaan ilmaissut, että maahanmuuttajiin tulisi kohdistaa väkivaltaa, jotta heidät saataisiin poistettua maasta. Vastaaja on myös verrannut kyseistä ihmisryhmää eläimiin. Vastaajan mukaan hän oli kirjoitushetkellä voimakkaasti provosoitunut luettuaan ensin netin keskustelupalstoilta muuta samanhenkistä kirjoittelua. Teon vaikuttimeksi vastaaja mainitsi myös kirjoitushetkellä voimakkaasti kokemansa pettymyksen, surun ja vihan tunteet, jotka liittyivät hänen sen hetkisiin perhehuoliinsa. Vastaajan kertoman mukaan vastaajan puoliso oli ollut uskonon ulkomaalaistaustaisen miehen kanssa. Vastaaja vetosi myös siihen, että hänen voimakas päihtymystilansa oli selvästi luettavissa lukuisista kirjoitusvirheistä. Vastaajan mukaan kyse on ollut vain ”kovan jätjän” esittämisestä ja harkitsemattomista tunteita ilmaisevista lausunnoista, joita ei ole syytä ottaa vakavasti. Vastaaja vetosi myös aiemmin käsittelemääni levittämiseen ja saataville asettamiseen liittyen siihen, että hän julkaisi kirjoitukset internetin

¹⁷⁶ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), s. 267.

keskustelupalstalla ja ne oli tarkoitettu yksityisluontoisiksi tai ainakin erittäin rajatun lukijapiirin nähtäväksi, joten kyse ei näin ollen ole kiihottamispykälän tarkoittamista lausunnoista.¹⁷⁷

Käräjäoikeus katsoi, että kirjoituksissaan vastaaja on selkeästi kehottanut tai ainakin pitänyt hyväksyttävänä väkivallan kohdistamista ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin sekä käyttänyt solvaavia, herjaavia ja panettelevia ilmaisuja. Käräjäoikeuden mukaan myös kirjoituksen julkaiseminen avoimella keskustelupalstalla täyttää kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaisen yleisön keskuuteen levittämisen. Tuomiota perustellessaan käräjäoikeus ei antanut muuten painoarvoa vastaajan humalatilalle, kuin todetessaan, että vastaaja oli selvin päin ensimmäisen kirjoituksen kirjoittaessaan. Käräjäoikeus katsoi myös, että vastaajan vaikuttimet eivät ole asiassa merkityksellisiä kun arvioidaan tunnusmerkistö täyttymistä.¹⁷⁸ Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

Kyseisessä tapauksessa on hyvin tulkinnanvaraista kuinka vakavasti otettavana vastaajan uhkausta on pidettävä. Merkitykselliseksi seikaksi vakavasti otettavuutta arvioitaessa lienee noussut se, että tapauksessa vastaajan uhkaus kohdistui hyvin selkeästi ja yksilöivästi tiettyyn rajattuun henkilöryhmään, eli paikallisen vastaanottokeskuksen asukkaisiin. Kyseisessä tapauksessa uhkausta pidettiin suorana uhkauksena.¹⁷⁹

Vuonna 2008 Imatran käräjäoikeudessa vastaaja oli laatinut romaneista koostuvaa etnistä ryhmää solvaavan ja panettelevan kirjoituksen ja julkaissut sen internetin kaikkien nähtävillä olevalla keskustelupalstalla. Kirjoituksessa vastaaja kuvailee romaneja ”perkeleen rosmoiksi” ja ”loiseläjiksi”. Vastaaja antaa ymmärtää, että romanit aiheuttavat suurta vahinkoa ja ovat ympärivuotinen ongelma. Tekstissä kysellään myös olisiko kenelläkään hyvää vinkkiä maamme romanikannan harventamiseen.

Syyttäjän mukaan vastaaja on tekstissään esittänyt romanien olevan rikollisia, jotka elävät muiden kustannuksella ja on näin ollen rinnastanut kyseiseen ihmisryhmään kuuluvat henkilöt loisiin. Vastaaja ilmaisee tekstissään, että romaneista aiheutuu yleistä haittaa ja siksi heitä tulisi hävittää kuten eläimiä. Toisin sanoen vastaajan mielestä kyseiseen ihmisryhmään kuuluvien henkilöihin on luvallista kohdistaa äärimmäistä väkivaltaa. Syyttäjä piti näitä ilmaisuja kyseistä ihmisryhmää voimakkaasti solvaavina, panettelevina ja ihmisarvoa loukkaavina. Vastaaja myönsi

¹⁷⁷ Kemi-Tornion käräjäoikeus 9.6.2009 09/533, 1-4.

¹⁷⁸ Kemi-Tornion käräjäoikeus 9.6.2009 09/533, s. 6.

¹⁷⁹ Valtakunnansyyttäjänvirastonraportti 2012, s. 12.

kirjoittaneensa tekstin, mutta vetosi siihen, että kyseisen lausunnon laatimalla ja julkaisemalla hän käytti sananvapautta vitsimielessä. Hän oli kirjoituksen julkaisuhetkellä humalassa eikä hän oman kertomansa mukaan ollut tosissaan. Kirjoitus oli huumoria, eikä hän tosissaan ajattele, että romanit tulisi hävittää väkivallan keinoin.¹⁸⁰

Tuomiossaan kärjäoikeus vetosi vähemmistövaltuutetun lausuntoon, jonka mukaan sananvapauteen vetoamalla ei ole mahdollista perustella rasististen kirjoitusten julkaisemista ja levittämistä. Vastaajan humalatilalla ei katsottu olevan merkitystä asian kannalta. Huumorin merkitykseen uhkauksen vakavasti otettavuuden arvioinnissa kärjäoikeus otti kantaa myöntämällä vastaajan kirjoituksen olevan luonteeltaan humoristinen ja toteamalla, ettei sillä sellaisenaan voida katsoa olevan merkittävää uhkaa romaneja kohtaan. Näin ollen uhkauksen tunnusmerkistön ei katsota kyseessä olevassa tapauksessa täyttyvän. Kärjäoikeus katsoi kuitenkin kirjoituksen olevan erittäin solvaava ja panetteleva ja näin ollen vastaaja tuomittiin syyllisenä sakkorangaistukseen.¹⁸¹ Syyttäjä vaati Kouvolan hovioikeudessa rangaistuksen koventamista, mutta hovioikeus katsoi, että syytä kärjäoikeuden tuomion muuttamiseen ei ole.¹⁸²

Suorat uhkaukset arvioidaan herkemmin tunnusmerkistön täyttäviksi. Epäsuorien uhkausten kanssa tilanne on enemmän tulkinnanvarainen ja tilannesidonnainen. Epäsuorien uhkausten tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa on otettava huomioon kokonaisuus sekä yhteys, jossa uhkaus on esitetty.¹⁸³ Tunnusmerkistön katsotaan täyttyvän epäsuorien uhkausten kohdalla eritoten silloin, kun epäsuora uhkaus on esitetty sellaisen kokonaisuuden yhteydessä, johon sisältyy myös suoria uhkauksia tai solvaamista ja panettelua.¹⁸⁴

Valtakunnansyyttäjänvirasto on raportissaan katsonut, että kansanryhmiin tai yksilöihin kohdistuvat uhkaukset eivät koskaan kuuluisi sananvapauden piiriin. Se, että sananvapauden käyttämiseen kuuluu oikeus ilmaista mielipiteensä myös shokeeraavasti, kärjistäen tai häiritsevästi tulisi ottaa huomioon näin ollen arvioitaessa sellaisen lausuman hyväksyttävyyttä, joka sisältää ainoastaan panettelua tai solvaamista.¹⁸⁵

Epäsuoran uhkauksen ja sananvapauden laajuuden problematiikkaa on pohdittu myös oikeuskäytännössä. Porvoon kärjäoikeudessa käsiteltiin asiaa, jossa vastaaja oli kahdessa

¹⁸⁰ Imatran kärjäoikeus 3.9.2008 08/423, s. 1-2.

¹⁸¹ Imatran kärjäoikeus 3.9.2008 08/423, s. 2.

¹⁸² Kouvolan hovioikeus 13.1.2009 nro 48.

¹⁸³ Valtakunnansyyttäjänvirastonraportti 2012, 12.

¹⁸⁴ Valtakunnansyyttäjänvirastonraportti 2012, 12.

¹⁸⁵ Valtakunnansyyttäjänvirastonraportti 2012, 13.

lehdessä julkaistussa Lähi-idän konfliktia koskevassa kirjoituksessaan todennut, että: ”Sellainen ihmispeto kuin Hitler olikin, olisi toivonut, että aika ja kaasu olisivat riittänyt tähtäämäänsä lopulliseen ratkaisuun tämän valitun kansan autuaaseen loppuun saattamiseksi.” Syyttäjän mukaan vastaajan teksti sisältää solvaavaa ja panettelevaa materiaalia, mutta myös lisäksi sisältää juutalaisiin kansanryhmänä kohdistuvan epäsuoran uhkauksen. Syyttäjä katsoi vastaajan tekstissään peiteltyä kehottavan väkivaltaiseen toimintaan ryhtymiseen juutalaisia vastaan.¹⁸⁶

Käräjäoikeuden mukaan Lähi-idän konflikti kuuluu aiheisiin, jotka ovat omiaan herättämään hyvinkin voimakkaita tunteita ja ajatuksia. Sananvapauden piiriin kuuluu oikeus ilmaista myös häiritsevät ja shokeeraavat mielipiteet ja näin ollen käräjäoikeus katsoi, että sanomalehtien on annettava tilaa myös äärimielipiteille. Tämän huomioon ottaen käräjäoikeus oli kuitenkin sitä mieltä, että vastaajan lausuntoa on pidettävä erittäin räikeänä eikä sen arvoa relevanttina kannanottona Israelin politiikkaan liittyen voida pitää kovin korkealla.¹⁸⁷ Uhkaukseen liittyen tuomioistuimien tähdensi, että ellei kyse ole suorasta uhkauksesta, lausunnon ja uhan välillä tulisi vallita jonkinlainen luonnollinen yhteys. Käräjäoikeus selvensi, että hyvin monet lausumat voidaan joidenkin henkilöiden tai henkilöryhmien näkökulmasta katsottuna kokea uhkaaviksi ja siksi arviointia ei voida tehdä ainoastaan subjektiivisella mittapuulla. Merkityksellisenä käräjäoikeus piti myös väkivallan uhan konkreettisuutta. Käräjäoikeus katsoi, että tämän kaltaisesta ”kehotuksesta” ei nykypäivänä Suomen oloissa seuraa minkäänlaista väkivallan uhkaa vaikka mielleyhtymän juutalaisvainoihin lausuma synnyttääkin.¹⁸⁸ Käräjäoikeus ei katsonut siis uhkauksen määritelmän täyttyneen. Hovioikeus ei muuttanut tuomiota.

Panettelun tunnusmerkistö muistuttaa hyvin läheisesti kunnianloukkausrikosten tunnusmerkistöjä. Panettelua voi olla esimerkiksi esittää perättömiä väitteitä siitä, että ryhmä on taipuvainen rikollisuuteen. Panetteluun liittyy siis oleellisesti eräänlainen valheellisten tai epätosien väitteiden esittäminen, jotka saavat ryhmän jäsenet näyttäytymään huonossa valossa.¹⁸⁹ Vaatimuksena ei ole se, että tekijä tahallisesti ja tietoisesti esittää epätosia väitteitä, vaan tunnusmerkistön täyttymiseen riittää myös se, että tekijä ei ole riittävästi tarkastanut väitteidensä perusteita ja faktoja niiden takana.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Porvoon käräjäoikeus 8.1.2007 nro 07/22, s. 2.

¹⁸⁷ Porvoon käräjäoikeus 8.1.2007 nro 07/22, s. 12.

¹⁸⁸ Porvoon käräjäoikeus 8.1.2007 nro 07/22, s.13.

¹⁸⁹ Neuvonen 2012, s. 416.

¹⁹⁰ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), s. 267-268.

Solvausta on puolestaan sinänsä totuudenmukaisten väitteiden esittäminen epäasialliseen sävyyn.¹⁹¹ Solvaukseksi voidaan luokitella myös negatiivinen yleistäminen. Jossain tapauksissa panettelu ja solvaus on vaikeaa erottaa toisistaan. Jos lausunto esitetään erittäin epäasialliseen tyyliin, eikä väitteille ole riittäviä totuuden mukaisia perusteita, kiihottamispykälän tunnusmerkistö voi täyttyä.¹⁹²

Espoon kärjäoikeudessa arvioitiin panettelun tunnusmerkistön täyttymistä tapauksessa, jossa vastaaja oli julkaissut kotisivullaan omin sanoin maahanmuuttopolitiikkaa kritisoineen poliittisen puheen. Tekstissä vastaaja yleistä anarkistisuuden kaikkien afrikkalaista alkuperää olevien henkilöiden luonteenpiirteeksi. Vastaaja vertasi värillisen kansanryhmän aisoissa pitämistä eläimen kouluttamiseen ja kurissa pitämiseen. Kärjäoikeus katsoi tekstin olevan afrikkalaisia panetteleva. Vastaajan mukaan teksti oli mielipidekirjoitus, mutta kärjäoikeus katsoi, että kirjoitus oli tehty asiatekstin muodossa ja esitetty osin jopa tutkimukseen perustuvana faktatietona. Tähän viittasivat myös vastaajan lähteiksi listaamat linkit. Kärjäoikeus totesi, että teksti on puettu sellaiseen muotoon, että se on vakavasti otettavissa.¹⁹³

Panettelusta ja solvauksesta oli kysymys myös Päijät-Hämeen kärjäoikeuden tapauksessa vuonna 2010. Vastaajana oli kunnanvaltuuston jäsen, joka oli ehdolla myös 2001 eduskuntavaaleissa. Vastaaja oli julkaissut Uuden Suomen verkkolehden ylläpitämällä sivustolla kirjoituksen otsikolla: ”Kikkarapäälle kuonoon” Tekstissä on ensin kuvattuna pitkä lista hyvin negatiivisista haittavaikutuksista ja uhkakuvista, joiden kirjoittaja kertoo maahanmuuton ja islamin mukana pian vallitsevan myös Suomessa. Loppuun vastaaja on kirjoittanut:

”Väkivalta on kieli, jota ei sivistyneessä maailmassa hyväksytä. Sen sijaan islamissa väkivallan ja vihan kulttuuri on sisäänrakennettuna ja jatkuvasti voimassa pyhän sodan käsitteenä. Niiden yhteensovittaminen on mahdotonta, kokeilu loppukoon.”

Syyttäjän mukaan kirjoituksessa väitetään leimaten ja yleistäen muslimien omaavan taipumuksen väkivaltaan ja muuhun rikollisuuteen sekä terrorismiin hyvin syrjivin ilmauksin. Muslimit kuvataan tekstissä muita ihmisiä alempiarvoisempina. Lausunto on siksi kyseessä olevaa ihmisryhmää voimakkaasti solvaava, panetteleva ja ihmisarvoa loukkaava. Teksti sisältää syyttäjän mukaan myös uhkauksen, sillä tekstin otsikko viittaa väkivallan käyttämiseen muslimia vastaan. Vastaaja kiisti syyttäjän väitteet kokonaisen kansanryhmän kuvaamisesta rikollisiksi ja

¹⁹¹ Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), s. 268.

¹⁹² Nuutila & Nuotio 2008: Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10), s. 268.

¹⁹³ Espoon kärjäoikeus 27.3.2008 nro 08/740, s. 6.

muihin nähden alempi-arvoiseksi. Vastaajan mukaan kirjoitus ei ole solvaava, panetteleva eikä yleistävä. Vastaaja ei pidä kirjoitusta tai otsikkoa millään tavalla uhkaavana. Vastaaja vetosi poliittisen mielipiteen ilmaisemiseen sananvapauden turvin.¹⁹⁴

Vastaajan kirjoituksessa on esitetty, että lisääntyvä maahanmuutto aiheuttaa Suomessa myös lisääntyvässä määrin rasismia ja useita muita yleisesti kielteisinä pidettyjä ilmiöitä. Testissä mainitaan myös pyhän sodan käsitteen kuuluvan islamilaiseen kulttuuriin oleellisesti. Käräjäoikeus on sitä mieltä, että mainitut lieveilmiöt ja uhkakuvat voidaan mahdollisesti nähdä kaikkia muslimeja koskeviksi, koska niitä ei ole tekstissä erikseen rajattu koskemaan ainoastaan ääri-islamilaisuutta. Käräjäoikeus huomauttaa kuitenkin, että tekstissä ei kuitenkaan ole myöskään nimenomaista väitettä näiden ilmiöiden liittymisestä kaikkiin muslimeihin eikä varsinkaan jo Suomessa eläviin muslimeihin. Tekstissä ei muutenkaan esitetä minkäänlaisia väitteitä, syytöksiä tai vaatimuksia koskien Suomessa jo eläviä muslimeja. Käräjäoikeus katsoo, että kirjoitusta arvioitaessa on kokonaisuutena otettava myös huomioon vastaajan kirjoitukseensa saamiin kommentteihin kirjoittama vastaus. Vastaaja on myöhemmin vastannut blogikirjoitukseensa saamaansa palautteeseen seuraavalla tavalla:

” Kiistan ehdottomasti syrjiväni ketään. Kyseessä on vain ankara uskontokritiikki. Mikään uskonto ei saa olla kritiikin yläpuolella. En ole äärioikeistolainen. En ole ulkomaalaisvastainen. Muukalaisvihamielinen. En ole vieraspelkoinen. En ole vihanlietsoja. En kiihota ketään toisia vastaan. En häiritse kenenkään uskonnonrauhaa. En loukkaa kenenkään kunniaa. En vastusta maahanmuuttoa. Kannatan mahdollisimman hyviä etnisiä suhteita. Kaikilla ihmisillä on yhtäläinen ihmisarvo. Rasisti-käsite on kärsinyt pahan inflaation ja käynyt heikoksi. ”

Tällä vastauksella käräjäoikeus perustelee kantansa, siitä että vastaajan ei ole ollut tarkoitus solvata tai panetella muslimeja. Otsikon uhkaavuuteen käräjäoikeus otti kantaa toteamalla, että koska otsikko on liittynyt julkisuudessa uutisoituun pahoinpitelytapaukseen, otsikkoa ei voi tarkastella erikseen pelkästään mainitun kirjoitusosan kanssa. Näin ollen käräjäoikeuden mielestä otsikkoa ei voida pitää muslimien kannalta uhkaavana. Otsikon käyttämistä huomion herättämiseksi tekstin kirjoitustyyli huomioon ottaen voidaan pitää käräjäoikeuden mielestä hyväksyttävänä. Käräjäoikeus myöntää, että vastaaja olisi voinut pukea ajatuksensa myös maltillisimpiin ilmaisiin ja, että kyseessä oleva teksti voi näyttäytyä joidenkin ihmisten silmiin jopa vastenmielisenä. Kirjoitusta kokonaisuutena arvioiden kuitenkin käräjäoikeus katsoi vastaajan

¹⁹⁴ Päijät-Hämeen käräjäoikeus 10.11.2010 nro 10/3147, s. 1-2.

pysyneen poliittiselle mielipiteelle sallitun liioittelun rajoissa.¹⁹⁵ Sananvapauden käyttämistä poliittisen puheen yhteydessä käsitellen tarkemmin seuraavan oikeustapauksen yhteydessä.

Asia eteni Kouvolan hovioikeuteen, jossa vastaaja vetosi kirjoituksen tarkoitukseen maahanmuuttopoliittisena kannanottona. Hovioikeus katsoi, että vastaaja ei kuitenkaan tekstissään tuo asiallisesti esiin maahanmuuton mukanaan tuomia ongelmia vaan liittää tekstissä mainitsemansa negatiiviset ilmiöt ainoastaan muslimeihin. Hovioikeuden mukaan tällaiset ilmaisut ovat omiaan ruokkimaan ennakkoluuloja ja suvaitsemattomuutta sekä aiheuttamaan halveksuntaa ja jopa vihaa muslimeja kohtaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenevien oikeusperiaatteiden mukaan poliittisen puheenvuoroon liittyvä sananvapauden käyttäminen mahdollistaa tietynlaisen liioittelun ja kärjistämisen. Vaikka hovioikeus katsoi, että kiistatta asiassa on kyse poliittisesta puheenvuorosta liittyen yleisesti mielenkiintoa herättävään aiheeseen, se ei pitänyt kokonaisuus huomioon ottaen tekstiä kuitenkaan asialliseen maahanmuuttopoliittikkaan kuuluvana ankarana kritiikkinä. Koko kansanryhmän leimaamista rikollisiksi ei voida katsoa sallittuun liioitteluun ja provokaatioon sisältyväksi. Hovioikeuden mukaan on myös selvää, että vastaaja on ymmärtänyt tai pitänyt varsin todennäköisenä sitä, että hänen kirjoittamansa lausunto panettelee ja solvaa sekä on omiaan aiheuttamaan halveksuntaa, suvaitsemattomuutta tai ja jopa vihaa muslimeja kohtaan. Näin ollen hovioikeus tuomitsi vastaajan kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkorangaistukseen.¹⁹⁶

Panettelua, solvausta ja poliittisen puheenvuoroon sisältyvää sananvapautta on käsitelty myös tunnetussa korkeimman oikeuden tapauksessa, joka koski kansanedustaja, silloinen kaupunginvaltuutettu, Jussi Halla-ahon maahanmuuttokriittisessä Scripta-blogissaan julkaisemaa tekstiä. Hovioikeudessa Halla-aho oli tuomittu uskonrauhan rikkomisesta 30 päiväsakkoon, mutta kiihottamispykälää koskeva syyte oli hylätty jo kärjäoikeudessa. Kärjäoikeudessa syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta kiihottamisesta kansanryhmää vastaan vastaajan julkaistua blogissaan tekstin otsikolla: ”Muutama täky Illmanin Mikalle”. Tekstissä vastaaja kirjoitti: ”Ohikulkijoiden ryöstely ja verovaroilla loisiminen on somalien kansallinen, ehkä suorastaan geneettinen erityispiirre”. Syyttäjän mukaan vastaaja väittää tekstissään somalien kansanryhmään kuuluvien omaavan ominaispiirteen, joka ohjaa heidät poikkeuksetta rikollisuuteen ja verovaroilla loisimiseen.¹⁹⁷ Vastaaja vetosi siihen, että hänen tarkoituksenaan oli arvostella ja kritisoida viranomaisten ja tiedotusvälineiden toimintaa eikä niinkään solvata somaleita tai yleistää väitettään kaikkia somaleita koskevaksi. Vastaaja piti tekstiään vastalauseena ja parodiana

¹⁹⁵ Päijät-Hämeen kärjäoikeus 10.11.2010 10/3147, 3-5.

¹⁹⁶ Kouvolan hovioikeus 12.12.2011 nro 1146, s. 5-7.

¹⁹⁷ Helsingin kärjäoikeus nro 09/8225, s. 2.

sanomalehti Kalevan kirjoitukseen, jossa väitettiin leimaavasti, että ”päissään surmaaminen” on suomalaisten ”kansallinen, ehkä geneettinen erityispiirre”. Tekstillään vastaaja kertoi halunneensa kritisoida Julkisen sanan neuvostoa sekä syyttäjälaitosta siitä, että he eivät olleet puuttuneet Kalevan kirjoitteluun. Käräjäoikeus tuli siihen lopputulokseen, että vastaajan ei ollut tarkoitus panetella ja solvata somaleita, ja hylkäsi syytteet. Hovioikeus oli sitä mieltä, että vastaajalle oli täytynyt olla selvää, että hänen kirjoitukseensa sisältyvä väite on somaleja panetteleva. Hovioikeus katsoi siis kiihottamispykälän tunnusmerkistön täyttyvän, mutta täsmensi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomioiden valossa on otettava huomioon politiikolle suotava oikeus yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä provosoida ja kärjistää. Kokonaisuus huomioon ottaen hovioikeus totesi vastaajan pysyneen lausunnossaan sananvapauden sallimissa rajoissa, vaikka asian olisi voinut ilmaista asiallisemmin.¹⁹⁸

Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan vaikka tapauksessa saattaakin olla kiistatonta se, että vastaajan tarkoituksena oli viranomaisten ja tiedotusvälineiden arvosteleminen, se ei kuitenkaan oikeuta vastaajaa solvaamaan ja panettelemaan somaleita kansanryhmänä. Korkeimman oikeuden mukaan somaleiden leimaaminen rikollisiksi ja loisiksi oli tarpeetonta suhteutettuna tavoiteltuun päämäärään eli kritiikin esittämiseen eikä sille ole oikeutusta edes huumorin ja sarkasmin varjolla. Korkein oikeus huomautti myös, että osa blogin kohderyhmästä on voinut ymmärtää lausunnon tarkoitetun vakavasti otettavaksi, eritoten kun sitä on pyritty tukemaan myöhemmin samaisessa kirjoituksessa esitettyjen tilastotietojen avulla. Korkein oikeus totesi, että kyseinen on lausunto on luokiteltava panettelevaksi ja herjaavaksi ja on sellaisenaan omiaan aiheuttamaan halveksuntaa syrjintää sekä vihaa somaleita kansanryhmänä kohtaan. Näin ollen korkein oikeus katsoi lausuman vihapuheen kaltaiseksi lausumaksi, joka ei ansaitse sananvapauden suojaa josta seuraa rikosoikeudellinen rangaistusseuraamus.¹⁹⁹ Päätöksensä korkein oikeus perusti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuun tapauksessa *Féret v. Belgia* (2009), jota olen käsitellyt aiemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä käsittelevässä luvussa.

8.4. Ylläpitäjän vastuu

Kiihottamispykälän tunnusmerkistöön lisättiin vuonna 2011 kohta ”pitää saatavilla”. Tämä nimenomainen kiihottamispykälän kohta tulee kyseeseen arvioitaessa sitä, millaisissa tilanteissa henkilön toiminta voi täyttää kiihottamispykälän tunnusmerkistön, vaikka kyseinen henkilö ei itse ole kiihotuspykälän tunnusmerkistön mukaista viestiä kirjoittanut. ”Pitää saatavilla”- kohdan

¹⁹⁸ Helsingin hovioikeus 29.9.2010 nro 2854.

¹⁹⁹ Korkein oikeus 2012:58.

tulkinta tulee kysymykseen lähinnä tilanteissa, joissa kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaisia viestejä on julkaistu internetissä tai erilaisissa sosiaalisen median palveluissa. Se koskee ylläpitäjän vastuuta ja sen perusteella rangaistusvastuuseen voi joutua jättämällä omaan profiiliin tai ylläpitämälleen sivustolle toisen henkilön selvästi lainvastaisen viestin tai kirjoituksen.

Lakivaliokunnan mietinnössä mainitaan esimerkkeinä niin sanotun portaalin tai keskustelupalstan ylläpitäjän vastuu tai sellaisen yhtiön vastuu, joka tarjoaa yksityishenkilöille mahdollisuuden esimerkiksi blogi -sivuston ylläpitämiseen. Kysymys on niin sanotusta lainvastaisen aineiston levittämisen teknisestä myötävaikuttamisesta. Ylläpitäjän rangaistusvastuulta edellytetään kuitenkin tahallisuutta, mikä merkitsee sitä, että ylläpitäjällä on täysi tietoisuus siitä, että hänen ylläpitämällään sivustolla on julkaistu lainvastaista materiaalia. Tällöin lainvastaisen aineiston jättäminen sivustolle eli yleisön saataville voidaan katsoa tietoiseksi valinnaksi. Kysymykseen voi tulla esimerkiksi tapaus, jossa ulkopuolinen taho on jo huomauttanut ylläpitäjälle sivustolla julkaistusta lainvastaisesta materiaalista, mutta ylläpitäjä ei siltikään ryhdy tarvittaviin toimiin aineiston sivulta poistamiseksi ja sallii näin materiaalin levittämisen sivuillaan. Edellytyksenä on tietysti se, että ylläpitäjällä tulee olla tekninen mahdollisuus aineiston poistamiseen sivustolta.²⁰⁰

Lakivaliokunta on katsonut myös, että yksityishenkilö, joka ylläpitää blogisivua voi olla rikosoikeudellisessa vastuussa toisen henkilön sivulle lisäämästä materiaalista. Tähän voidaan perustaa myös näkemys siitä, että ylläpitäjän määritelmä pitää sisällään myös esimerkiksi Facebook- profiilin haltijan ja muiden vastaavien sosiaalisen median käyttäjätilien haltijat.²⁰¹

Tilanteessa, jossa yhdellä käyttäjätillä on useita eri ylläpitäjiä, rikosoikeudellinen vastuu voi koskea kaikkia niitä, jotka ovat olleet tietoisia lainvastaisesta materiaalista ylläpitämällään sivulla. Jos ylläpitäjät toimivat jollain tapaa yhteistyössä laittoman aineiston levittäjän kanssa, voi kyseeseen tulla myös tekijäkumppanuus tai osallisuus rikokseen yllyttämisen tai avunannon muodossa. Kun kyseessä on laittoman materiaalin julkaiseminen esimerkiksi jossain sosiaalisen median palvelussa edellytys siitä, että ylläpitäjällä ja tässä tapauksessa käyttäjätilin haltijalla on tekninen mahdollisuus materiaalin poistamiseen sivustolta, korostuu. Tilanteessa, jossa esimerkiksi Facebook- profiilin haltija on unohtanut salasansa tai ei jostain muusta teknisestä syystä ole kykeneväinen lainvastaisen materiaalin poistamiseen, rikosoikeudellinen vastuu voi siirtyä tallennuspalvelun tarjoajalle eli tässä tapauksessa Facebookille.²⁰² Lain tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta mukaisesti tallennuspalveluntarjoajalla on velvollisuus poistaa

²⁰⁰ LaVM 39/2010 vp, s. 4.

²⁰¹ Forss 2014, s. 233.

²⁰² Forss 2014, s. 234.

kiihottamispykälän vastainen materiaali, kun se on saanut tietoonsa poistamista koskevan tuomioistuimen määräyksen tai kun se on muutoin saanut tosiasiallisesti tietää, että kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaista materiaalia on julkaistu. Edellytyksenä vastuun syntymiselle viimeksi mainitussa tilanteessa on materiaalin hyvin ilmeinen lainvastaisuus. Näin ollen kynnys rangaistavuudelle on varsin korkea. Rasistiset rikokset- työryhmän mukaan tämä korkea kynnys koskee myös yksityishenkilön vastuuta. Vaatimus aineiston ilmeisestä lainvastaisuudesta koskee tallennuspalveluntarjoajia siitä riippumatta onko kyseessä ennakko- vai jälkivalvottu palsta. Ilmeisen lainvastaisuuden vaatimuksella estetään rikosoikeudellisen vastuun syntyminen sellaisessa tilanteessa, jossa ennakkovalvotun palstan ylläpitäjä vahingossa hyväksyy lainvastaisen viestin julkaistavaksi.²⁰³

Ylläpitäjän vastuuseen liittyy läheisesti myös oikeushenkilön rangaistusvastuu. Oikeushenkilön rangaistusvastuu laajennettiin koskemaan kiihottamista kansanryhmää vastaan vuonna 2011 voimaan tulleella lainuudistuksella (13.5.2011/511). Uudistuksella täytöntöön pantiin Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja ja rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin tehty neuvoston puitepäätös. Lisäpöytäkirjan ja puitepäätöksen kriminalisointivelvoitteet vastaavat asiallisesti toisiaan. Niin sanotun yhteisövastuun edellytyksinä on, että rikos on tehty oikeushenkilön hyväksi, tekijä on oikeushenkilössä johtavassa asemassa ja, että tekijä on tehnyt rikoksen johtavan asemansa luomin valtuutuksin. Toisaalta yhteisövastuun syntyy myös siinä tilanteessa, jossa teon tekee oikeushenkilön lukuun joku muu kuin johtavassa asemassa oleva. Vaatimuksena on kuitenkin, että johtavassa asemassa oleva henkilö on laiminlyönyt valvontavelvollisuutensa. Hallituksen esityksen mukaan oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu rasistisesta motiivista tehdystä rikoksesta edellyttää yhteisöltä järjestäytynyttä ja systemaattista toimintaa. Rasistiset rikokset voidaan kuitenkin nähdä luonteeltaan sellaisiksi, että ne ovat yleensä sellaisia yksilön tai järjestäytymättömän joukon tekemiä rikoksia, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuu on hyvin vaikeasti sovitettavissa. Siksi hallituksen esityksen mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuu voi tulla Suomessa kysymykseen vain erittäin harvoissa erikoistapauksissa.²⁰⁴ Hallituksen esityksestä ei löydy kuitenkaan tarkempaa määritelmää siitä, millaisissa tapauksissa yhteisösakon on ajateltu soveltuvan. Oikeushenkilöä voi seurata lainvastaisen materiaalin poistamatta jättämisestä yhteisösakko. Jos oikeushenkilö kuitenkin antaa palvelunsa muodostua pitemmällä aikavälillä laittoman materiaalin julkaisupaikaksi, se voidaan tuomita myös tekijänä.

²⁰³ Rasistiset rikokset -työryhmän mietintö 77/2010, s. 20-27.

²⁰⁴ HE 317/2010 vp, s. 14.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koski Ylivieska-Raahen kärjäoikeudessa käsitelty tapaus vuonna 2013. Tapauksessa oli kysymys Suomessa asuvia juutalaisia panettelevien ja solvaavien tietojen ja mielipiteiden yleisön saataville asettamisesta ja yleisön keskuuteen levittämisestä. Vastaajana tapauksessa oli tavarataloyhtiön puheenjohtaja, joka oli julkaissut syyttäjän mukaan kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaista aineistoa ilmaisjakelulehti Magneettimediassa. Lehden levikki oli 362 000 kappaletta. Vastaaja oli kyseisen ilmaisjakelulehden päätoimittaja ja lehteä kustansi tavarataloyhtiö, jonka puheenjohtajana vastaaja toimi. Lainvastaista aineistoa oli vastaajan toimesta julkaistu myös edellä sanotun lehden internetversiossa. Vastaaja oli toimittamassaan ilmaislehdessä julkaissut ”Maailmanmahti USA on sionistien sätkynukke”-otsikoidun kirjoituksen. Kirjoituksessa käytettiin tosiasiallisesti synonyymeina sanoja sionistit ja juutalaiset. Kirjoituksen mukaan sionistit ovat solmineet maailmanlaajuisen salaliiton ja kontrolloivat Yhdysvaltoja ja muita merkittäviä länsivaltoja sekä monikansallisia yrityksiä omien tavoitteiden ja suunnitelmiensa toteuttamiseksi.²⁰⁵

Kärjäoikeus totesi vastaajan syylliseksi kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Tuomioistuimen mukaan yhteisösakon määräämisen muodolliset edellytykset tapauksessa täyttyvät. Yhtiön toimitusjohtajana toimineen ja yhtiössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttäneen vastaajan kärjäoikeus totesi syyllistyneen kiihottamiseen kansanryhmää vastaan julkaisemalla rasistisia kirjoituksia yhtiön kustantamassa aikakautisessa ilmaisjakelulehdessä. Kärjäoikeus vetosi hallituksen esitykseen (HE 95/1993), jonka mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuun yleisenä edellytyksenä on rikoksentekijän toimiminen oikeushenkilön intressien mukaisesti eikä niitä vastaan rikosta toteuttaessaan. Rikoslain 9 luvun 3§:ssä puolestaan todetaan, että rikoksentekijän on tullut toimia oikeushenkilön puolesta tai hyväksi. Kärjäoikeus katsoi, että vastaaja on toiminut päätoimittajana, mutta on samalla myös ollut tosiasiallinen päätösvaltaa käyttävä henkilö yhtiössä huomioon ottaen vastaajan muodollinen asema sekä omistus yhtiössä. Kärjäoikeus katsoi vastaajan samaistuvan yhtiöön voimakkaasti. Yhtiön hallitus on huhtikuussa 2013 tehnyt julkaisulinjan muuttamispäätöksen, jonka mukaan vastaavanlaisia tekstejä ei enää negatiivisen palautteen vuoksi julkaista. Yhtiön hallitus on ollut jyrkästi sitä mieltä, että kyseessä olevat kirjoitukset olisivat ehdottomasti pitänyt jättää julkaisematta. Hallitus on myös nimenomaisesti julkisesti sanoutunut irti syytteessä tarkoitetuista artikkeleista. Arvioitavana olevia kirjoituksia vastaavien kirjoitusten julkaiseminen lehdessä on kuitenkin tämänkin päätöksen jälkeen vielä jatkunut. Kärjäoikeus pitää tätä huomiota hyvin merkittävänä tukena näkemykselle vastaajan voimakkaasta päättävävallasta yhtiössä. Tuomioistuimen mukaan vastaajan tehtävänä olisi ollut huolehtia ja valvoa, ettei kiihottamispykälän tunnusmerkistön täyttäviä kirjoituksia julkaista. Kun

²⁰⁵ Ylivieska-Raahen kärjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 1-2.

vastaaja on todetun kaltaisessa asemassa ollessaan julkaissut syytteessä kuvatut kirjoitukset, käräjäoikeus katsoi hänen toimineen yhtiön puolesta.²⁰⁶ Rovaniemen hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.²⁰⁷

Lakivaliokunnan mietinnössä hallituksen esitystä on kuvailtu maltilliseksi askeleeksi, joka selkiyttää nykytilaa ylläpitäjän vastuun sääntelyssä. Esityksen valmistelun yhteydessä oikeusministeriö on ehdottanut pohdintaa mahdollisista vaihtoehtoista ylläpitäjän vastuun lisäämiseksi. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin aktiivisen valvontavastuun säätämistä ylläpitäjälle. Ehdotus ei saanut kannatusta ja lakivaliokunnan mietinnössäkkin todetaan, että ylläpitäjän vastuun lisääminen ei ole ongelmatonta. Lakivaliokunnan mukaan on kuitenkin tarkoituksenmukaista ja järkevää seurata jatkossa millaiseksi ylläpitäjään ulottuvan lainsäädännön soveltamiskäytäntö muodostuu. Sen jälkeen voidaan tarvittaessa arvioida mahdollisuuksia ylläpitäjän vastuun mahdolliseen laajentamiseen.²⁰⁸

Ylläpitäjän vastuuta koskevaan lainsäädäntöön liittyen kritiikkiä on aiheuttanut erityisesti yksilöön kohdistuva vihakirjoittelu. On havaittu, että jos yksittäiseen henkilöön kohdistuva rasistinen kirjoittelu täyttää ainoastaan kunnianloukkauksen tunnusmerkistön, mutta ei kuitenkaan kiihottamispykälän tunnusmerkistöä, ei ylläpitäjällä ole velvollisuutta poistaa sitä. Tämä johtuu siitä, että kunnianloukkausta koskevassa tunnusmerkistössä ei ole mainintaa ”saatavilla pitämisestä”. Sitä ei mainita myöskään laissa tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta. Tämä on merkittävä ristiriitaisuus, sillä toisinaan yksittäiseen ihmiseen kohdistuva rasistinen kirjoittelu voi aiheuttaa huomattavasti suurempaa vahinkoa ja kärsimystä kuin kokonaiseen kansanryhmään kohdistunut kirjoittelu.²⁰⁹

²⁰⁶ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 13-14.

²⁰⁷ Rovaniemen hovioikeus 17.10.2004 nro 14/144321, s. 5.

²⁰⁸ LaVM 39/2010 vp, s. 4-5.

²⁰⁹ Forss 2014, s. 234-235.

8.5. Tahallisuus

Kiihottamispöytäkirjan täyttyminen ei vaadi tarkoitustahallisuutta vaan niin sanottua olosuhdetahallisuutta.²¹⁰ Oikeuskirjallisuudessa olosuhdetahallisuutta on määritelty siten, että tekijän on täytynyt pitää olosuhteen olemassaoloa vähintään yhtä todennäköisenä kuin sitä, että olosuhde ei ole olemassa.²¹¹ Korkein oikeus on ratkaisuissaan tarkentanut, että olosuhdetahallisuutta olisi arvioitava siitä lähtökohdasta, että se pitää sisällään määritelmän ”pitänyt varsin todennäköisenä”. Jos tätä määritelmää sovelletaan kiihottamispöytäkirjaan voidaan lukea säännöksi, että tekijän on ensinnäkin täytynyt ymmärtää tai pitää varsin todennäköisenä, että hän asettaa saataville tai muutoin levittää yleisön keskuuteen tiedon tai pitää tiedon yleisön saatavilla. Toiseksi tekijän on täytynyt pitää varsin todennäköisenä, että levitetyn tiedon sisältö uhkaa, panettelee tai solvaa tiettyä kansanryhmää objektiivisesti arvioituna. Kolmanneksi viestillä loukattavan kansanryhmän on täytettävä tunnusmerkistön asettamat kriteerit.²¹²

Joensuun kärjäoikeudessa on vuonna 1999 käsitelty tapausta, jossa vastaaja oli Ilosaarirockissa löytänyt maasta pinkan lehtisiä, joita hän oli jonkin verran alkoholin vaikutuksen alaisena ryhtynyt jakelemaan vastaantulijoille, lehtisten sisältöön tarkemmin tutustumatta. Lehdet sisälsivät tummaihoisia solvaavaa ja panettelevaa rasistista aineistoa. Vastaaja vetosi tahallisuuden puuttumiseen, sillä hän ei tiennyt jakamiensa lehtisten sisältävän kiihottamispöytäkirjan mukaista rasistista aineistoa, koska hän oli vilkaissut ennen jakelun aloittamista vain lehtisen ensimmäistä lukua, johon ei sen kaltaista aineistoa sisällynyt. Kärjäoikeus oli kuitenkin sitä mieltä, että vastaajan on täytynyt ymmärtää lehtien sisältävän rasistista aineistoa, koska hän kerran on niitä ryhtynyt vastaantulijoille jakelemaan ja näin ollen torjui vastaajan väitteet tahallisuuden puuttumisesta.²¹³ Itä-Suomen hovioikeus kuitenkin hylkäsi syytteet, koska sen mielestä asiassa ei ollut näytetty toteen sitä, että vastaaja olisi todella perehtynyt lehtisten sisältöön ennen niiden jakelemista ja näin ollen tiennyt levittävänsä rasistista, solvaavaa ja panettelevaa sisältöä.²¹⁴

Etelä-Savon kärjäoikeudessa vuonna 2012 käsiteltiin tapausta, jossa vastaaja oli jättänyt nuorten psykiatrian poliklinikan odotustilaan rasistisen kirjoitelman otsikolla ”Suomen tuhoamisohjelma” sekä liimannut poliklinikan ulko-oveen kuvan, joka esitti tummaihoista ihmistä. Kuvan henkilön kasvojen päälle oli vedetty kieltoviiva. Kirjoitelmassa kerrottiin maahanmuuttajien tuhoavan Suomen. Syyttäjän mukaan oveen liimatun kuvan tarkoituksena oli viestittää, että tummaihoisilta

²¹⁰ HE 317/2010 vp, s. 40.

²¹¹ Frände 2005, s. 110.

²¹² Illman 2005, s. 215-288.

²¹³ Joensuun kärjäoikeus 22.4.2004 nro 04/686, s. 2.

²¹⁴ Itä-Suomen hovioikeus 12.10.2004 nro 1360, s. 2.

ihmisiltä on pääsy kielletty poliklinikan tiloihin. Toisen syytekohtaan mukaan vastaaja oli huudellut kovaäänisesti Mikkelin keskustan alueella tummaihoisia solvaavia huutoja, käyttäen erilaisia haukkumasanoja. Vastaaja huuteli muun muassa tummaihoisten haisevan ja, että heidän tulisi poistua Suomesta. Kun vastaaja on otettu huutelun seurauksena kiinni, hänen repustaan löydetty pinkka papereita, jotka ovat syyttäjän mukaan sisältäneet voimakkaasti maahanmuuttajia, tummaihoisia ja juutalaisia panettelevia ja solvaavia lausuntoja. Papereiden tekstissä vastustettiin voimakkaasti maahanmuuttoa ja monikulttuurisuutta sekä väitettiin juutalaisten ja tummaihoisten pilaavan eurooppalaisten alkuperäiskansojen kulttuurin. Syyttäjän mukaan lausunnot loukkaavat vakavasti mainittuihin ihmisryhmiin kuuluvien ihmisarvoa.²¹⁵

Vastaajan kertoman mukaan hän ei muistanut toimineensa poliklinikalla syyttäjän kuvauksen mukaisesti. Vastaaja kertoi, että hänellä oli ollut repussaasi asiatekstiin perustuneita muiden henkilöiden laatimia kirjoituksia, joita hän ei oman näkemyksensä mukaan tunnistanut loukkaaviksi. Vastaaja vetosi tahallisuuden puuttumiseen. Vastaajan mukaan sillä seikalla, että hän oli tapahtuma-aikaan psykiatrisessa hoidossa on ollut vaikutusta hänen käyttäytymiseensä. Vastaajan mukaan kirjoitukset ovat osittain ilmentäneet hänen omia ajatuksiaan. Vaikka vastaaja on tiedostanut, että kirjoituksen mielipiteet ja lausunnot voivat jakaa voimakkaasti mielipiteitä, ne eivät kuitenkaan hänen mielestään olleet loukkaavia. Poliklinikan oveen liimaamansa kuvan ja huutelun osalta vastaaja myönsi ymmärtäneensä loukkaavuuden. Vastaajan mukaan hänen tarkoituksenaan ei ollut vaikuttaa muiden mielipiteisiin, vaan ainoastaan ilmaista oma näkemyksensä. Käräjäoikeus katsoi siten, että vastaaja on näin ollen tahallisesti syyllistynyt menettelyllään kiihottamispykälän mukaiseen syytteessä tarkoitettuihin rikoksiin. Käräjäoikeus jätti kuitenkin rangaistuksen määräämättä sillä perusteella, että rangaistuksen määräämistä on pidettävä vastaajan terveydentilaan nähden kohtuuttomana ja tarkoituksettomana. Lääkärintuomion mukaan vastaaja oli kärsinyt merkittävistä psykiatrisista oireista jo pitkään. Näiden oireiden katsottiin vaikuttavan vastaajan käyttäytymiseen voimakkaasti.²¹⁶

²¹⁵ Etelä-Savon käräjäoikeus nro 12/1163, s. 1-3.

²¹⁶ Etelä-Savon käräjäoikeus nro 12/1163, s. 4.

8.6. Törkeä kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Törkeä tekemuoto lisättiin kiihottamispykälään vuoden 2011 lakimuutoksessa. Rikoslain 11 luvun 10 §:n mukaan:

”Jos kiihottamisessa kansanryhmää vastaan kehotetaan tai houkutellaan
1) Joukkotuhontaan tai sen valmisteluun, rikokseen ihmisyyttä vastaan, törkeään rikokseen ihmisyyttä vastaan, sotarikokseen, törkeään sotarikokseen, murhaan tai terroristisessa tarkoituksessa tehtyyn tappoon tai
2) muuhun kuin 1 kohdassa tarkoitettuun vakavaan väkivaltaan siten, että teolla selvästi vaarannetaan yleistä järjestystä ja turvallisuutta
ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.”

Jotta teko voi tulla arvioiduksi törkeänä kiihottamisena kansanryhmää vastaan tulee kolmen edellytyksen täytyä. Teon tulee ensinnäkin täyttää perusmuotoinen kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Toiseksi vähintään toisen edellä mainituista kvalifiointiperusteita tulee täytyä. Lisäksi teon on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tutkimistani tapauksista yksikään ei koskenut törkeää tekemuotoa, joten sen esiintyminen Suomessa voidaan päätellä hyvin harvinaiseksi.

9. Uskonrauhan rikkominen

Toinen rikoslain pykälä, joka voi tulla sovellettavaksi vihapuheen yhteydessä on rikoslain 17 luvun 10§. Sen mukaan joka

”1) julkisesti pilkkaa Jumalaa tai loukkaamistarkoituksessa julkisesti herjaa tai häpäisee sitä, mitä uskonnonvapauslaissa (267/1922) tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta muutoin pitää pyhänä, tai
2) meluamalla, uhkaavalla käyttäytymisellään tai muuten häiritsee jumalanpalvelusta, kirkollista toimitusta, muuta sellaista uskonnonharjoitusta taikka hautaustilaisuutta,
on tuomittava uskonrauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.”

Herjaamisella uskonrauhan rikkomisen yhteydessä puhuttaessa tarkoitetaan kirjallista tai suullista lausumaa, joka on omiaan halventamaan tai alentamaan kohteen arvoa muiden silmissä. Häpäiseminen taas tarkoittaa pyhänä pidetyn omaisuuden vahingoittamista tai turmelemista.²¹⁷ Herjauksen tai häpäisemisen kohteena uskonrauhan rikkomista koskevan pykälän mukaan voivat olla vain uskonnonvapauslaissa tarkoitetut tahot. Tällaisia ovat evangelisluterilainen ja kreikkalaiskatolinen kirkko sekä muut uskontokunnat, jotka ovat asianmukaisesti rekisteröity. Teon kohteena tulee olla kyseessä olevan uskontokunnan pyhänä pitämä asia tai Jumala. Lain esitöistä käy ilmi, että suunnitelmassa oli, että säännöksellä suojeltaisiin sellaisia asioita kuin kansalaisten uskonnolliset vakaumukset ja tunteet sekä uskonrauha. Käsite ”Jumala” oli tarkoituksena jättää pois pykälästä, sillä ”Jumalan” ei katsottu tarvitsevan suojelua erikseen. ”Pyhän” katsottiin pitävän sisällään myös ”Jumalan”. Eduskunta päätyi kuitenkin säilyttämään termin ”Jumala” lakitekstissä. Esitöissä teolta vaadittiin vielä erityistä törkeyttä, mutta eduskunta lievensi kuitenkin tahallisuusastetta.²¹⁸ Esitöiden mukaan pyhä on jotain sellaista, jota kohtaan uskonnollisen yhteisön jäsenet tuntevat suurta kunnioitusta. Pyhyyden käsite on melko epätarkka ja sen määrittelee aina kyseessä oleva uskonnollinen yhteisö itse.²¹⁹

Yhteiskunnallisen keskustelun turvaamiseksi uskonnollisen yhteisön asiallinen arvostelu on oltava sallittua. Lain esitöiden mukaan myös ivallinen arvostelu voi tulla kysymykseen jos siihen on asiallisia perusteita.

Uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää erityistä tahallisuuden muotoa. Teon on tapahduttava loukkaamistarkoituksessa. Loukkaaminen arvioidaan objektiivisesta näkökulmasta katsottuna. Tämä tarkoittaa sitä, että loukkaus katsotaan tapahtuneeksi kun sen havaitsevat myös loukatun uskontokunnan ulkopuoliset henkilöt.

Jo vuosien ajan on käyty kiivasta keskustelua siitä onko erillinen uskonrauhan rikkomista koskeva pykälä tarpeellinen vai voisiko sen sisällyttää kiihottamispykälään. Keskustelua aiheutti esimerkiksi profeetta Muhammadista piirrettyjen pilakuvien julkaisemisesta aiheutunut kohu. Suomessa kuvien julkaisu ei johtanut syytteeseen uskonrauhan rikkomisesta. Euroopan neuvoston yleiskokous on päätöslauselmassaan todennut Muhammad pilakuvien liittyen, että uskonnollisia ryhmiä ja niihin kuuluvia yksilöitä tulee suojata uskonnon lisäksi rotuun kohdistuvilta hyökkäyksiltä. Päätöslauselmassa tähdennetään kuitenkin, että jumalanpilkkasäännöksillä ei saa

²¹⁷ Nuutila & Nuotio 2008, s. 389.

²¹⁸ HE 6/1997 vp.

²¹⁹ HE 6/1997 vp.

missään tapauksessa estää uskontojen kritisointia. Päätöslauselmassa todetaan, että uskontoon liittyvillä säännöksillä on usein havaittu olevan negatiivinen vaikutus tieteelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen ja, että demokraattisen nyky-yhteiskunnan tulisi olla enemmän keskittynyt yksilön vapauksiin. Sananvapaus tulisi taata laajemmin erityen kriittisen väittelyn, satiirin, huumorin ja taiteellisen ilmaisun saralla. Liioittelu tulisi olla mahdollista retorisenä keinona, eikä sitä aina tulisi automaattisesti nähdä provokaationa. Päätöslauselman tarkoituksena on ohjata kansallista lainsäädäntöä siten, että uskonnollisiin mielipiteisiin liittyvä kriminalisointi koskisi lähinnä vain sellaisia ilmaisuja, jotka voidaan rinnastaa uskonnollista ryhmää vastaan kiihottamiseen. Rangaistusvastuu tulisi seurata vain väkivallan ja vihan lietsonnasta sekä yleisen järjestyksen häiritsemisestä.²²⁰

Aiemmin kiihottamiskykälän osalta käsittelemässäni korkeimman oikeuden tapauksessa oli kyse myös uskonrahan rikkomisesta. Kyseisessä tapauksessa myös käräjäoikeus ja hovioikeus tuomitsivat kiihottamisrikoksesta poiketen vastaajan uskonrauhanrikkomisesta. Vastaaja Halla-aho oli blogissaan myös kritisoinut uskonrauhan rikkomisesta tullutta tuomiota, jossa tekijä oli tuomittu muslimelle pyhän profeetta Muhammadin loukkaamisesta. Vastaaja oli kirjoituksessaan sitä mieltä, että oikeudellista rangaistusta ei olisi tullut jos joku olisi pilkannut vastaavalla tavalla Jeesusta tai Jumalaa, kristinuskossa pyhinä pidettyjä. Lisäksi tekstiin oli sisältynyt lausunto: ”Seuraavaksi aion heittää Mikalle syötin: Profeetta Muhammad oli pedofiili, ja islam on pedofilian pyhittävä uskonto, siis pedofiiliuskonto. Pedofilia on Allahin tahto.” Kuten kiihottamissyytteisiin uskonrauhan rikkomista koskeviin syytteisiin vastatessaan vastaaja vetosi siihen, että hänen ainoa tarkoituksenaan oli vain viranomaistoiminnan arvostelu. Hänen tarkoituksenaan oli tuoda julkiseen keskusteluun sananvapauden rajojen vaihtelu eri uskontokunnista keskusteltassa.²²¹

Korkein oikeus oli päätöksessään sitä mieltä, että uskonnosta ja sen opeista on voitava käydä kriittistä keskustelua ja niitä koskeva pisteliäs, kärkeä ja jopa loukkaava arvostelu on katsottava pääsääntöisesti sallituksi jos tälle on asiallisia perusteita. Asialliseksi perusteeksi voidaan katsoa esimerkiksi aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys. Vastaajan väittämän mukaan hänen tarkoituksenaan oli ainoastaan arvostella viranomaisten toimintaa ja saattaa julkisen keskustelun aiheeksi sananvapauskysymys eri uskontokuntien yhteydessä, millä voidaan katsoa olevan yhteiskunnallista merkittävyyttä. Korkein oikeus vetosi perusteluissaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä vallitsevaan kantaan, jonka mukaan uskonnonharjoittajien on kestettävä ja suvaittava heidän uskonnollisten käsitystensä

²²⁰ Resolution 1510, 2006.

²²¹ Korkein oikeus 2012:58

kyseenalaistaminen uskontokuntansa ulkopuolisilta tahoilta. Tällainen kyseenalaistaminen voi pitää sisällään uskonnollisten tapojen, rituaalien ja uskomusten arvostelua sekä jopa kyseistä uskontokuntaa kohtaan vihamielisien oppien levittämistä.²²²

Korkeimman oikeuden mukaan kuitenkin pedofiliaväitteet voidaan katsoa niin voimakkaasti herjaaviksi ja häpäiseviksi, että loukkauksen ei katsota olevan epäselvää edes henkilölle, jolle loukkauksen kohteet eivät ole pyhiä. Korkein oikeus huomautti, että arvosteleminen olisi ollut mahdollista myös ilman näin äärimmäisiä keinoja. Korkein oikeus vetosi ihmisoikeustuomioistuimen kantaan siitä, että sananvapauden käyttämiseen liittyy myös vastuuta, mikä uskonnollisia mielipiteitä ilmaistaessa merkitsee sitä, että aiheettoman hyökkääviä ja toisten oikeuksia loukkaavia ilmaisuja tulee pyrkiä välttämään. Korkeimman oikeuden mukaan tapauksessa ei ole minkäänlaista epäselvyyttä siitä, etteikö vastaaja olisi ymmärtänyt lausuntojensa loukkaavan ja herjaavan luonteen kun otetaan huomioon lausumien sisältö ja esitystapa. Näin ollen korkein oikeus katsoi, että vastaajalla oli loukkaamistarkoitus lausuntojaan kirjoittaessaan ja julkaistessaan. Tahallinen loukkaamistarkoitus käy tuomioistuimen mukaan ilmi muun muassa siitä, että tekstissä vastaaja puhuu ”syötin heittämisestä” syyttäjälle. Tätä voidaan pitää osoituksena siitä, että kirjoitusta laatiessaan vastaajan tarkoituksena on ollut loukata lausunnollaan muslimia, jotta hänen onnistuisi ”testata” syyttäjää tämän harkitessa tekstin rikosoikeudellista rangaistavuutta ja sananvapauden rajoja. Vastaajan väitteet korkein oikeus katsoi niin herjaaviksi, että ne ovat omiaan herättämään ja vahvistamaan uskonnollista suvaitsemattomuutta ja ennakoluuloja ja näin ollen ne eivät ansainneet sananvapauden suojaa.²²³

Keskustelu uskonrauhan rikkomispykälän tarpeellisuudesta on noussut keskustelun aiheeksi viime aikaisten tapahtumien seurauksena. Nykyistä lainsäädännöllistä ratkaisua on kritisoitu muun muassa siitä, että se asettaa uskonnon korostuneeseen asemaan muihin ideologioihin nähden. Sen on nähty rajoittavan sananvapautta liikaa ja estävän yhteiskunnallista kehitystä. Monissa muissa maissa uskonnon pilkkaamista ei ole kriminalisoitu. Mielestäni kiihottamispykälä tarjoaa riittävän suojan myös uskonnon harjoittamiseen ja pidän uskonrauhan rikkomista koskevan pykälän olemassaoloa tarpeettomana sekä hieman kyseenalaisena. Koen sen aiheuttavan vain keskustelun kaventumista ja yhteiskunnallisen kehityksen hidastumista.

²²² Korkein oikeus 2012:58

²²³ Korkein oikeus 2012:58

10. Poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu

Ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään linjannut, että ei ole syytä erotella yhteiskunnallista keskustelua ja poliittista puhetta toisistaan. EIT:n mukaan poliittisille mielenilmauksille taattava sananvapauden erityissuoja ulottuu laajasti koskemaan kaikenlaista poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua. Kotimaisessa oikeuskäytännössä löytyy kuitenkin esimerkkitapaus, jossa tämänkaltaisen erottelu on tehty. Tapauksessa kunnallispoliittikkona toiminut vastaaja oli julkaissut blogissaan kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaista aineistoa sisältävää tekstiä. Helsingin käräjäoikeus katsoi tuomiossaan, että vaikka kyse oli niin sanotusti yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisesta, lausumia ei ollut kuitenkaan esitetty varsinaisen poliittisen puheen yhteydessä. Käräjäoikeus totesi, että on mahdollista, että vastaaja pyrki blogin välityksellä luomaan itsestään tietynlaista poliittista mielikuvaa. Käräjäoikeuden mukaan tapauksessa kuitenkin liikuttiin lähellä sananvapauden ydinaluetta. Se kuitenkin totesi, että edes sananvapauden ydinalueen kyseessä ollessa, sananvapaus ei ole rajoittamaton.²²⁴

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella vielä hieman lähemmin aikaisemmin ylläpitäjän vastuuta koskevassa kappaleessa käsittelemääni oikeustapausta hieman eri näkökulmasta. Tuomioistuimen perusteluissa on pohdittu poliittisen sananvapauden määritelmää ja sen rajoja. Tätä pohdintaa koskevia perusteluja avaan vielä seuraavassa. Ylivieska-Raahen käräjäoikeuden tapauksessa oli siis kysymys Suomessa asuvia juutalaisia panettelevien ja solvaavien tietojen ja mielipiteiden yleisön saataville asettamisesta ja yleisön keskuuteen levittämisestä. Vastaajana oleva tavarataloyhtiön puheenjohtaja oli julkaissut syyttäjän mukaan kiihottamispykälän tunnusmerkistön mukaista aineistoa ilmaisjakelulehti Magneettimediasa. Lainvastaista aineistoa oli vastaajan toimesta julkaistu myös edellä sanotun lehden verkkojulkaisussa. Vastaaja oli toimittamassaan ilmaislehdessä julkaissut ”Maailmanmahti USA on sionistien sätkynukke”-otsikoidun kirjoituksen. Kirjoituksessa käytettiin tosiasiallisesti synonyymeina sanoja sionistit ja juutalaiset. Kirjoituksen mukaan sionistit ovat solmineet maailmanlaajuisen salaliiton ja kontrolloivat Yhdysvaltoja ja muita merkittäviä länsivaltoja sekä monikansallisia yrityksiä omien tavoitteiden ja suunnitelmiensa toteuttamiseksi.²²⁵

²²⁴ Helsingin käräjäoikeus 8.9.2009 nro 09/8225, s. 6.

²²⁵ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 1-2.

Kirjoituksessa väitetään, että sionistit vaikuttavat sotien syntymiseen ja aiheuttavat menettelyllään vahinkoa ja kärsimystä useille valtioille ja niiden kansalaisille. Kirjoituksen mukaan sionistit toimivat kaikkia muita vastaan. Vastaaja on toimittanut kirjoituksen yleisön saataville myös lehden verkkojulkaisussa. Vastaaja on julkaissut kyseisessä verkkojulkaisussa myös muita juutalaisvastaisia propagandakirjoituksia, jotka sisälsivät väitteitä juutalaisten suunnitelmista alistaa maailma valtansa alle ja alistaa eritoten länsimainen kristillinen yhteiskunta. Juutalaisten väitettyihin suunnitelmiin kuuluivat tekstin mukaan myös maailmantalouden romahduttaminen ja poliittisen järjestyksen horjuttaminen.²²⁶

Syyttäjän mukaan vastaajan levittämät tiedot ja mielipiteet muodostivat ajallisen ja asiayhteytensä vuoksi yhtenäisen tiedonlevityskampanjan. Syyttäjä katsoi, että vastaaja on menettelyllään levittänyt tietoja ja mielipiteitä, jotka asiallisesti kohdistuvat juutalaisiin yleensä, ja julkaisukielen sekä käytettyjen julkaisukanavien perusteella erityisesti Suomessa asuviin juutalaisiin. Syyttäjän mukaan vastaaja leimaa tekstissään juutalaiset kasanryhmänä rikollisiksi ja muihin nähden yhteiskuntamoraaliltaan arveluttaviksi. Syyttäjä katsoi, että vastaajan levittämässä kirjoituksissa kaiken kaikkiaan on yhtymäkohtia esimerkiksi kansallissosialistiseen juutalaisvastaiseen propagandaan ja että kirjoituksissa toistuu tyypillisen juutalaisvastaisen propagandan ominaispiirteet. Syyttäjä piti vastaajan esittämiä väitteitä jo sellaisenaan, mutta erityisesti kokonaisuutena arvioituna, ajallisen ja asiallisen yhteytensä vuoksi panettelevina ja solvaavina. Lisäksi korosti vastaajan ymmärtäneen, että lukijat mieltävät tekstien koskevan juutalaisia yleisesti, eikä ainoastaan juutalaisia ääritahoja tai Israelin valtiota. Syyttäjä katsoi vastaajan ymmärtäneen tekstien panettelevan ja solvaavan juutalaisia ja, että tekstissä esitetyt väitteet ovat omiaan herättämään suvaitsemattomuutta, halveksuntaa ja mahdollisesti jopa vihaa juutalaisia kohtaan. Syyttäjä ei pitänyt väitteiden esittämistä tarpeellisena sionismin, Israelin tai muiden valtioiden toimenpiteiden arvostelemiseksi. Aiemmin tuli jo esille, että syyttäjä vaati myös lehteä kustantavan tavarataloyhtiön tuomitsemista yhteisöosakkoon, koska vastaaja oli yhtiön puheenjohtajana tosiasiallista päätösvaltaa käyttäneenä syyllistynyt edellä kyseiseen rikokseen ja sallinut rikoksen tekemisen.²²⁷

Vastaaja kiisti syytteet ja vetosi siihen, että kirjoituksia ei ole kohdistettu juutalaiseen kansanryhmään, vaan äärinationalistisiin poliittisiin pyrkimyksiin. Vastaajan mukaan sionisti ei ole synonyymi juutalaiselle, eikä hän ole sitä sellaisena tekstissä käyttänytkään. Vastaajan mukaan teksteissä ei ole kehoitettu tai yllytetty ketään lukijaa ryhtymään minkäänlaisiin toimenpiteisiin

²²⁶ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 1-2.

²²⁷ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 2-3.

juutalaisia tai edes Israelin valtiota vastaan. Vastaaja totesi tekstissä esitettyjen mielipiteiden ja ajatusten olevan valtavirrasta poikkeavia ja myönsi, että näkemykset ovat kärkeviä ja voimakkaasti esitettyjä. Vastaajan tarkoituksena oli tuoda esillä vaihtoehtoisia näkemyksiä. Tekstin päämääränä oli vastaajan mukaan kritisoida juutalaisnationalistisia pyrkimyksiä vaikuttaa maailmanpolitiikkaan. Vastaaja esittää, että vastaavanlaista arvostelua on voitu esittää esimerkiksi Yhdysvaltojen ulkopoliitiikkaan kohdistuen. Vastaaja mukaan häntä ei voida pitää vastuussa siitä, miten lukijat ymmärtävät hänen tekstinsä.²²⁸

Käräjäoikeuden mukaan asiassa on kiistatonta, että vastaaja on Magneettimedia päätoimittajana julkaissut tai saattanut yleisön saataville syytteessä yksilöidyt kirjoitukset. Tuomioistuimien tuo esille, että maahanmuutto- tai ulkomaalaispolitiikan tai siitä vastuussa olevien ankarakaan arvostelu ei sellaisenaan täytä rikoksen tunnusmerkistöä. Rangaistavaa on kuitenkin kansanryhmien uhkaaminen, solvaaminen ja panettelu. Tässä tilanteessa tuomioistuimien sulki uhkaamisen pois kokonaan. Vaikka teksti keskittyi juutalaisuuden kritisointiin, tekstissä ei kuitenkaan tuomioistuimen mukaan käsitellä uskontoon liittyviä kysymyksiä sillä tavalla, että se voitaisiin katsoa tapahtuvan uskonnonvapauden nojalla. Näin ollen ratkaistavaksi jää tuomioistuimen mukaan ainoastaan se, onko kirjoitukset katsottava sisällöltään sellaisiksi, että ne kuuluvat vastaajan poliittisia oikeuksia koskevan sananvapauden piiriin.²²⁹

Käräjäoikeus piti kirjoituksen sisältöä tyypillisenä juutalaisvastaisen propagandana. Tekstissä väitetään, että yksittäinen kansanryhmä pyrkii maailmanlaajuiseen ylivaltaan ja on terroritekojen ja muiden rikosten takana. Tuomioistuimen mukaan tekstissä väitetään yksittäisen kansanryhmän olevan vastuussa valtioiden ja YK:n sijasta päätöksistä, joiden perusteella ryhdytään sotatoimiin. Käräjäoikeus totesi, että esitetyt lausumat ovat laatunsa, laajuutensa ja vakavuutensa puolesta sellaisia, että ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisena lähteä arvioimaan niiden todenperäisyyttä. Tuomioistuimien katsoi, että tämänkaltaisten yleistävien ja monilta osin ilmeisen harhaanjohtavien väitteiden yksipuolista esille tuomista ei voida enää pitää kärkevänä poliittisena keskusteluna.²³⁰

Käräjäoikeus toteaa, että kirjoituksissa on myös osittain käsitelty myös sellaisia kysymyksiä, joiden käsitteleminen poliittisen keskustelun yhteydessä voi olla hyvinkin perusteltua. Tällaisiksi aiheiksi tuomioistuimien on nähnyt muun muassa sen, mitä ajankohtaisia teemoja ja asioita käsitellään valtamediassa sekä mitä jätetään käsittelemättä. Myös Israelin valtion toiminnan arvostelemisen käräjäoikeus on maininnut hyväksytyyn poliittiseen keskusteluun kuuluvaksi. Tuomioistuimien toteaa

²²⁸ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 3-4.

²²⁹ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 6-7.

²³⁰ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 8.

kuitenkin, että näitä asioita on mahdollista käsitellä myös kriittisesti, ilman että ne liitetään juutalaiseen ylivaltaan kuuluviksi ilmiöiksi. Käräjäoikeus tähdensi, että yksittäisten sinänsä asiallisten aiheiden esille tuominen ei kuitenkaan oleellisesti muuta kirjoituksen perusluonnetta. Käräjäoikeuden mukaan tekstin sisältö ja tyyli huomioon ottaen, voidaan perustellusti päätyä syyttäjän tekemiin johtopäätöksiin. Tuomioistuin kiteytti, että tekstit omaavat tyypilliset juutalaispropagandan erityispiirteet ja, että tekstissä esitetyillä väitteillä halvennetaan juutalaisia. Käräjäoikeus huomautti myös, että vastaajan väittämä kirjoitusten tutkiminen ja kommentointi historiallisesta näkökulmasta ei sekään ole peruste sallia tekstien julkaisemista.²³¹

Vastaaja oli kuvaillut lehteä vaihtoehtoisen median edustajaksi, joka välittää näkemyksiä ja tietoa, jota ei valtamediassa julkaista. Tuomioistuimen mukaan vastaajan kuvailema toiminta on sinällään sananvapauden ydinalueella. Tuomioistuin huomauttaa kuitenkin, että vastaaja ei ole arvioitavana olevissa kirjoituksissa tuonut selkeästi esille kuvailemaansa julkaisulinjaa. Käräjäoikeuden mukaan teksteissä ei ole myöskään korostettu sitä, että tekstissä esitetyt ajankohtaiset ja historiaan liittyvät lausumat voivat poiketa huomattavasti siitä mitä pidetään yleisesti toteennäytettynä. Tuomioistuin piti merkityksellisenä sitä seikkaa, että vastaaja ei ole teksteissä tuonut esille minkäänlaisia tasapainottavia ja objektiivisempia näkemyksiä tai vastaväitteitä esittämilleen panetteleville ja solvaaville väitteille ja ajatuksille.²³²

Käräjäoikeus totesi myös, että sen tietoisuuteen ei ole tullut sellaista ajankohtaista syytä, jonka vuoksi kirjoitusten esille nostamista aiheista olisi ollut välttämätöntä tai edes tarpeellista keskustella Suomessa paikallisesti esiintyvässä ilmaisjakelujulkaisussa. Tuomioistuimen mukaan huomion arvoista on myös se, että kyseessä olevissa kirjoituksissa ei ole havaittavissa minkäänlaista ”journalistista otetta”, koska valittaja on vain yksinkertaisesti levittänyt muiden henkilöiden kirjoittamat tekstit suomennettuna tai jopa sellaisenaan yleisön saataville. Tämän vuoksi punninnassa olevaa tapausta ei voida suoraan rinnastaa lehdistön tai tiedotusvälineiden sananvapautta koskeviin tapauksiin.²³³

Käräjäoikeuden mukaan tämän kaltaiset lausunnot ovat jo ilman kehotusta tai yllytystäkin katsottava olevan omiaan herättämään suvaitsemattomuutta, halveksuntaa ja mahdollisesti jopa vihaa juutalaisia kohtaan. Kiihottamispykälän tunnusmerkistössä ei vaadita teon tosiasiallista vaarallisuutta, vaan pykälässä tarkoitettuja tekoja on pidetty sellaisenaan niin haitallisina, että rikosoikeudellinen sanktiouhka on nähty tarpeelliseksi. Rangaistavuuden edellytyksenä ei näin

²³¹ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 9-10.

²³² Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 10.

²³³ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 10-11.

ollen tuomioistuimen mukaan ole se, että teosta seuraisi jotain. Teon oletettu tai tosiasiallinen vaikuttavuus ei kuitenkaan ole täysin merkityksetöntä, vaan se tulee ottaa huomioon soveltamistilanteessa. Kirjoituksissa esitetyt lausunnot kokonaisuutena arvioiden käräjäoikeus oli sitä mieltä, että kirjoituksista voi muodostua sellainen kuva, että juutalainen ylivalta vaarantaa välittömästi ja selvästi myös tekstin lukijan omia etuja. Tuomioistuimen mukaan vastaajan on täytynyt ymmärtää kirjoitusten solvaava ja panetteleva luonne. Vastaajan julkaisemat tekstit on siis selvästi katsottava vihapuheen kaltaiseksi juutalaispropagandaksi, joka ei nauti sananvapauden suojaa. Tuomioistuin lisäsi vielä myös, että vaikka osaa kirjoitusten teksteistä sisältyy yleisesti suomalaisista kirjakaupoista saataviin teoksiin, se ei oikeuta tekstien julkaisemiseen siinä tarkoituksessa, jossa ne kyseessä olevassa tapauksessa on julkaistu.²³⁴ Rovaniemen hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.²³⁵

11. Johtopäätökset ja yhteenveto

Kotimaista oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa voi huomata, että sitä vaivaa samanlainen epätarkkuus sekä systemaattisuuden ja ennustettavuuden puute kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimenkin vihapuhetta koskevaa oikeuskäytäntöä. Suurimmat puutteet ovat vihapuheen määritelmän epätarkkuus sekä vaihteleva suhtautuminen vakavasti otettavuuden tai väkivaltaan yllyttämisen vaatimuksiin. Oikeuskirjallisuudessa esitettyä edellytystä uhkauksen vakavasti otettavuudesta on oikeuskirjallisuudessa sovellettu hyvin epäsäännöllisesti. Tilanteeseen voitaisiin saada mahdollisesti selvyyttä, jos tulkinnassa alettaisiin soveltaa systemaattisesti oikeuskirjallisuudessa esitettyä näkemystä,²³⁶ jonka mukaan kiihottamispykälän tunnusmerkistön täyttyminen edellyttäisi lausumien vakavasti otettavuutta. Tämä ratkaisu olisi selvempää ja hyväksyttävämpää myös sananvapauden rajoittamisen näkökulmasta, kun rajoitus olisi perusteltavissa selkeästi havaittavilla ja konkreettisilla haittavaikutuksilla. Näin ollen uhkaamiselta, solvaamiselta ja panettelulta vaadittaisiin jonkinasteista ennalta määriteltyä vakavuutta. Varteenotettavana argumenttina tälle näkemykselle on muun muassa se, että säännöksen perustana ja pohjana oleva KP- sopimuksen 20 artikla koskee vain rotuvihan vakavimpia ilmentymiä.²³⁷ Myös Euroopan Unionin neuvoston puitepäätöksessä rasismin ja muukalaisvihan torjumisesta korostetaan, että kaikkein vähäisimpiä tekoja ei tarvitse kriminalisoida.²³⁸ Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, että sananvapaudelle tulisi antaa suurempi merkitys sellaisissa tapauksissa, joissa kritisoidaan maahanmuuttopolitiikkaa

²³⁴ Ylivieska-Raahen käräjäoikeus 21.10.2013 nro 13/121190, s. 11.

²³⁵ Rovaniemen hovioikeus 17.10.2004 nro 14/144321, s. 5.

²³⁶ Illman 2012, s. 215.

²³⁷ Illman 2012, s. 215.

²³⁸ Puitepäätöksen 1 artiklan 2 kohta.

objektiivisilla ja relevanteilla perusteilla, voimakkaasti mutta asiallisesti kritisoiden. Tällöin väitteiden ja ilmausten tulisi olla riittävän törkeitä.²³⁹ Kotimaisessa oikeuskäytännössä väitteiden perusteleminen esimerkiksi loogisella päättelyketjulla on kuitenkin johtanut aivan päinvastaiseen lopputulokseen. Tuomioistuimien on usein katsonut, että väitteiden perusteleminen tilastotiedolla tai relevanteilla faktoilla on ollut osoitus vakavasti otettavuudesta.²⁴⁰ Jos ajatus väitteiden ja ilmausten riittävästä törkeydestä vietäisiin vielä pidemmälle, selkeimpään ratkaisuun päästäisiin rajaamalla vihapuheen rangaistavuus väkivallalla tai muilla hyvin vakavilla rikoksilla uhkaamiseen. Tämän ratkaisun mukaisesti tunnusmerkistöstä poistettaisiin kokonaan solvaamista ja panettelua koskevat kohdat. Näin pitkälle meneviin päätelmiin ei kuitenkaan ole perusteltua mennä, sillä kuten tutkielmasta käy esille, vihapuheella on väkivallan ja pelon lisäksi todettu olevan myös muita haitallisia ja vakavia vaikutuksia niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta katsottuna.

Kotimaista oikeuskäytäntöä tarkastellessa, voi huomata että kotimaiset vihapuhetapaukset kohdistuvat pääosin maahanmuuttajiin ja muslimeihin. Näin ollen suomalainen vihapuhekulttuuri on pitkälti muodostumassa saman kaavan mukaisesti kuin muualla Euroopassa, jossa vihapuhe painottuu maahanmuuttokritiikkiin ja sen myötä erityisesti islamin ja siihen liittyvän kulttuurin kritiikkiin.²⁴¹

Vihapuheeseen liittyvää kotimaista lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä, että vihapuhe ilmiönä on Suomessa paljon uudempi ja nuorempi kuin monissa muissa maissa. Yhtenä erityispiirteenä aiheeseen liittyvää oikeuskäytäntöä tutkittaessa voi havaita, että suurin osa kiihottamisrikoksista tai uskonrauhan rikkomista koskevista tapauksista kohdistuu maahanmuuttajiin. Maahanmuutto itsessään on ilmiönä Suomessa melko uusi ja maahanmuuttajien määrä Suomessa on muihin maihin verrattuna vielä alhainen. Näillä seikoilla on varmasti vaikutusta oikeuskäytännön muodostumiseen ja sen vähäisyyteen. Oikeuskäytäntöä tutkittaessa voidaan havaita, että se on vielä melko selkiytymätön, eikä täysin yhtenäistä laintulkintalinjaa ole muodostunut. Oikeuskäytännössä tehdyt ratkaisut poikkeavat myös usein oikeuskirjallisuudessa omaksutuista kannoista. Tästä esimerkkinä oikeuskirjallisuudessa esitetty vaatimus uhkauksen vakavasti otettavuudesta.

Kaikesta huolimatta vaikuttaa, että suomalaiset tuomioistuimet ovat omaksuneet varsin hyvin Eurooppalaisen esimerkin mukaisen vihapuhevastaisen asenteen. Tasapainon löytäminen sananvapauden sekä vihapuheen ja vähemmistöjen oikeuksien välillä on erittäin vaikea tehtävä,

²³⁹ Nuutila & Nuotio, 2008 :Kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL: 11:10)/Tekotavat/Sananvapaus.

²⁴⁰ Korkein oikeus 2012:58; Helsingin hovioikeus nro 2854.

²⁴¹ Koivulaakso, Brunila, Andersson 2012, s. 107.

joka vaatii tilannekohtaista tarkkaa ja huolellista punnintaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen rooli rajojen näyttäjänä on erittäin merkittävä ja se tulee muokkaamaan varmasti suomalaista vihapuheeseen liittyvää oikeuskäytäntöä ja laintulkintaa huomattavasti lähitulevaisuudessa. Epäilen, että elämme parhaillaan eräänlaista murroshetkeä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kannalta katsottuna. On hyvin todennäköistä, että ihmisoikeustuomioistuimen on tarkistettava vihapuheen ja sananvapauden väliseen suhteeseen liittyviä tulkintalinjoja ja määritelmiä sekä otettava systemaattisempi ja ennakoitavampi ote tuleviin tapauksiin. Tästä kielii Euroopan poliittisessa ilmapiirissä havaittu uudenlainen kehitys, jonka seurauksena maahanmuutto- ja EU-kriittiset puolueet ovat lisänneet suosiotaan niin kansallisissa vaaleissa kuin europarlamenttivaaleissakin.